

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIÁLNÍ GEOGRAFIE A REGIONÁLNÍHO ROZVOJE

Dita Göttlichová

**GENDER A MEZINÁRODNÍ MIGRACE: SROVNÁNÍ
ROLE ŽENY A MUŽE V MIGRAČNÍM PROCESU NA
PŘÍKLADU ČÍŇANŮ V ČESKÉ REPUBLICE**

Diplomová práce

Praha 2006

Vedoucí diplomové práce: Doc. RNDr. Dušan Drbohlav, CSc.

Ráda bych touto cestou poděkovala všem, kteří mi pomohli při vzniku této práce. Zejména děkuji panu Doc. RNDr. Dušanu Drbohlavovi, CSc. za vedení mé práce, za jeho rady a zapůjčení studijní literatury. Dále patří velký dík všem účastníkům výzkumu, kteří mi s mimořádnou ochotou poskytli tak cenné informace.

V neposlední řadě děkuji svým rodičům, Jožovi a přátelům za podporu, kterou mi po celou dobu poskytovali.

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím zdrojů uvedených v seznamu literatury.

V Praze dne 24.8.2006

.....*Dita Göttschová*.....

Obsah

Obsah	4
Seznam tabulek	6
Seznam grafů	6
Seznam příloh	6
Abstract	7
A. ÚVOD	8
1. Cíle práce	9
2. Struktura a metody práce	9
B. TEORETICKÁ A KONCEPTUÁLNÍ ČÁST	11
4. Definice základních pojmů	11
5. Aspekt Gender v různých vědeckých disciplínách	15
5.1. Gender v biologii, psychologii, sociologii	15
5.2. Gender v geografii	17
5.3. Gender a mezinárodní migrace	18
5.3.1. <i>Gender, migrace a kulturní aspekty</i>	21
6. Gender v teoriích a výzkumech mezinárodní migrace – vývoj od konce 19. století do současnosti	23
6.1. Období od konce 19. století do roku 1980	23
6.2. Období 80. let 20. století	26
6.3. Období od 90. let 20. století po současnost	28
6.4. Témata současných výzkumů aspektu gender v migraci	31
6.4.1. <i>Feminizace mezinárodní migrace</i>	32
6.4.2. <i>Globalizace mezinárodní migrace</i>	33
6.4.3. <i>Transnacionalizace mezinárodní migrace</i>	33
6.4.4. <i>Motivace, rozhodování a očekávání migrantů</i>	34
6.4.5. <i>Genderové role a posun moci</i>	35
6.4.6. <i>Zaměstnání migrantů a ekonomické aspekty</i>	38
7. Genderově specifické situace v migračním procesu	40
7.1. Problémy migrujících žen	40
7.2. Organizace zabývající se ochranou migrantek	42
8. Formulace výzkumných otázek	43

C. PŘEHLED VYBRANÝCH CHARAKTERISTIK TÝKAJÍCÍCH SE GENDERU	44
9. Mezinárodní migrace z aspektu gender – analýza statistických dat	44
9.1. Migrace žen a mužů v globálním pohledu.....	44
9.2. Cizinci v České republice se zaměřením na gender.....	47
9.2.1. <i>Typ pobytu</i>	47
9.2.2. <i>Občanství cizinců</i>	49
9.2.3. <i>Věková struktura cizinců</i>	51
9.2.4. <i>Prostorové rozmístění cizinců v krajích a okresech ČR</i>	52
9.3. Číňané v České republice	54
10. Charakter čínské migrace	57
10.1. Vývoj čínské emigrace z globálního pohledu	57
10.2. Čínská migrace do zemí střední a východní Evropy	59
10.2.1. <i>Číňané na českém území</i>	61
10.3. Čínská migrace z aspektu gender.....	65
D. VLASTNÍ EMPIRICKÉ ŠETŘENÍ	66
11. Výzkum Číňanů žijících v České republice	66
11.1. Popis výzkumu	66
11.2. Informace o účastnících.....	67
11.3. Výsledky výzkumu	69
11.3.1. <i>Důvody migrace, motivace a rozhodování</i>	69
11.3.2. <i>Genderové role a rodinná organizace</i>	73
11.3.3. <i>Ekonomická aktivita</i>	77
11.3.4. <i>Volný čas</i>	79
11.3.5. <i>Pozitiva a negativa migrace do České republiky – zhodnocení migrace</i>	80
E. SHRNU TÍ VÝSLEDKŮ	85
F. ZÁVĚR	88
SEZNAM LITERATURY	90
PŘÍLOHY	95

Seznam tabulek

Tabulka 1: Podíl žen na celkovém počtu mezinárodních migrantů dle makroregionů (1960 – 2005), v %	45
Tabulka 2: Počty cizinců v ČR dle typu pobytu a pohlaví (k 31.12.2005).....	48
Tabulka 3: 10 nejčtenějších státních občanství cizinců v ČR podle typu pobytu a pohlaví (k 31.12.2005).....	50
Tabulka 4: Cizinci v České republice podle typu pobytu, pohlaví a kraje pobytu (k 31.12.2005).....	52
Tabulka 5: Absolutní a relativní počet Číňanů v krajích ČR (2005)	56
Tabulka 6: Informace o účastnících výzkumu	68
Tabulka 7: Ekonomická aktivita účastníků výzkumu.....	68

Seznam grafů

Graf 1: Odhadovaný celosvětový počet migrantů dle pohlaví (1960 – 2005).....	45
Graf 2: Podíl žen v migračních tocích na světě, v rozvinutých a v méně rozvinutých regionech (1960 - 2005).....	46
Graf 3: Cizinci v ČR podle typu pobytu a pohlaví (k 31.12.2005).....	49
Graf 4: Počty evidovaných cizinců 10 nejčastějších státních občanství v ČR (k 31.12.2005).....	49
Graf 5: Věková struktura cizinců žijících v České republice (k 31.12.2004).....	51
Graf 6: Číňané v ČR podle kategorie pobytu (k 31.12.2005).....	54
Graf 7: Vývoj počtu Číňanů v ČR s povolením k pobytu v letech 1994 – 2005 (k 31.12.).....	55
Graf 8: Číňané v ČR podle kategorie pobytu a pohlaví (k 31.12.2005)	55

Seznam příloh

Příloha 1: Struktura rozhovoru	95
--------------------------------------	----

Abstract

Gender and international migration: comparing the role of man and woman in the migration process – the case of Chinese migrants in the Czech Republic

Gender is one of the main factors influencing individuals' chances, activities and lives in general. Therefore, it is very important to consider gender in the process of international migration. Women and men may experience the whole process differently, that is from its beginning (i.e. decision-making) to the post-migration stage (i.e. adaptation process). Though, gender was in the international migration research neglected for a long time.

The first aim of this thesis is to identify the importance of gender in migration studies from the end of the 19th century until present. The author focused on theories and concepts in regard to their approach to gender. The second aim is to indicate the gender roles and differences in migration experiences of Chinese women and men using qualitative research method. The author of this thesis accomplished 10 semi structured interviews with Chinese (half women and half men) who came to the Czech Republic after the year 1989. The interviews focused on the decision-making process, motivations to migrate, gender roles and family organization. Findings of the research can not be generalized on the whole Chinese population in the Czech Republic, yet they provide very valuable information.

The research revealed that the reasons of migration for men and women were (surprisingly) quite similar. Both women and men decided to come to the Czech Republic because of economic reasons and because they wanted to make their living conditions better. Couples made their decisions together (that confirms the „new economics of migration“ theory). Participants expressed their opinion that gender roles in the family do not change as a result of migration process. The division of labour in Chinese families is quite equal prior the migration and it remains unchanged after coming to the Czech Republic. The power shift concept was not confirmed in this case.

Information gained in this research contributes to better knowledge of migration experiences of men and women. This can be useful while incorporating gender into migration policies and programs.

A. ÚVOD

Mezinárodní migrace je v současnosti velmi aktuální téma, kterému se dostává od odborníků velké pozornosti. V roce 2005 dosáhl počet celosvětových migrantů 190 milionů (UN Population Division, www.un.org) a jejich počet stále roste. Přes 49 procent všech migrantů tvoří ženy. Chceme-li lépe pochopit migrační proces a konkrétními opatřeními přispět ke zlepšení života migrantů, je velmi důležité si uvědomit, že pohlaví je jeden z nejdůležitějších faktorů majících vliv na všechny fáze migrace. Fakt, zda je jedinec mužem nebo ženou, ovlivňuje jeho šance a možnosti. Každá společnost si vytváří svou vlastní představu o tom, co se od mužů a žen očekává, jaké jsou jejich role a normy chování. Gender (neboli pohlaví jedince ze společenského – nikoliv biologického – hlediska) je proto právem považován za „jednu z nejstarších hybných sil utvářející životy lidí“ (Pessar, Mahler 2003, s. 812).

Ženy a muži prožívají proces mezinárodní migrace odlišně. Vzhledem k rolím, které se od nich v závislosti na jejich pohlaví očekávají (tzv. genderové role), se liší motivace migrovat i samotné dopady migrace na muže a ženy. Genderové role a vztahy mezi muži a ženami ve zdrojové zemi mají zásadní vliv na to kdo, kam a jestli vůbec bude migrovat. V minulosti bylo běžné, že ženy nemohly rozhodovat o svém životě a očekávalo se od nich, že budou pečovat o domácnost a rodinu. Oproti tomu mužská role spočívala ve finančním zajištění rodiny. Proto byla samostatná migrace žen daleko méně pravděpodobná než migrace mužů. Ženy migrovaly pouze v rámci rodinné migrace. V průběhu 20. století ale došlo k velkým společenským změnám a změnily se i vztahy mezi muži a ženami. Dnes je již běžné, že se ženy samostatně rozhodují a migrují s cílem ekonomické aktivity v cílové zemi. Povaha genderových vztahů a rolí ve společnosti je proto při studiu migrace velmi důležitá.

Porozumění odlišným potřebám, zkušenostem a problémům mužů a žen, kteří se rozhodli migrovat, není ještě zdaleka dostatečné. Této problematice se výzkumy dlouho vyhýbaly a teprve v posledních 25 letech se s různými úspěchy snaží tomuto tématu věnovat. Jedním z důvodů výběru tématu této diplomové práce je snaha přispět ke zvýšení poznatků v této oblasti.

Zaměření na čínské migranty v České republice má několik důvodů. Číňané v České republice patří mezi deset početně nejvíce zastoupených státních občanství

cizinců, ale pozornost bývá věnována spíše skupinám početnějším a „viditelnějším“ (např. Vietnamcům, Ukrajincům a Rusům). Tato práce by tedy chtěla alespoň částečně tuto mezeru zaplnit. Dalším důvodem je „kulturní vzdálenost“ Číny a České republiky (tedy historické, společenské a kulturní rozdíly). Výzkum vztahů mezi muži a ženami a jejich případných proměn v důsledku migrace do středoevropského prostředí by v případě migrantů z „daleké“ Číny mohl přinést zajímavé poznatky.

1. Cíle práce

Diplomová práce si klade za cíl popsat a analyzovat genderové aspekty v procesu mezinárodní migrace. Pozornost bude zaměřena na změny v přístupu k genderové problematice ve výzkumech mezinárodní migrace a na konkrétní faktory, které determinují migraci žen a mužů. Dále bude pomocí statistických dat přiblížena základní struktura migračních toků podle pohlaví migrantů. Pozornost bude od celosvětové úrovně postupně směřována k České republice a následně k Číňanům, kteří přišli do ČR po roce 1989.

Cíle práce, které bude snahou naplnit, jsou následující:

- identifikovat vývoj významu kategorie gender v oblasti výzkumu mezinárodní migrace
- analyzovat základní statistická data týkající se migrantů ve světě a v České republice, klasifikovaných dle genderu
- pomocí vlastního šetření ukázat konkrétní povahu genderových vztahů v migračním procesu na příkladu čínských migrantů v České republice

2. Struktura a metody práce

Diplomová práce je členěna do tří hlavních částí – první je část teoretická a konceptuální, druhou tvoří přehled vybraných charakteristik týkajících se genderu a třetí část tvoří vlastní empirický výzkum.

V teoretické a konceptuální části jsou definovány základní pojmy, dále je zkoumáno pojetí kategorie gender v různých vědách (v psychologii, sociologii a dalších) a v jejich rámci jsou popsány nejznámější teorie, které se zabývají genderovou problematikou. Dále jsou nastíněny obecné souvislosti mezi studiem genderu a

geografií, resp. mezinárodní migrací. Následuje kapitola zabývající se vývojem výzkumu genderu v mezinárodní migraci od konce 19. století do současnosti s důrazem na zhodnocení teorií z hlediska přístupu k genderové problematice. V jejím závěru je přehled nejdůležitějších témat současných výzkumů. Další kapitola teoretické části se zabývá genderově specifickými problémy v procesu migrace a uvádí některé organizace, které se touto tematikou zabývají. V závěru první části jsou formulovány výzkumné otázky.

V teoretické a konceptuální části je čerpáno z odborné literatury, zejména z prací, které se zabývají řešenou tematikou obecně (např. Jolly, Reeves 2005; King, Thomson, Fielding, Warnes 2004 a další), z případových studií (např. Boehm 2004, de Snaijer 2002 a další) a dále z internetových zdrojů.

Druhou část, nazvanou přehled vybraných charakteristik týkajících se genderu, lze rozdělit na dvě dílčí části. První se věnuje rozboru statistických dat týkajících se migrace z aspektu gender, a to jak na celosvětové úrovni, tak v České republice. Na celosvětové úrovni jsou analyzovány odhady Organizace spojených národů za roky 1960 až 2005, které jsou publikované na internetu. Data za Českou republiku pocházejí ze statistik Českého statistického úřadu. U cizinců a cizinek v České republice je analyzován typ pobytu, občanství, věková struktura a prostorové rozmístění. Samostatná podkapitola je zaměřena na migranty z Číny. Na ni pak navazuje druhá dílčí část, která objasňuje vývoj čínské migrace a její charakter, dále pak je důraz kladen na migraci Číňanů do střední a východní Evropy a do České republiky. Jako zdrojů dat byla využita opět odborná literatura.

Vlastní empirická část začíná popisem šetření provedeného s cílem odhalit genderová specifika u čínských migrantů v České republice. Následuje shrnutí nejdůležitějších informací o účastnících výzkumu a výsledky výzkumu. Podkladem pro tuto část je vlastní kvalitativní výzkum, který ve formě částečně strukturovaných rozhovorů (blíže popsáno v kapitole 11.1.) proběhl v červnu a červenci roku 2006.

B. TEORETICKÁ A KONCEPTUÁLNÍ ČÁST

4. Definice základních pojmů

Pojem *gender*¹ se v současnosti velmi často objevuje ve vědeckých pracích, mezinárodních úmluvách, programech vládních i nevládních organizací i v odborných diskuzích. Pod tímto pojmem jsou zjednodušeně řečeno chápány společenské rozdíly mezi muži a ženami.

Tak např. Štamberková (2002, s. 48) chápe gender jako „sociálním způsobem konstruovanou definici mužů a žen, včetně vztahu mezi pohlavími, neboli jako sociální formu biologického pohlaví“. Podobně Šiklová (1999) uvádí, že gender je sociální kategorie, která zahrnuje společensky podmíněné kulturní rozdíly, očekávání, předsudky a specifika v postavení mužů a žen. Maříková (2000) dodává, že genderové rozdíly jsou kulturní, historické a společenské povahy a gender formuje chování mužů a žen včetně jejich postojů a názorů. Jednotlivci přijímají vžitou normu a inklinují k chování, které je „typické“ pro jejich pohlaví.

Většinou je gender chápán jako sociální kategorie, konstrukt, ovšem Szczepaniková (2004) tvrdí, že gender je možno chápat jako proces, ve kterém společnost přisuzuje mužům a ženám různá očekávání, symboly a způsoby chování (femininní či maskulinní), které mimo jiné určují pozici jedince v rodině i ve společnosti. Je zajímavé, že tyto charakteristiky „často bývají natolik pevně zakořeněny v dané kultuře, že působí jako biologicky podmíněné a tedy nezměnitelné“ (Szczepaniková 2004, s. 1). Také Fafejta (2004) si všímá vztahu biologického pohlaví a genderu a upozorňuje, že genderové stereotypy vnímáme od dětství a stávají se součástí naší identity. Dále uvádí, že v běžném životě si lidé vlastně uvědomují své biologické pohlaví a neuvědomují si, že role, způsob chování a instituce jsou ženám a mužům společensky přisuzované.

Gender ovšem není neměnný koncept (na rozdíl od biologického pohlaví), ale vyvíjí se v čase a liší se podle toho, v jakém kulturně-společenském prostředí vznikl. Jeho náplň je tvořena společností, jejími normami a dá se přirovnat „k roli, ke které každý může přidávat vlastní obsah“ (Fafejta 2004, s. 30).

---

¹ „Gender“ v řečtině (a v angličtině) znamená rod. Většinou se termín gender do češtiny nepřekládá a používá se anglické podoby, protože jeho český ekvivalent „rod“ má jiné zabarvení a jeho používání by bylo spíše matoucí.

Shrnutím výše uvedeného lze gender definovat jako sociální konstrukci (tzn. člověkem vytvořenou), jež umožňuje sledovat rozdíly mezi muži a ženami, které jsou podmíněné společensky, kulturně a historicky (nikoliv biologicky). Gender je proměnlivá kategorie z hlediska času i prostoru, která se neustále vyvíjí. Pojem gender zahrnuje normy, hodnoty, očekávání, vzorce chování a aktivity, které společnost připisuje odlišně mužům a ženám a podle kterých se v dané kultuře jednotlivci chovají.

Gender se stal předmětem studia oboru zvaného *gender studies*. Gender studies (neboli rodová studia) jsou vědeckou disciplínou, která se zabývá různými sociálně a kulturně podmíněnými rozdíly mezi muži a ženami ve společnosti. Tento obor si klade za cíl studovat a analyzovat data týkající se genderových rozdílů ve společnosti z různých pohledů a zvyšovat informovanost o existenci genderových rozdílů jak laické, tak odborné veřejnosti. Zaměřuje se také na začlenění aspektu gender do vnímání společenských problémů a uzpůsobení např. sociální politiky státu specifickým a mnohdy odlišným potřebám mužů a žen (Šiklová 1999).

Rodová studia jako obor vznikla ve Spojených státech amerických v 70. a 80. letech 20. století, což je období vrcholu druhé feministické vlny. Feministické hnutí vzniklo v 18. století jako důsledek tehdejšího uspořádání společnosti, ve kterém ženám nebyla zdaleka přisuzována stejná práva jako mužům. Toto hnutí se formovalo především ve Spojených státech amerických a v západní Evropě. V tzv. první vlně feminismu šlo ženám zejména o dosažení základních práv (zejména volebního práva a práva na vzdělání) a jejich zakotvení v zákonech, ale také o větší rozhodovací pravomoci týkající se vlastní osoby. Toto období je přibližně vymezeno poslední třetinou 18. století a rokem 1930. Kolem roku 1930 první vlna feminismu samovolně odezněla, zejména z důvodu dosažení některých cílů a také z důvodu neuspokojivé politické a ekonomické situace (hospodářská krize a hrozba fašismu). Druhá vlna feminismu se přihlásila na počátku 60. let 20. století a na počátku 70. let zažívala největší rozmach, zejména v souvislosti s hnutím hippies, od kterého se ovšem ženské hnutí záhy oddělilo. Mezi oblasti zájmu feministek této doby se dostává např. problém socializace, jazyka a postavení žen v rozličných oblastech společenského života. Významným přínosem bylo téma „personal is political“ – „osobní je politické“, které přináší nové možnosti pohledu např. na domácí práce a postavení žen v domácnosti v širším slova smyslu (Havelková 2004, www.feminismus.cz).

Feministický přístup začal počátkem 60. let ovlivňovat sociologii. V mnoha společnostech muži rozhodovali o většině zásadních aspektů společnosti (politika, majetek, finance, atd.). Feminističtí sociologové a socioložky měli velký vliv na novou formulaci sociologických teorií týkajících se genderu (Galliano 2003).

Gender studies se tedy zformovaly z feministického hnutí. Sokolová (2004, s. 201) uvádí, že „nástup“ genderu jako jedné z hlavních analytických kategorií současné feministické teorie byl zákonitým výsledkem nutné a produktivní problematizace zevnitř feministické teorie samotné.“ V 80. letech došlo k přehodnocení hlavní analytické kategorie, kterou do té doby byla „žena“, a začala se používat kategorie „gender“. Koncept gender je více vztahový a zaměřuje se na proces konstruování specifických atributů jak žen, tak i mužů (Sokolová 2004).

K genderové problematice se vztahují další pojmy, které je nutno definovat. *Genderově neutrální* znamená (např. ve spojení s výzkumem) nezohledňující aspekt gender, nebo v případě genderově neutrálních faktorů spíše nemající vliv na ženy a muže či jejich vztahy. *Genderově specifický* potom znamená charakteristický pro muže či ženy, nebo také mající určité důsledky, které se liší podle toho, jde-li o muže či o ženu. Je-li např. opatření či výzkum *genderově senzitivní*, pak je citlivý k otázkám genderu, zahrnuje i tuto problematiku a všímá si odlišných dopadů určitého jevu na muže a ženy.

Genderová role je „soubor určitých pravidel (většinou nepsaných, neformálních), které předpisují určité typy chování pouze ženám a jiné pouze mužům. Např. většina společnosti považuje za správné, když žena zůstane s dítětem na mateřské dovolené a muž chodí do zaměstnání. Pokud je tomu v některých rodinách obráceně, už to jako správné vnímáno není“ (www.feminismus.cz).

Aspekt gender prostupuje do stále více oborů a v současnosti je velmi pozitivním a vítaným rysem, jsou-li různá společenská témata řešena s ohledem na různé potřeby žen a mužů. Pojem, který je v souvislosti s tím často používán, je „*gender mainstreaming*“². Označuje strategii vnést aspekt gender do politik, opatření a zákonů tak, aby všechny součásti těchto opatření byly uzpůsobeny rozdílným potřebám a nárokům mužů a žen ve všech společenských kontextech s cílem zajistit rovnost příležitostí (např. rovné postavení mužů a žen na trhu práce a v zaměstnání, apod.). Tento koncept se objevil po třetí

---

² Z anglického „mainstream“ = hlavní proud, převládající tendence. Termín nebývá překládán do češtiny a používá se jeho anglické podoby.

konferenci o ženách pořádané OSN v Nairobi roku 1985. Ovšem teprve po roce 1995, kdy se konala čtvrtá konference o ženách v Pekingu a kde byla přijata Akční platforma, se koncept gender mainstreamingu dostává do praxe (Střílková 2006, www.genderonline.cz).

Další pojmy, které souvisí s tématem této práce, jsou *integrace* a *adaptace* migrantů. *Integrace* je definována jako „proces postupného začleňování imigrantů do struktur a vazeb společnosti domácího obyvatelstva. Jedná se o komplexní jev, který je přirozeným důsledkem migrace a který má své politické, právní, ekonomické, sociální, kulturní, psychologické a náboženské aspekty“ (www.mvcr.cz). Proces začleňování migranta do společnosti cílové země je postupný. První (a někdy i poslední) fází je přizpůsobení, které je nutné k přežití v nové společnosti. Dalším stupněm může být *adaptace*, což znamená, že migranti si zachovávají větší část své původní kultury a přejímají pouze ty prvky nové kultury, bez kterých nemohou v nové společnosti fungovat. Fáze integrace, která může následovat potom, je chápána jako sblížení majoritní a imigrantské kultury v integrovaný celek, obvykle s převahou prvků domácí kultury autochtonní populace. U některých imigrantů dochází k zapomenutí nebo odmítnutí vlastní kultury a toto splynutí kultury imigrantů s kulturou většinovou se nazývá *asimilace*. Aby byl proces integrace úspěšný, vyžaduje snahu obou stran – společnost cílové země musí být ochotna migranty přijmout a migranti musí být ochotni sdílet hodnoty a normy cílové společnosti (Horáková 2001).

5. Aspekt Gender v různých vědeckých disciplínách

5.1. Gender v biologii, psychologii, sociologii

Gender je sice předmětem zájmu disciplíny zvané gender studies, ovšem v posledních desetiletích je stále častější studium určité problematiky z aspektu gender. Galliano (2003) se zabývá přístupy několika různých oborů k genderu (biologický, psychologický, sociologický a antropologický přístup) a ukazuje jak se pojetí genderu v těchto přístupech odlišuje. Tak například biologický přístup zdůrazňuje vliv genů a hormonů na nervovou soustavu člověka. Evoluční přístup se zabývá odlišnou reprodukční strategií muže a ženy.

Psychologický pohled se zaměřuje na význam genderových rolí v rozvoji osobnosti a v mezilidských vztazích. Gender je v psychologii považován za něco, co si člověk osvojí ze svého vnějšího prostředí a přijme to za vlastní (např. teorie společenského učení). Jiným přístupem je pojetí genderu jako něčeho, co se rozvíjí v rámci osobnosti člověka, který se následně podle toho chová – toto pojetí je použito např. v psychoanalytické a kognitivní teorii (Galliano 2003).

Teorie společenského učení zdůrazňuje fakt, že genderovou identitu člověk v dětství získává napodobováním a osvojováním si chování dospělých osob stejného pohlaví, zejména rodičů. Formou pochval a trestů jsou děti usměrňovány a učí se chovat tak, aby to odpovídalo tomu, zda jsou chlapcem nebo děvčetem. Kritizováno bývá pasivní pojetí dětí, ve skutečnosti děti hledají aktivně nové podněty. Dále kritici upozorňují na napodobování osob stejného pohlaví. Za vzory si děti vybírají zvláště osoby, které mají určitou moc (bez ohledu na jejich pohlaví). Chlapci proto například jen velmi zřídka napodobují ženy, zatímco dívky relativně často napodobují muže (Smetáčková 2005).

Mezi nejstarší psychologické přístupy k genderu patří *psychoanalýza* Sigmunda Freuda. Freud přišel s názorem, že genderová identita dítěte se utváří identifikací s rodičem stejného pohlaví jako je dítě samo. Chlapci se ztotožňují s otcem, protože je silnější a obávají se, že by je mohl potrestat za to, že inklinují k matce. Dívky se naopak prostřednictvím identifikace s matkou chtějí dostat blíže k otci. Freud uplatňuje koncept „závisti penisu“ (dívky se učí od matek, jak se vyrovnat s tím, že jsou „nedokonalé“).

Kritici Freudova přístupu upozorňují zejména na vnímání žen jako odchylek od mužské normy (Smetáčková 2005).

Podle *kognitivní teorie* je identifikace dítěte s genderem výsledkem celkového hledání řádu a pravidel. Děti tak přirozeně hledají schémata ve vnějším světě a vztahují je ke své osobě. S věkem pak roste flexibilita jejich myšlení (v útlém věku přisuzují určitý znak určitému pohlaví, např. vousy mužům, později vnímají rozdíly mezi muži a ženami méně schematicky). Této teorii je vytýkáno, že nebere v úvahu roli kultury a považuje jednotlivce za jediného aktéra, který má vliv na osvojování si genderové identity (Smetáčková 2005).

Dalším přístupem k gender problematice na poli psychologie je *feministický přístup*. Ten zaujímá stanovisko, že tradiční psychologie přispěla svými teoriemi k útisku žen. Minimalisté tvrdí, že rozdíly mezi muži a ženami jsou relativně malé a není jich až tak mnoho. Na druhé straně maximalisté, nebo také příznivci feministického hlediska, zastávají názor, že ženy se v mnohém liší od mužů z důvodu jejich dlouhodobého utiskování „silnějším pohlavím“. Zkušenosti žen jsou centrem zájmu, ženy jsou považovány za utlačovanou skupinu (Galliano 2003).

Tradiční sociologický přístup vnímá genderové role jako důsledek odlišných fyziologických předpokladů – síly mužů versus reprodukční funkce žen. Sociologové uvádí tři faktory, které mají vliv na utvoření genderových rolí: anatomie, dělba práce a sexualita.

Příkladem sociologické teorie, která se zajímá o gender, je *teorie sociálních rolí* (social role theory), nebo také *teorie genderových rolí* (gender role theory). Objasňuje genderové uspořádání a role založené na moci. Sociální role lze definovat jako soubor očekávání, požadavků a nároků na jedince v určité společenské kategorii. Rozdíly v chování vyplývají ze sociálních rolí, které jsou typické pro určité pohlaví. Od dětství dítě vnímá, jaké role jsou přisuzovány ženám a mužům a očekává se od něj, že tyto role přijme za své. Tyto představy o sociálních rolích jsou utvářeny např. typem hraček, se kterými si děti hrají (chlapci většinou s auty, zbraněmi či vojáčky, dívky s panenkami, kuchyňkami apod.). Toto rozdělení většinou chápeme jako přirozené. V dívkách matky často posilují roli pečovatelskou a mateřskou. U chlapců naopak otcovská role nebývá v dětství prosazována. Dá se říci, že z toho vyplývá vzorec chování, který naplňují muži a ženy v dospělosti (ženy kladou důraz na svou mateřskou roli a muži se spíše primárně

realizují v zaměstnání). Toto zjednodušení nelze aplikovat na celou populaci, ovšem celkově lze říci, že ve společnosti jsou tyto role stále silně zakořeněny. Na obsah jednotlivých rolí má zásadní vliv společnost (role se liší v různých společenských kontextech) a také samotní nositelé, kteří jim dávají svůj obsah (Galliano 2003, Smetáčková 2005).

5.2. Gender v geografii

Gender vstupuje téměř do každé společenskovední disciplíny. Jakým způsobem se ale uplatňuje v geografii? Vzájemným vztahem geografie a genderu se zabývá např. Doreen Massey (1994). Tvrdí, že vztah geografie a genderu je hluboký a mnohotvárný a oba jsou různým způsobem použité při konstrukci toho druhého. „Geografie“ ovlivňuje kulturní formování genderu a genderových vztahů a gender naopak ovlivňuje „geografii“. Co se týká role genderu v geografii, je velmi důležitým zjištěním, že genderové vztahy se proměňují v prostoru (fakt, že se mění v čase, byl rozpoznán mnohem dříve). Massey (1994) zdůrazňuje, že gender má význam v geografické konstrukci prostoru. Uvádí, že gender a prostorové modifikace genderových vztahů jsou významným prvkem v chápání organizace národního ekonomického prostoru.

Konkrétní případ, kdy otázka genderu vstoupila do geografie ukazuje Massey (1994) na příkladu regionálního rozvoje ve Velké Británii v období 1965 – 1970. V 60. letech došlo ke ztrátám pracovních míst v uhelných dolech (tedy pracovních míst, která zastávali muži) v regionech severovýchodní Anglie, jižní Wales a střední Skotsko. Následovala decentralizace pracovních míst z oblastí s vysokou zaměstnaností (jihovýchodní Anglie) do těchto regionů a regionální politika, která měla přesvědčit firmy, aby investovaly v postižených regionech. To způsobilo, že nová pracovní místa byla většinou pro ženy (ženy byly levnější pracovní síla a byly více ochotné pracovat na poloviční úvazek vzhledem ke svým povinnostem v domácnosti). Genderové vztahy se dostaly do popředí a způsobily přehodnocení regionální politiky. Část odborníků kritizovala nové pracovní příležitosti, protože byly „pouze pro ženy“ a nebyla to „pořádná“ pracovní místa. Další upozorňovali na to, že vlivem nižších platů je celkový regionální příjem nižší než v minulosti. Každopádně se otázky genderu dostaly do popředí. Massey se zabývá také otázkou, proč byl podíl ekonomicky aktivních žen v těchto regionech v minulosti tak nízký.

Dalším příspěvkem ke studiu genderu v geografii je studie Doreen Massey a Lindy McDowell (1994) s názvem „A woman's place?“. Zabývá se genderovými vztahy ve čtyřech strukturálně odlišných regionech (uhelné doly, bavlnářská města, Londýn a zemědělské oblasti) v 19. století. Tyto regiony se velmi liší nejen z hlediska ekonomického, ale také z hlediska genderových vztahů. Autorky řeší otázku, jak rozvoj kapitalismu tyto vztahy ovlivnil. Tak například v „bavlnářských“ městech, kde ženy pracovaly v továrnách za mzdu a sdružovaly se v odborech, vznikla vhodná půda pro rozvoj hnutí sufražetek na počátku 20. století. Toto hnutí si kladlo za cíl zejména zavedení volebního práva pro ženy. Jakmile ženy z tohoto regionu oslovily také ženy žijící v ostatních částech Británie s cílem společného boje, nesetkaly se s jejich podporou. Genderové vztahy v ostatních regionech se velmi lišily a dominance mužů v rozhodování a participaci ve veřejném životě byla mnohem vyšší. Primárně je to dáno tím, že ženy nechodily do zaměstnání a nemohly se sdružovat a radikalizovat (Massey, McDowell 1994).

Teoretickými přístupy ke studiu genderu v sociální geografii se zabývá Linda McDowell (1992), která uvádí, že feministický přístup se v geografii objevil v 80. letech 20. století. V tomto období byly společenské vědy feministy kritizovány za přehlížení genderu, a to nejen z důvodu jeho nezahrnutí do empirického výzkumu, ale i kvůli tomu, že tento aspekt vědci nezohlednili v důsledku dominance určitých teoretických předpokladů. Důležitým vývojovým krokem byl posun od zkoumání žen jako skupiny ke zkoumání genderu jako vztahové kategorie. Aspekt gender byl dlouhou dobu vyloučen z geografických témat. Velkým úspěchem první fáze feministické geografie tedy bylo, když byl gender zahrnut do geografie a s tím se objevila i nová témata výzkumů (péče o děti, domácí práce, přístup ke zdrojům, násilí, společenská mobilita žen, apod.).

5.3. Gender a mezinárodní migrace

Důvody, které vedou jednotlivce a jejich rodiny v různých částech světa k migraci, jsou velmi odlišné a často se jedná spíše o soubor několika faktorů, kvůli nimž se lidé buď dobrovolně rozhodnou nebo jsou okolnostmi přinuceni vydat se na nelehkou cestu mezinárodního migranta. Celkově lze říci, že lidé migrují především z důvodu zlepšení svých životních podmínek, většina pak kvůli nedostatku pracovních příležitostí a relativní chudobě státu, ve kterém žijí.

Výzkumy ale ukazují, že muži a ženy vnímají celý proces migrace velmi odlišně, a to od jeho počátku (tj. od rozhodování o tom kam, jak a jestli vůbec migrovat), přes jeho průběh až po fázi integrace do majoritní společnosti cílové země. Moreno-Fontes (2002) uvádí, že ženy migraci považují za strategii, která jejich rodinám nabízí lepší životní podmínky. Dále vymezuje hlavní důvody, které podněcují migraci žen: velký rozdíl ve mzdách ve zdrojové a cílové zemi (platí i pro muže); rostoucí zátěž nezaměstnanosti mužů, které jejich ženy musí čelit; snižující se poptávka po mužské práci v cílových zemích a rozvoj sektoru služeb, který většinou zaměstnává více ženy. Kromě těchto ekonomických faktorů ovšem existuje celá řada důvodů, které vedou k rozhodnutí migrovat. Ženy ve větší míře než muži činí svá rozhodnutí na základě okolností, které jsou rodinné či „emocionální“ povahy (např. následování manžela/partnera, sloučení rodiny, apod.). Faktory mající vliv na migraci žen jsou více komplexní, což je důsledek různorodosti rolí, které se od žen očekávají – péče o děti, výživa rodiny, udržování manželství, ekonomická aktivita (de Snaijer 2002). Soubor rolí a zodpovědností má vliv na selektivitu migrantů a vede buď k větší nebo menší pravděpodobnosti, že bude jednotlivec migrovat (Hoy 1999). Je patrné, že „zdůraznění genderových rozdílů vede k většímu uvědomění si společenské dimenze migrace“ (Piper 2005, s. 45).

Mezinárodní migraci často předchází migrace vnitřní, která je nejčastěji realizována z rurálních oblastí do měst. Bylo zjištěno, že „rozsah vnitřní migrace obecně roste a zejména pak narůstá počet žen, které se jí účastní“ (Deshingkar 2005, cit. v Jolly, Reeves 2005, s. 7). Ženy tak reagují na nárůst poptávky po ženské pracovní síle ve službách a některých průmyslových odvětvích (zejména textilní průmysl). V některých zemích ženy migrují za prací v sexuálním průmyslu (např. Thajsko). V těch částech světa, kde je společensky přijatelná samostatná migrace žen v rámci státu, je vyšší pravděpodobnost účasti žen také v migraci mezinárodní. Ta následně může vytvořit poptávku po vnitřních migrantech. Například ženy, které migrují za prací v domácnostech a pečují o děti v zahraničí, zanechávají svou vlastní rodinu ve zdrojové zemi a mohou si najmout jinou ženu (vnitřní migrantku), která se o ně bude starat po dobu jejich nepřítomnosti (Jolly, Reeves 2005).

Mezi genderově specifické vlivy migrace na samotné migranty v hostitelské společnosti patří dopady genderově segregovaného pracovního trhu (nižší platy, méně možností uplatnění a riziko vykořisťování dotýkající se zejména žen). Dále genderové

normy cílové společnosti ovlivňují integraci mužů a žen – např. muži mohou být vnímáni v cílové zemi jako větší hrozba a mohou být více pronásledováni policií, ženy mohou být diskriminovány v zaměstnání (Jolly, Reeves 2005).

Vztah genderu a mezinárodní migrace lze vystihnout takto: „Dnes již jasně víme, že gender klíčovým způsobem determinuje migraci a genderové vztahy se v migračních procesech mění“ (Hondagneu-Sotelo 2000, cit. v Szczepaniková 2006, s. 1). Je proto potřeba uvědomit si tento bilaterální charakter vztahu genderu a migrace. Szczepaniková (2006) tvrdí, že je důležité nejen zkoumat, jak gender prostupuje migračním procesem, ale také pochopit, proč je migrační proces genderově specifický a jaké z toho vyplývají implikace pro migranty v cílových zemích. Migrace by proto neměla být viděna jako proces, který je genderem (např. genderovými vztahy ve zdrojové a cílové zemi, genderově specifickou poptávkou po práci, apod.) „pasivně“ formován, ale migrace je zároveň „aktivním“ procesem, který může zásadně ovlivnit to, jak migranti sami sebe vnímají ve smyslu genderových vztahů a jak tyto vztahy (ve zdrojové i cílové zemi) procházejí během migrace proměnou (Szczepaniková 2006). Vztah genderu a migrace podobně chápe i Jolly a Reeves (2005, s. 9): „Migrace ovlivňuje genderové vztahy (buď zesiluje tradiční role a nerovnosti mezi pohlavími nebo je zpochybňuje a mění) a na druhou stranu gender ovlivňuje kdo, kdy a jak migruje a jaké jsou dopady na migranty samotné, na zdrojové a cílové země“.

Dnes je již všeobecně přijímán názor, že k úplnému pochopení migračních zkušeností je nutné začlenit do výzkumu aspekt gender a neméně důležité jsou i vlivy proměnných jako je věk, etnická příslušnost, společenská třída, pozice v životním cyklu a další (de Snaijer 2002). Tyto proměnné jsou neoddělitelné a mají zásadní vliv na životní styl a šance jednotlivců. Proto je nutné mít na paměti, že migrant je významně ovlivněn svým pohlavím a genderovými vztahy s okolím a celým souborem rozmanitých společenských vztahů (Castles, Miller 1993). Podobně Szczepaniková (2006, s. 5) uvádí, že „gender není všemohoucí kategorie, pomocí níž dokážeme plně pochopit migrační procesy a jeho důsledky“. Dodává, že přínosný je koncept, který propojuje kategorie jako je gender, třída a etnicita a zjišťuje, jak se vzájemně ovlivňují (tzv. concept of intersectionality).

5.3.1. Gender, migrace a kulturní aspekty

Lidé žijí v určitém sociálním prostředí a přirozeně si osvojují zvyklosti, které jsou pro jejich prostředí charakteristické. Kulturou se rozumí soubor znaků daného společenství lidí, mezi které patří zejména jazyk, náboženství, tradice, normy, vzorce chování, role, rodinná organizace a další rysy, kterými se jedna kultura od druhé odlišuje.

Odlišné vzorce chování mužů a žen jsou jedním ze základních atributů každé kultury. Postavení, práva a povinnosti žen a mužů jsou kulturně velmi diferencované. Z toho se také odvíjí pravděpodobnost účasti (a její případný průběh) jednotlivců na určitých činnostech, ať už jde o vzdělávání, zaměstnání, nebo také o mezinárodní migraci.

Ještě na začátku 20. století převládal kult ženy v domácnosti a představa, že by vdané ženy a matky chodily do zaměstnání, byla nemyslitelná. Po dvou světových válkách a společenských změnách odehrávajících se v této době (jako např. růst vzdělanosti žen, zvyšující se finanční ohodnocení ženské pracovní síly, vylepšení a dostupnost antikoncepčních prostředků, apod.) se kult žen v domácnosti v Americe a Evropě oslabil. U etnických menšin hrálo roli také finanční zabezpečení rodiny, protože muži čelili v cílové zemi diskriminaci a bylo pro ně obtížnější uživit rodinu. Proto ženy vstoupily do pracovního procesu. V počátcích bylo na zaměstnanost žen pohlíženo jako na nutné zlo, ale postupně došlo k proměně této normy. Tak např. Číňanky v USA nejprve neměly důvod vstupovat do zaměstnání a spíše pomáhaly v rodinných firmách bez nároku na mzdu. Postupem času vlivem finančních okolností či ukončení rodinného podnikání ale do zaměstnání vstoupily. Podíl pracujících Číňanek ve Spojených státech převyšoval podíl pracujících amerických žen. Od žen se postupem času začalo očekávat, že budou finančně přispívat do rodinného rozpočtu. Zároveň se zde uplatňoval pocit relativní deprivace a ženy chtěly dotáhnout rodinný příjem na úroveň většinové společnosti (Geschwender 1992).

Muži a ženy mají odlišné důvody k migraci, protože jejich genderové role jsou odlišné ve zdrojové zemi a protože se od nich očekává, že se budou angažovat v té oblasti, která je pro muže a ženy „vyčleněna“ v zemi cílové. Role, vztahy a nerovnosti v závislosti na genderu tak ovlivňují celý průběh migrace, migranty samotné, ale i zdrojové a cílové oblasti. Genderové role se utvářejí v rámci specifického společenského a historického kontextu. Každá etnická skupina je charakteristická svými zvyky a

společenskými strukturami, které se vytvořily v její vlasti. Lidé z různých etnických skupin mají např. různé postoje k určitým typům aktivit a chování, které jsou přípustné pro ženy. Genderové role migrantů se v novém prostředí mění a důležitým faktorem je ekonomické hledisko (Geschwender 1992).

Migrace může být pro některé ženy dostupným řešením, jak vylepšit své životní podmínky a změnit genderové vztahy, stát se nezávislymi a vydělat vlastní peníze. Záleží na tom, jak společnost, ve které se nacházejí, vnímá samostatné rozhodování a aktivity žen. Zapojení žen do pracovního procesu je „významným indikátorem statusu žen“ (Lebra, Paulson 1980, cit. v Ryan 2002, s. 98).

Ovšem zároveň se také migrantky mohou dostat do situace, ve které jsou ještě více zranitelné – např. z důvodu nelegálního statusu, izolace, apod. – a jejich „tradiční role“ mohou být ještě zesíleny (Jolly, Reeves 2005). Mohou být diskriminovány a zneužívány, a to během celého procesu migrace. Také jejich podíl na rozhodování migrovat má velký vliv na průběh a obtížnost jejich integrace v cílové zemi (de Snaijer 2002).

Nastavení genderových vztahů mezi muži a ženami má v některých částech světa blíže k rovnoprávnosti obou pohlaví, v jiných je nepsaným zákonem, že muž rozhoduje o životě ženy. Také další kulturní aspekty, které jsou v určité společnosti zakořeněny, mají vliv na život jednotlivců (např. vstup do manželství v určitém věku je brán jako norma, svobodné matky mohou být postaveny na okraj společnosti, apod.). Prostřednictvím migrace někteří lidé unikají nátlakům a genderovým normám společnosti, ve které žijí a které jim připadají neslučitelné s jejich osobou. Tak například muži utíkají před službou v armádě, ženy utíkají před sexuálním násilím, mladé ženy před omezováním své svobody nebo před nátlakem na vdávání, rozvedené ženy nebo homosexuálně orientovaní lidé unikají do nového prostředí, které je nebude soudit, atd. Zvyklosti jednotlivých kultur jsou proměnlivé nejen v prostoru, ale i v čase (Jolly, Reeves 2005). Kulturní pozadí migrantů má také vliv na jejich integraci. Bylo prokázáno, že „podobné kulturní pozadí migrantů je jedním z faktorů, které podporují integraci do společnosti cílové země, zatímco kulturní vzdálenost integraci ztěžuje“ (Drbohlav 2003, s. 626).

6. Gender v teoriích a výzkumech mezinárodní migrace – vývoj od konce 19. století do současnosti

6.1. Období od konce 19. století do roku 1980

Již E.G. Ravenstein si uvědomil, že pohlaví migranta je jedním z faktorů ovlivňujících migraci. Ve svém díle „The laws of migration“ (Zákony migrace) z roku 1885 tvrdí, že „ženy mají větší tendenci k migrování než muži“ (Ravenstein 1885, cit. v King, Thomson, Fielding, Warnes 2004, s. 33). Ravenstein také označil ženy za pravděpodobnější účastníky migrace na kratší vzdálenost, na rozdíl od mužů, kteří spíše migrují na delší vzdálenosti (Sinke 2006). Ačkoliv tyto závěry byl vysloveny již na konci 19. století, vědci ve výzkumech mezinárodní migrace tematiku genderu na velmi dlouhou dobu umístili do pozadí a kategorii pohlaví ve svých výzkumech ignorovali. Následkem toho je fakt, že „klasické“ teorie mezinárodní migrace (neoklasický ekonomický přístup, teorie „new economics of migration“, strukturalistický přístup a další) se o genderu prakticky vůbec nezmiňují.

Do počátku 70. let 20. století, kdy ve výzkumech dominovaly přístupy push-pull a neoklasický, se atributy jako je etnicita, gender a třída prakticky nezohledňovaly (Boyd, Grieco 1998). Neoklasická ekonomie vysvětluje na makro úrovni pracovní migraci (mezinárodní i vnitřní) jako důsledek geografických rozdílů v nabídce a poptávce po práci v socioekonomicky velmi odlišných prostředích. Hlavním motorem migračních proudů jsou rozdíly ve mzdách, lidé migrují za relativně vyššími mzdami (Massey et al. 1993). Ekonomické faktory ovšem nestačí k objasnění migrace žen, např. v asijském kontextu bylo prokázáno, že hrubý domácí produkt a míra nezaměstnanosti nejsou pro migraci žen určující³ (Oishi 2002).

V rámci některých neoklasických modelů byly přidány faktory jako např. dostupnost partnerů pro potenciální sňatek. Ovšem jedná se pouze o „okrajový jev a o něco „navíc“, nad rámec mužské migrace, [...] na ženy je pohlíženo jako na zvláštní,

---

³ Konkrétně asijské země vysílající nejvíce migrantek – Filipíny, Srí Lanka a Indonésie – mají vyšší HDP na 1 obyvatele než země, ze kterých je migrace žen nižší (Bangladéš, Indie a Pákistán). Dále, vysoká míra nezaměstnanosti žen v Pákistánu nezpůsobuje významnou emigraci těchto žen (tvoří pouze 1 %) a naopak nezaměstnanost žen na Srí Lance je nižší než mužů a přesto ženy tvoří 79 % v migračním proudu (Oishi 2002).

problematickou skupinu, oproti tomu migrace mužů je shledána relativně bezproblémovou s tím, že je možné ji redukovat na rozdíly mezi úrovněmi mezd“ (Chant a Radcliffe 1992, cit. v Boyd, Grieco 1998, s. 3).

Rozdíly v migraci mužů a žen byly vysvětlovány jako důsledek odlišných genderových rolí. Neoklasický přístup a push-pull model na mikro úrovni například viděly migraci jako výsledek rozhodnutí jednotlivců. Rozhodnutí žen migrovat se dle tohoto vysvětlení utvářelo na základě tradičních rolí žen (manželek a matek) a mužů (živitelů rodiny). Proto se věřilo, že je méně pravděpodobné, že se ženy účastní rozhodování migrovat, a dále že kvůli svým povinnostem v menší míře vstupují na trh práce v cílové zemi (Boyd, Grieco 2003). Ženy byly ve spojitosti s migrací považovány buď „za méně pravděpodobné účastníky pracovní migrace (vzhledem k nedostatku kvalifikace), nebo za manželky či závislé osoby migrujících mužů“ (Lee 1996, cit. v Boyd, Grieco 1998, s. 3).

Problematika migrujících žen byla tedy velmi dlouhou dobu opomíjena. Dnes se hovoří dokonce o „neviditelnosti“ žen (ta byla patrná nejen ve výzkumu mezinárodní migrace, ale i v sociálních vědách obecně). Opomíjení žen ve výzkumech mezinárodní migrace vyplývá zejména z důrazu kladeného na ekonomickou stránku migrace, nedocení ekonomické aktivity žen a z nedostatku dat vztahujících se k migraci žen. Dále je důležitým faktorem, že většina vědců byli muži (de Snaijer 2002). Nutno dodat, že ženy tvoří již několik desetiletí v migračních tocích téměř stejný podíl jako muži, s tím, že existují regionální rozdíly (v některých částech světa je zaznamenáno více migrujících žen než mužů – např. v Severní Americe a v Evropě, blíže kapitola 9.1.).

Do konce 70. let se v odborné literatuře zabývající se mezinárodní migrací gender víceméně neobjevuje a převažuje názor, že většina migrantů jsou muži – živitelé rodiny a ženy migrují jako jejich manželky či rodinní příslušníci (buď je doprovázejí nebo je následují poté, co muži pro ně připravili v cílové zemi podmínky). Na ženy, které se účastnily migrace, bylo tedy pohlíženo jako na manželky migrantů a nikoliv na migrantky. King, Thomson, Fielding, Warnes (2004) z faktu, že ženy byly považovány za „pasivní“ a „podřadné“ migranty, vyvozují čtyři předpoklady, které v tomto období převládaly:

1. migrující ženy byly jak početně, tak i společensky, méně významné než migrující muži
2. ženy migrovaly výhradně v kontextu rodinné migrace
3. ženy nebyly ekonomicky aktivní mimo domov
4. migrantky byly posuzovány podle míry tradičnosti/modernosti

Dalším důvodem, proč byl aspekt gender v migraci dlouho opomíjen, je fakt, že vypracování odpovídající teoretické základny je velmi problematické. Je nutné, aby mimo jiné vysvětlila různé typy migrace – tj. krátkodobá, trvalá, ilegální, pracovní migrace, uprchlictví, atd. – a podchytila různé úrovně analýzy (makro, mezo, mikro) (Boyd, Grieco 2003).

Boyd a Grieco (1998) uvádí, že v 70. letech a letech následujících vznikly dva zásadní myšlenkové směry na poli teorie mezinárodní migrace (strukturalistický a tzv. „integrative approach“) a interdisciplinární syntetizující systém. Přestože byly užitečné při vysvětlování příčin a následků mezinárodní migrace, byly nedotčené aspektem gender.

Strukturalistický přístup je patrný např. v teorii světových systémů (world systems theory, Wallerstein 1974, cit. v Boyd, Grieco 1998, s. 4) a teorii dvojího trhu práce (dual labor market theory, Piore, 1979, cit. v Boyd, Grieco 1998, s. 4). Tento přístup je výlučně politicko-ekonomický a zdůrazňuje pracovní migraci, která podle něj není důsledkem rozhodování jednotlivců, ale objektivního ekonomického a politického řádu světa. Lidé (bez ohledu na to, zda muži nebo ženy) tedy migrují za prací v závislosti na uspořádání světa. Tento přístup nezohledňuje dvě oblasti, které ovlivňují migrační chování mužů a žen: je to jednak spojitost práce v domácnosti a zaměstnání a také reprodukční chování a výchova dětí. Kritizováno je strukturalistické pojetí migrace jako odpovědi jedinců (bez rozlišení jejich pohlaví) na rozvoj kapitalismu, přičemž není pochyb, že ženy a muži jsou makrostrukturálními faktory ovlivnění velmi rozdílně. Samotné pojetí migrace ve strukturalistickém přístupu (tedy takové, že migrace se odehrává výhradně za prací) a opomíjení ostatních důvodů migrace se také stalo terčem kritiky (Boyd, Grieco 1998).

Tzv. „integrative approach“ (Gos, Lindquist 1995, cit. v Boyd, Grieco 1998, s. 5) se snaží propojit různé úrovně analýzy. Je zjištěn chybějící článek mezi teoriemi zkoumající mikro úroveň (push-pull model na mikro úrovni, neoklasický mikro přístup) a makro úroveň (strukturalistický přístup) v podobě chybějícího společenského kontextu,

ve kterém se vytváří rozhodnutí migrovat – tzv. mezo úroveň (Ellis, Conway, Bailey 1996, cit. v Boyd, Grieco 1998, s. 5). Tento přístup se objevuje v teorii „new economics of migration“, teorii sítí (network theory), teorii kumulativních příčin (cumulative causation theory), teorii migračních systémů (migration systems theory) a institucionální teorii (institutional theory). Větší prostor a význam zde má společenský kontext, který ovlivňuje vytvoření a průběh migračních toků. Novým prvkem je propojení makro a mikro úrovně a předmět analýzy (nově domácnost/rodina jako jednotka, která rozhoduje a sociální sítě). Právě předmět analýzy byl kritizován. Je mu vytýkáno to, že rozhodnutí domácnosti/rodiny nemusí přinášet všem jejím členům stejný prospěch a rodiny mohou být „místem střetů, kde se lidé mající různé zájmy mohou dostat do konfliktu s ostatními“ (Hartmann 1981, cit. v Boyd, Grieco 1998, s. 6). Podobně je kritizován i koncept sociálních sítí. Rozhodování o migraci a schopnosti dostat se ke zdrojům (ať už v domácnosti nebo sítí) jsou často podmíněny pohlavím jednotlivce. Kritici tohoto přístupu poukazují na to, že rodiny i sociální sítě jsou často řízeny muži a proto je nelze považovat za „konzistentního strategického aktéra“ (Boyd, Grieco 1998, s. 7). Dále je také poukázáno na nedostatek důkazů, potvrzujících hypotézu, že rozhodnutí migrovat jsou činěna kolektivně v rodině či domácnosti. Existují výzkumy, které ukazují, že o migraci rozhodují jednotlivci individuálně (Oishi 2002).

Z hlediska vysvětlení a pochopení aspektu gender lze tedy přístupy vzniklé do období 70. let 20. století hodnotit jako nedostačující.

6.2. Období 80. let 20. století

Změna náhledu na migrující ženy nastala v období 80. let 20. století, kdy se v západní Evropě a Severní Americe začaly zvolna prosazovat myšlenky feministického hnutí. To podnítilo na akademické půdě diskuzi, zda jsou ženy opravdu jen pasivním doprovodem svých partnerů či otců. Mnohé studie ukázaly, že toto univerzální pravidlo již dávno neplatí a že některé ženy se pro migraci samostatně rozhodují a samy ji také realizují (Szczepaniková, 2004). Vlivem myšlenek feministického hnutí, rostoucího významu ženské pracovní síly a vzniku studií na téma feministické metodologie a teorie, se téma migrujících žen po dlouhé době dostalo do popředí zájmu (Boyd, Grieco 1998).

Mezi tři nejdůležitější studie tohoto období řadí King, Thomson, Fielding, Warnes (2004) knihu „One way ticket“ (1983) autorky Annie Phizacklea, esej „Birds of passage

are also women“ (1984) Mirjany Morokvasic a „International Migration: the female experience“ (1986) od Rity James Simon a Caroline B. Brettell.

Mirjana Morokvasic (1984) byla mezi prvními, kdo upozornil na způsoby vykořisťování migrantek a na to, že migrace a následná ekonomická aktivita v cílové zemi ženám může přinést jak užitek a větší nezávislost, tak může mít i negativní dopady (vykořisťování, diskriminace, apod.). Zároveň Morokvasic přišla s tvrzením, že i když motivace žen migrovat je ekonomicky podmíněná, ženy migrují ze specificky ženských důvodů. Když je žena vdaná, neznamená to, že migruje jako pasivní manželka z rozhodnutí manžela a naopak svobodné ženy migrují nejen s cílem ekonomické aktivity, ale jejich důvody mají komplexní povahu. Bylo zjištěno, že osobní, emocionální a rodinné důvody (jako např. rozpad manželství, domácí násilí, neshoda partnerů, narození nemanželského dítěte) častěji označují ženy jako důvod migrace (Morokvasic 1984).

Simon a Brettell (1986, cit. v de Snaijer 2002) se v publikaci „International Migration: the female experience“ zaměřily na zkušenosti migrantek v období po druhé světové válce. Jejich přínos byl v té době veliký, neboť se odklánějí od dřívějších přístupů, které nezahrnovaly zkušenosti migrantek. Obohatily tehdejší výzkum mezinárodní migrace o prvek chování jedinců na základě genderových norem ve zdrojových zemích a genderových vztahů v rodině.

King, Thomson, Fielding, Warnes (2004) tyto tři studie (Phizacklea, Morokvasic, Simon a Brettell) řadí k první vlně výzkumu migrujících žen a shrnují výsledky této vlny do následujících bodů:

- počet migrantek byl větší, než jaký uváděly předchozí studie zaměřené na muže
- ženy nebyly pouze doprovod mužů, ale některé migrovaly za účelem práce v cílové zemi
- ženy, které migrovaly jako doprovod mužů, se často v cílové zemi zapojily do pracovního procesu (i když se jejich šance na nalezení odpovídající práce velmi lišily od šancí mužů)
- modely migrace žen a zkušenosti migrantek závisí na jejich etnickém pozadí a na stupni jejich vzdělání, druhu rodinné organizace, apod.
- na migrantky a jejich rodiny je pohlíženo odlišným způsobem než na rodiny evropských hostitelských zemí.

Migrantky se tak dostaly do popředí zájmu, ovšem „komplexní povaha genderových vztahů v migračním procesu nebyla ještě plně objevena, [...] a co víc, výzkum mezinárodní migrace v 80. letech byl na pochybách, jak koncepčně pojmut migrantky – jako ženy nebo jako migranty?“ (King, Thomson, Fielding, Warnes 2004, s. 35). Výzkum sice ženy zahrnoval, ale nezajímal se o to, kdo migruje, jaké jsou důsledky migrace a jaké jsou širší souvislosti migrace žen. Jednou ze zásadních otázek tohoto období bylo, zda má migrace modernizační vliv na ženy a zda se vlivem migrace oproti od tradičních genderových vzorců (Boyd, Grieco 2003).

V tomto období se vzedmula vlna kritiky, poukazující na použití modelů, které nezohledňují aspekt gender, a proto nejsou schopny plně vysvětlit souvislosti mezi migrací a genderem. Kritizován byl fakt, že v analýzách přibyla kategorie pohlaví, ovšem nedošlo ani k přehodnocení existujících modelů a teorií, ani nevznikly nové, které by umožnily vysvětlit rozdíly mezi migrací mužů a žen (Boyd, Grieco 1998, Oishi 2002).

6.3. Období od 90. let 20. století po současnost

Jedním z největších přínosů teoriím mezinárodní migrace se v 90. letech stal syntetický přístup, jež publikoval Douglas S. Massey (Massey et al. 1993). Tento přístup integruje nejúspěšnější prvky současných teorií mezinárodní migrace. Přitom rozlišuje dvě fáze migrace (zahájení migrace a její trvání) a na tomto základě pak různé teoretické úrovně (makro, mikro) a jednotky analýzy (jednotlivec, rodina/domácnost, národ).

Vzniklý víceúrovňový teoretický rámec pro výzkum mezinárodní migrace ovšem selhává v začlenění genderu do migrační problematiky, podobně jako před ním i strukturalistický přístup a tzv. „integrative approach“. Prvním důvodem je fakt, že Massey zdůrazňuje ekonomickou migraci (neoklasický přístup), která je častěji primárním důvodem migrace mužů. Druhým pak to, že přes snahu začlenit různé analytické úrovně zůstává Masseyho přístup převážně orientovaný na makro úroveň, ve které se více projevuje vliv trhu, ekonomiky, institucí, apod. „Pozornost je více věnována pracovní migraci, menší důraz je kladen na ostatní typy migrace (rodinnou migraci, uprchlictví, atd.), ve kterých je větší participace žen“ (Boyd 1994, 1995, cit. v Boyd, Grieco 1998, s. 8). Zároveň je důrazem na makrostrukturální příčiny migrace způsobeno opomenutí aspektu gender a tudíž je předpokládáno, že migranti mají bez ohledu na pohlaví stejné podmínky a možnosti (Boyd, Grieco 1998).

Práce Massey et al. (1993) je považována za jednu z nejdůležitějších teoretických prací v oboru mezinárodní migrace. Ovšem co se týká snahy začlenit gender do výzkumu migrace, nebyla moc úspěšná. A tak na první vlnu výzkumu genderu v migraci v letech osmdesátých navazuje počátkem 90. let vlna druhá, která se zaměřila na problematiku vytvoření vhodného konceptu, na studium feminizace, globalizace a transnacionalizace migrace (King, Thomson, Fielding, Warnes 2004, s. 35). Témata výzkumů vlny 90. let jsou rozvedena v kapitole 6.4.

Co se týká nejnovějších teoretických přístupů zabývajících se dimenzí genderu v mezinárodní migraci, určitě stojí za zmínku práce autorek Monica Boyd a Elisabeth M. Grieco (1998, 2003), které vypracovaly třífázový model migrace. Ten vysvětluje, jakým způsobem genderové vztahy, role a hierarchie ovlivňují migraci žen i mužů během všech fází migrace a vytvářejí odlišné dopady pro muže a ženy. Autorky tvrdí, že je potřeba aplikovat i myšlenky, které nejsou součástí ortodoxních přístupů (tradiční teorie), a které se nacházejí za hranicemi vlastního oboru – ve feministickém výzkumu v sociologii a v ženských studiích (women's studies). Za hlavní oblasti zájmu týkající se genderu a migrace považují faktory, které mají vliv na migrační toky, vstupy do cílové země a usazení v ní. Uvádějí dvě oblasti, které je nutné mít na paměti při explanaci vlivu genderu. Za první, teorie mezinárodní migrace se zaměřují zejména na vysvětlení příčin (nikoliv dopadů) migrace a to především z hlediska strukturálních (makro) procesů. Tyto strukturální procesy (např. poptávka po pracovních silách v cílových zemích, ekonomická situace zdrojové země) se zdají být genderově neutrální (tj. bez vlivu na gender), ovšem ve výsledku mají na ženy i na muže jiné dopady. Proto výzkum založený na těchto teoriích nemůže být citlivý k otázkám genderu. A za druhé, zásadní rozdíly mezi migračními zkušenostmi žen a mužů nelze vysvětlit pohledem na rozdíly v zaměstnání v cílové zemi, nýbrž je nutné zaměřit se na vlivy genderových rolí, vztahů a podmínek obecně, a to v cílové i zdrojové zemi.

Třífázový model (Boyd, Grieco 1998, 2003) zkoumá vliv genderu ve třech fázích – před migrací, během migrace samotné a ve fázi usazení v cílové zemi. Ve fázi, která předchází migraci, jsou předmětem zájmu společenské, kulturní a ekonomické faktory zdrojové země, které ovlivňují (kladně i záporně) rozhodnutí jednotlivce migrovat. Patří sem genderové vztahy a hierarchie v rodině, status a role žen (věk, rodinný stav, vzdělání, velikost rodiny, třídní postavení, kulturní hodnoty společnosti, tolerance migrace žen a

její podmínky, apod.) a strukturální charakteristiky zdrojové země (stav národní ekonomiky, poptávka a nabídka pracovních sil, apod.).

Ve druhé fázi se jedná o mezinárodní a státní migrační politiku a zákony. Imigrační politika může ovlivnit migraci třemi způsoby. Jednak tím, že předpokládá „závislý“ status žen a „nezávislý“ status mužů. Také může ženy vnímat v „rodinné“ roli, místo role „tržní“. Vliv také může mít to, že tradiční role žen ovlivňuje druh práce, pro kterou jsou ženy nabírány (domácí práce, péče o děti, apod.).

Ve třetí fázi je zkoumán vliv společenských, ekonomických a kulturních podmínek v cílové zemi, jež ovlivní integraci migranta do společnosti cílové země a jeho dlouhodobé usazení. Tento model se zaměřuje na změnu statusu jednotlivce – od občana zdrojové země, přes migranta, k obyvateli cílové země. Proto tento model zahrnuje jednak informace o jednotlivci, jednak systémové faktory na makro úrovni (Boyd, Grieco 1998, 2003).

Nana Oishi (2002) také poukázala na nedostatky teorií mezinárodní migrace v souvislosti s genderovou problematikou. Navrhla proto svůj vlastní „integrativní přístup“, který analyzuje tři úrovně: makro (stát), mikro (jednotlivec) a mezo (společnost). Oishi se zaměřila na pracovní migraci žen v rozvojových zemích v Asii a zejména na pohled ze strany emigrační země. Studovala faktory emigrace žen z Filipín, Srí Lanky a Indonésie, hlavních zdrojových zemí migrace žen v Asii (ženy tvoří 58 – 80% podíl v migračních proudech). Dále výzkum zahrnoval vztah chudoby a emigrace a důvody, proč chudoba žen v některých státech nestimuluje emigraci.

Co se týká makro úrovně, autorka předkládá hypotézu, že emigrační politika státu ovlivňuje charakter migrace žen v rozvojovém světě (některé státy jsou tolerantní, jiné omezují či dokonce zakazují migraci ženám). Emigrační politika státu má odlišné důsledky pro migranty a migrantky. Je ovšem zřejmé, že neobjasní migraci žen celkově, protože i přes oficiální zákaz migrace Filipínek do Kuvajtu mnoho žen migrovalo nelegálně a naopak ještě v období před zavedením restriktivní emigrační politiky v Bangladéši byla migrace žen z této země velmi nízká. Restriktivní politika bývá zaváděna z důvodu ochrany žen (Oishi 2002).

Na úrovni jednotlivce Oishi (2002) předpokládá, že podmínkou pro emigraci ve větším měřítku je dostatečná nezávislost a rozhodovací pravomoc ženy v rámci

domácnosti, týkající se zejména finančních prostředků. Ženy jsou tím více motivované k finančnímu zajištění rodiny a je větší pravděpodobnost, že budou migrovat za výdělkem. Velmi zajímavým výsledkem tohoto výzkumu je, že ženy se rozhodovaly o migraci většinou samostatně, což se neslučuje s předpoklady teorie „new economics of migration“. Tato teorie považuje migraci za výsledek společného rozhodnutí několika vzájemně si blízkých lidí, tzn. rodin či domácností (Massey et al. 1993).

Na mezo úrovni, tedy úrovni společnosti, je předpokladem pro emigraci žen tolerance společnosti k vnitřní migraci žen za prací (z venkova do měst), tedy tolerování a podpora žen, které opouští svou komunitu. Oishi vytvořila pojem „společenská legitimita“ a definuje ho jako „ztělesnění norem v dané společnosti, které podporuje určité vzorce chování“ (Oishi 2002, s. 7). V kontextu mezinárodní migrace jsou určující normy, které přispívají k migraci žen. Záleží především na tradici placeného zaměstnávání žen, napojení země na globální ekonomiku, mobilitě žen z venkova do měst a rovnému přístupu mužů a žen ke vzdělání (Oishi 2002).

Přes určité snahy začlenit gender do výzkumu migrace v posledních 25 letech je nutno konstatovat, že ještě zdaleka nejsou objasněna a pochopena všechna specifika týkající se odlišného vnímání migrace ženami a muži (Moreno-Fontes, 2002). Jedním z hlavních nedostatků je právě neuspokojivá teoretická základna. Přestože byly provedeny snahy vylepšit teoretické přístupy (např. Boyd, Grieco 2003, 1998, Oishi 2002), neexistuje ucelená teorie, která by úspěšně vysvětlila okolnosti a podmíněnosti migrace žen, jenž se v mnohém zásadně odlišují od migrace mužů.

6.4. Témata současných výzkumů aspektu gender v migraci

Během 90. let 20. století a prvních let 21. století se výzkum genderu v mezinárodní migraci rozšířil o další témata a vznikla celá řada odborných studií zabývajících se touto problematikou. V odborných studiích je upozorňováno na zásadní rysy mezinárodní migrace, které jsou úzce propojeny s aspektem gender a hrají proto důležitou roli ve výzkumech migrace z genderového úhlu pohledu (jedná se o feminizaci, globalizaci a transnacionalizaci mezinárodní migrace) a dále jsou zkoumány také konkrétní společenské, psychologické a ekonomické faktory.

6.4.1. Feminizace mezinárodní migrace

Feminizace migračních toků znamená, že „ženy hrají ve většině typů migrace stále významnější roli, a to jak kvantitativně, tak i jako sociální aktéři“ (King, Thomson, Fielding, Warnes 2004, s. 35). Feminizaci migrace řadí Castles a Miller (1993, s. 8-9) mezi čtyři hlavní charakteristiky (či trendy) současné mezinárodní migrace. Vedle globalizace, zrychlení a diferenciací mezinárodní migrace⁴ je feminizace dle autorů význačným rysem a v budoucnosti bude hrát významnou roli. Poukazují na to, že v minulosti dominovali ve většině migračních proudů muži a ženy se objevovaly v kategorii „sjednocení rodiny“. Od roku 1960 začínají být ženy významné i v pracovní migraci. Kofman (1999, s. 270) nicméně upozorňuje, že přestože „feminizaci Castles a Miller zařadili mezi čtyři hlavní trendy mezinárodní migrace, věnují jí překvapivě velmi málo pozornosti“.

Hania Zlotnik pomocí statistických dat sedmi evropských států ukázala, že od 70. let 20. století nedocházelo k výraznému nárůstu podílu žen v migračních proudech a tedy migrace žen byla vždy významná (Zlotnik 1995, cit. v King, Thomson, Fielding, Warnes 2004, s. 35). Podobně Jolly a Reeves (2005, s. 6) konstatují, že „feminizace současné migrace je problematický pojem, protože ženy již několik desetiletí tvoří téměř polovinu celkového počtu migrantů“. Spíše v některých regionech by se dalo mluvit o feminizaci (např. v Asii, kde skutečně došlo ke zvýšení počtu migrantek zejména z důvodu poptávky po určitém typu pracovní síly). Wichterich (2000) uvádí zejména Filipíny, Srí Lanku a Indonésii, protože pro ženy z těchto států představuje práce v zahraničí (velmi často jako pomocnice v domácnostech) velkou šanci jak vydělat více peněz, než by měly i za kvalifikovanější práci ve své zemi. Ženy z Indonésie a Srí Lanky migrují za prací v domácnostech zejména do zemí Blízkého východu a jako vedlejší destinace byly zaznamenány Malajsie, Singapur, Hongkong a Taiwan. Ženy z Filipín oproti tomu zastávají nejen práci v domácnostech, ale také kvalifikovanější pozice, a to téměř ve všech světových makroregionech (Asis 2003). V evropském kontextu jsou cílové země, ve kterých je žádána práce pomocnic v domácnostech, zejména Itálie, Španělsko a Řecko (King, Thomson, Fielding, Warnes 2004).

---

⁴ V druhém a třetím vydání z let 1998 a 2003 Castles a Miller ve své knize „The age of migration“ přidali pátou charakteristiku, zpolitizování migrace (King, Thomson, Fielding, Warnes 2004, s. 35).

Nový rozměr pojmu feminizace pak spočívá v tom, že se někdy užívá při popisu změn migračních modelů v tom smyslu, že ženy častěji migrují samostatně a nezávisle (např. za prací). V tomto kontextu je feminizací myšlena kvalitativní změna (Jolly, Reeves 2005).

6.4.2. Globalizace mezinárodní migrace

Dalším rysem mezinárodní migrace, který se stal součástí výzkumů vlny 90. let, je globalizace. Současný globalizovaný svět nabízí migrantkám nové příležitosti, ale také přináší nástrahy, které pramení z jejich větší zranitelnosti. Mezi negativní dopady globalizace patří např. feminizace chudoby, která je důsledkem migrace žen. Bohužel se mnohé z těchto žen dostanou do velmi těžké pozice, ať už se jedná o špatné podmínky a zneužívání při práci v domácnostech, nebo víceméně nedobrovolně skončí v sexuálním průmyslu (Freeman 2003a, cit. v King, Thomson, Fielding, Warnes 2004, s. 36). Také kvalifikované migrantky se mohou setkat s diskriminací na pracovním trhu.

Globalizace je důležitým stimulem mezinárodní migrace. Její vliv je ale spíš nepřímý, neboť dopady globalizace na ekonomiku nezpůsobují primární nárůst počtu migrantů. Vliv globalizace spíše spočívá ve změně vnímání zaměstnávání žen a jejich nezávislosti a možnosti opustit svou komunitu (Oishi 2002).

Globalizace současného světa má také velký vliv na reorganizaci rodinného života. Najímání migrantek na péči o domácnost a děti zejména ve vyspělých zemích umožňuje místním ženám vstup na pracovní trh a oproštění od prací v domácnosti. Migrantky jsou zase odloučeny od své vlastní rodiny, často i od svých dětí, a jejich vlastní rodina se tedy musí za pomoci své nebo jiných žen v okolí o sebe postarat (Asis 2003).

6.4.3. Transnacionalizace mezinárodní migrace

Dalším rysem, který prostupuje tématy výzkumů 90. let, je transnacionalizace migrace. Transnacionalizaci lze definovat jako „proces, prostřednictvím kterého migranti vytvářejí a udržují kontakty, které propojují jejich zdrojovou a cílovou zemi“ (Ryan 2002, s. 110). Boehm (2004) upřesňuje význam pojmu transnacionální migrant vysvětlením, že se jedná o komunitu lidí žijících jak ve zdrojové, tak v cílové zemi, jejichž charakteristickým rysem je mobilita mezi těmito dvěma (či vícero) zeměmi. Uvádí také různé formy pohybu mezi zdrojovou a cílovou zemí: sezónní migrace, výlety z důvodu

rituálních či speciálních událostí, krátkodobé pobyty či usazení v určité zemi na několik let (Boehm 2004).

Transnacionálními migranty čínského původu z aspektu gender se zabývá Ryan (2002), z jehož studie zaměřené na australské prostředí vyplývá, že ženy jsou v současnosti významnou součástí transnacionálních migračních proudů. Zejména čínští migranti a migrantky jsou charakterističtí svou transnacionální povahou, cirkulační migrací po celém světě a udržováním kontaktů nejen mezi Čínou a cílovou zemí, ale také s krajany v jiných částech světa (Ryan 2002).

6.4.4. Motivace, rozhodování a očekávání migrantů

Další studie se zabývají vlivem očekávání a motivace migrantů na migrační proces samotný. Bylo poukázáno na to, že ženy mají spíše cíl usadit se dlouhodobě v cílové zemi, zatímco muži by preferovali rychlý návrat domů s cílem znovu získat status, který jim migrace poskytla (např. Pessar 1999, cit. v Szczepaniková 2006, s. 3; Hoy 1999; Pessar, Mahler 2003). Výzkumy také ukazují, že ženy se rychleji integrují do cílové společnosti. Na příkladu jihoamerických migrantů ve Spojených státech bylo zjištěno, že muži zažívají v cílové zemi pokles na společenském žebříčku, protože zastávají méně kvalifikovanou práci než doma. Proto je časté, že berou svůj pobyt v USA jako dočasný, ať už trvá jakkoliv dlouho, a integraci odmítají, nebo je pro ně náročná. Oproti tomu ženy díky zapojení do pracovního procesu získávají nové zkušenosti a nezávislost a ve větší míře než muži chtějí zůstat v USA dlouhodobě (Jones-Correa 1998, cit. v Jolly, Reeves 2005, s. 21). Bylo také zjištěno, že ženy jsou schopnější v získávání a využívání finanční a sociální pomoci v cílové zemi a prostřednictvím sociálních sítí se navzájem podporují (Szczepaniková 2006).

Rozhodnutí migrovat většinou zohledňuje názor obou partnerů, zejména u mezinárodní migrace, což potvrdila řada výzkumů (de Snaijer 2002, Zueva 2005 a další). Na druhou stranu Oishi (2002) výše zmíněným výzkumem týkajícím se emigrace žen v Asii (kapitola 6.3.) prokázala, že ženy se v tomto případě rozhodovaly o migraci většinou samostatně. Jedním ze zásadních faktorů, které na rozhodování mají vliv, jsou genderové vztahy a hierarchie v rodině. V některých případech, migruje-li žena sama, dokonce o její migraci nerozhoduje ona samotná, ale její rodina, která od ní očekává, že bude posílat finance domů (tzv. remittance). Výzkumy prokázaly, že ženy jsou v posílání

peněz považovány za spolehlivější. V tomto případě rodina přiděluje ženám tuto roli, což následně ovlivní jejich motivaci a touhu migrovat (Jolly, Reeves 2005).

Proces rozhodování je podmíněn celou řadou faktorů a jeho průběh není ještě dostatečně prozkoumán. Nicméně lze předpokládat, že rozhodování migrovat do jiné země je ve většině případů založeno na společném rozhodnutí rodiny (příp. manželského či partnerského páru), a v případě, že migruje jen jeden člen rodiny, je jeho rozhodnutí učiněno s ohledem na ostatní členy a po společné domluvě (jednotlivci bez partnera/manželky se ve větší míře rozhodují samostatně a nezávisle). Tento předpoklad vychází také z teorie „new economics of migration“, která uvádí, že rozhodnutí migrovat není rozhodnutím jednotlivce, ale větší jednotky (rodiny nebo domácnosti) (Massey et al. 1993).

6.4.5. Genderové role a posun moci

Aspekt gender ve studiu migrace posledního desetiletí dal vzniknout dvěma zásadním otázkám, které jsou součástí většiny výzkumů na toto téma. Za prvé, jak patriarchy ovlivňuje migraci žen a její průběh? A za druhé, jak se mění vztahy v rodině vlivem migrace (rozhodovací pravomoci, posun moci, apod.)? (Boyd, Grieco 2003).

Vliv patriarchálního uspořádání společnosti má velký vliv na to kdo, kam a na jak dlouho migruje. Každá společnost vnímá migraci žen a mužů jinak a zatímco v některých zemích je naprostou samozřejmostí samostatná migrace žen, v jiných je to bráno jako nemorální.

Boehm (2004) na příkladu Mexika (známého svým silným patriarchálním uspořádáním) ukazuje, že migrace mužů do Spojených států je považována za čin, který se od „pořádného“ muže očekává. Někdy tak i proti výslovnému přání své manželky muž opouští Mexiko a pod vlivem ostatních mužů se vydává pracovat do zahraničí. Dalším aspektem, který s tímto souvisí, je neochota či nezájem mnohých mexických mužů přivést do USA i své manželky a děti. Muži nechtějí žít v prostředí, které je založeno na odlišných hodnotách z důvodu možné ztráty svého výlučného postavení v rodině (Boehm 2004). Ke stejnému závěru dospěla také Luin Goldring (2001, cit. v Pessar, Mahler 2003, s. 819 – 820), která uvádí, že mexické migrantky se v USA (na rozdíl od Mexika) zapojují do společenského a politického dění účastí v místních organizacích. Také z toho vyplývá jejich touha zůstat ve Spojených státech dlouhodobě nebo trvale, protože jejich postavení

je v americké společnosti lepší než v Mexiku (na rozdíl od postavení mužů).

Výzkum proměn genderových rolí a posunu moci (power shift) prokázal, že během období od 70. do 90. let 20. století v Nizozemsku došlo k posunu rozhodovacích pravomocí a bylo dosaženo větší rovnosti mezi muži a ženami, což mělo následně vliv na společné rozhodování páru o migraci (Smits, Mulder, Hooimeijer 2003 cit. v Ying, Drbohlav 2004, s. 331).

Další výzkumy ukázaly, že migrace mění vztahy v rodině, zejména mezi partnery. Vliv migrace na genderové role zkoumal Kadioglu (1994) na příkladu migrantů, kteří emigrovali z Turecka do Německa a po určité době se vrátili do své vlasti. Tento výzkum se zaměřil na ženy a Kadioglu rozlišil 4 skupiny žen, které různým způsobem zasáhla migrace:

1. průkopnice – ženy, které migrovaly samostatně a jako první z rodiny
2. ženy, které následovaly manžela nebo migrovaly současně s ním a v cílové zemi se zapojily do pracovního procesu
3. ženy, které následovaly manžela, ale v cílové zemi nechodily do zaměstnání
4. ženy, které zůstaly v Turecku zatímco jejich manžel emigroval do Německa

Pro srovnání byla využita i kontrolní skupina žen, které neměly žádnou migrační zkušenost v rodině. Bylo prokázáno, že zkušenost s placeným zaměstnáním je pro ženy významným faktorem změn genderových rolí v rodině po návratu do Turecka (resp. po návratu jejich manželů). Zaměstnání znamená pro ženy větší samostatnost a nezávislost, i když jsou nově nuceny skloubit práci s péčí o děti a domácnost, což pro ně může být frustrující. Ženy, které zůstaly v Turecku osamoceny (4. skupina), se setkaly s podobnými změnami rolí, jako ženy se zkušeností v zaměstnání. Je to dáno tím, že se na ně přenesla část rozhodovacích pravomocí a povinností jejich manžela. Migrace sama o sobě nezměnila genderové role, ale byla impulsem k jejich změně, do které zasáhly i další faktory (kulturní pozadí migrantů, podmínky v cílové zemi, apod.) (Kadioglu 1994).

Podobně Boehm (2004) zmiňuje ve svém výzkumu mexických migrantů do Spojených států, že ženy, které zůstávají v Mexiku zatímco jejich manželé pobývají

v USA, musejí zastávat i jejich povinnosti, které předtím výlučně dělali muži (dohled na zaměstnance rodinné farmy, hospodaření s penězi, kontrola výstavby či rekonstrukce domu). Tyto ženy mají možnost uspořádat si své povinnosti podle svého a přestože mají více povinností než dříve, nemají nad sebou stálý dohled svého manžela a často se cítí svobodněji. Jejich genderová identita tak prochází změnou a nově se formuje jejich role. Ženy, které migrují do USA společně se svými manžely, zase většinou vstupují poprvé do zaměstnání a jejich povinnosti a role v rodině se také zásadně proměňují. Jsou nuceny zvládat zaměstnání a práci v domácnosti, přičemž jejich manželé na sebe nejsou ochotni vzít ani část jejich povinností, protože ty jsou považovány za tradičně ženské. V mexické společnosti jen velmi zřídka ženy migrují samostatně, většinou jsou pod dohledem svých manželů nebo jiných mužských rodinných příslušníků (Boehm 2004).

Výzkum řeckých migrantů, kteří přesídlili do Německa a po určité době se vrátili zpět do Řecka, ukázal, že došlo ke změnám genderových rolí. V porovnání s Řeky bez migrační zkušenosti autoři (Sakka, Dikaiou, Kiosseoglou 1994) prokázali pomocí kvantitativní statistické analýzy, že došlo ke změně dělby práce mezi manželi a to v důsledku změny společenského a kulturního prostředí. Zajímavým závěrem je fakt, že migrační zkušenost způsobila v určitých případech přijetí „moderních“ způsobů chování (např. oba partneři se účastní nákupů, přípravy jídel) a na druhou stranu v jiných ohledech je udržována „tradiční“ dělba práce, která u nemigrační skupiny již udržována není. Z toho je patrné, že na změně genderových rolí se podílí celá řada dalších faktorů a změna dělby práce a genderových rolí je iniciována migrací a formována podmínkami po návratu. Ovšem co se týká dělby práce, tak ke změně došlo pouze v okrajových činnostech a rozdělení prací jako je uklízení a údržba domu zůstalo zachováno. Autoři také došli k závěru, že nové modely chování je po návratu do zdrojové země možné zachovat pouze v případě, že je to pro rodinu finančně únosné a že je možné je aplikovat na řecké podmínky. U skupiny bez migrační zkušenosti ovšem také došlo ke změnám genderových rolí a jejich „modernějšímu“ pojetí, ovšem podmínky a důvody těchto změn se liší od podmínek a důvodů skupiny migrantů (Sakka, Dikaiou, Kiosseoglou 1994).

Shrnutím výše uvedeného lze předpokládat, že změna životního stylu vyplývající z migrace do jiné země s sebou přináší také změny vztahů v rodině a mezi manželi/partnery (tzv. power shift). Může dojít k rozšíření pravomocí žen, rovnoměrnější dělbě práce, apod., ovšem záleží na délce pobytu v cílové zemi, kulturním pozadí

migrantů a na dalších faktorech (např. na tom, zda žena má zkušenost se zaměstnáním již ze zdrojové země).

6.4.6. Zaměstnání migrantů a ekonomické aspekty

Dalšími tématy jsou vliv zaměstnání migrantek v cílové zemi na genderové vztahy v rodině. Jsou také zkoumány změny ekonomické produkce, které jsou stimulem migrace a mají odlišné dopady na muže a ženy. Jedná se např. o růst poptávky po ženské pracovní síle ve službách a zdravotnictví. Ying a Drbohlav (2004) rozlišují následující typy výzkumů zabývajících se ekonomickými aspekty migrujících párů: neoklasický pohled na mobilitu lidského kapitálu, zapojení žen do pracovního procesu, genderová stratifikace a posun moci, postmoderní pohled na práci žen ve fázi po migraci z feministického hlediska.

Výzkumy prokázaly, že mobilita mužů je primárně ekonomicky podmíněna a je spojována s lidským kapitálem a ovlivňují ji faktory související s pracovním trhem. Oproti tomu je mobilita žen spojována s plodností a rodinnými faktory (Smith, Thomas 1998 cit. v Ying, Drbohlav 2004, s. 331). Ženy hrají zpočátku vedlejší roli v pracovní participaci migrujícího páru, ale tato situace se často mění po určité době strávené v cílové zemi a ženy poté vstupují do zaměstnání (Bonney, Love 1991, cit. v Ying, Drbohlav 2004, s. 331). Nicméně lze všeobecně předpokládat platnost teorie genderových rolí, přičemž u migrujícího páru je ekonomická aktivita muže významnějším faktorem než ekonomická aktivita ženy.

V této souvislosti je důležité zmínit *teorii segregace trhu práce*. Pracovní trh je segregován horizontálně i vertikálně. Horizontální segregace znamená, že ženy početně převažují v některých odvětvích nad muži a naopak a v celkovém pohledu pak obvykle obě pohlaví vykonávají jiné typy zaměstnání (např. ženy převažují ve zdravotnictví a ve školství). V odvětvích s převahou žen jsou průměrné platy nižší než v odvětvích, kde převažují muži. V rámci odvětví dále ženy většinou zastávají nižší pracovní posty (např. zdravotní sestry versus lékaři), což je nazýváno segregací vertikální (Smetáčková 2005). Migranty v cílové zemi při vstupu na pracovní trh ovlivňuje nejen segregace trhu práce, ale také skutečnost, že patří k populaci migrantů a v této souvislosti vstupují do hry ještě další faktory, které ovlivňují možnosti jejich pracovního zařazení.

Z celosvětového pohledu nejvíce migrantek zastává nekvalifikovanou práci, zejména jako pomocnice v domácnosti, jako pečovatelky o děti nebo seniory, v průmyslu (zejména oděvním) a v menší míře v zemědělství. Menší část migrantek zaujímá kvalifikované pozice, nejvíce ve vzdělávání, zdravotnictví a sociální práci, tedy v tzv. tradičně ženských odvětvích (Jolly, Reeves 2005).

V současnosti sice vědci souhlasí s tím, že včlenění dimenze gender do výzkumů migrace je opodstatněné a důležité k úplnému pochopení migračních zkušeností a dopadů imigračních a integračních opatření. Přesto prozatím zahrnutí genderu do výzkumů není dostatečné a některé výzkumy zůstávají touto problematikou nedotčené nebo se zaměřují pouze na problematiku žen a nikoliv genderu jako takového (King, Thomson, Fielding, Warnes 2004). Pouhé „přidání“ problematiky migrujících žen a jejich definování jako diskriminované a zranitelné skupiny migrantů nestačí. Je třeba také aspekt gender včlenit do konkrétních opatření a politik.

7. Genderově specifické situace v migračním procesu

7.1. Problémy migrujících žen

Gender se promítá do motivace jednotlivců migrovat, do migračního procesu samotného i do podmínek, které migranty v cílové zemi ovlivňují. Ženy jsou přitom více vystavené diskriminaci. Migrující ženy musí čelit specifickým situacím a problémům, které muže zpravidla nepostihují nebo je postihují za odlišných okolností. Jedná se o diskriminaci na pracovním trhu, vykořisťování či zneužívání na pracovišti, apod. „Zjednodušeně řečeno, problémy se kterými se migrantky potýkají, jsou důsledkem toho, že jsou jednak ženami a jednak migrantkami.“ (Moreno-Fontes 2002, s. 1).

Zneužívání migrantek může začít už v první fázi migrace, při příchodu do cílové země. Mezi pro ženy velmi nepříznivé situace patří vydírání, zastrasování, krádeže a sexuální obtěžování ze strany pašeráků či ostatních mužů, se kterými cestují. Po příjezdu do cílové země se gender stává faktorem, který ovlivňuje zranitelnost žen na pracovním trhu a celkově ve společnosti cílové země (Moreno-Fontes 2002).

Jedním z největších problémů migrantek jsou podmínky na pracovním trhu a na pracovišti. Wichterich (2000) poukazuje např. na hierarchizaci práce, pro kterou je typické, že nejspodnější místa na pracovním žebříčku v určitém oboru jsou „rezervovány“ pro migrantky. Tyto nejnižší posty jsou neustále doplňovány nově příchozími ženami, čili dochází k určitému posunu, ovšem vždy je nově příchozí žena nucena přijmout horší práci, protože víceméně nemá jinou možnost. Moreno-Fontes (2002) uvádí, že migrantky jsou zranitelnější a náchylnější k diskriminaci nejen z důvodu toho, jaký mají status, ale také z důvodu toho, jaký typ práce většinou vykonávají.

Rizikové může být povolání služebné nebo pomocnice k dětem, které si zaměstnané ženy v západní Evropě a v Severní Americe velmi často pořizují. Problémy takto zaměstnaných žen-migrantek se přímo samy nabízejí. Protože pracují v domácnosti, jsou izolované od vnějšího světa, chybí jim podpora ostatních žen a dochází tak k jejich častému vykořisťování. Ženy tak mívají nízký plat, dlouhou pracovní dobu a jsou vystaveny sexuálnímu obtěžování. Velmi často jsou takto zaměstnané ženy, které jsou vzdělané a kvalifikované, ale přesto je pro ně finančně výhodnější za těchto podmínek

pracovat v cizí zemi a posílat rodině vydělané peníze. Tato situace je typická např. pro Filipínky⁵ pracující v Evropě či na Arabském poloostrově, nebo pro Mexičanky zaměstnané jako pomocnice v amerických domácnostech. Mnohé z těchto migrantek jsou navíc již vdané a mají vlastní děti, za kterými buď dojíždějí, nebo (pokud pracují daleko od domova) jsou od nich víceméně dlouhodobě odloučeny (Wichterich 2000).

Ženy bývají často zaměstnávány za nízký plat, dělají nekvalifikovanou práci a jsou zaměstnávány v oblastech, které kopírují tradiční roli ženy (mytí nádobí, praní, vaření, uklízení, šití, péče o děti, atd.). Velkým problémem jsou neuspokojivé pracovní podmínky (nezdravé či nebezpečné pracovní prostředí, nízké mzdy), nerespektování práv zaměstnanců (délka pracovní doby) a psychický nátlak či fyzické násilí. Ovšem nastane-li některá z těchto situací, ženám chybí informace o tom, jakými způsoby by se mohly bránit. Proto bohužel ve většině případů dále v takových podmínkách pracují kvůli strachu ze ztráty zaměstnání či deportace. Jedním z důvodů, proč jsou ženy zranitelnější než muži, je mimo jiné i fakt, že ženy nepracují vždy ve skupinách jako muži (např. na stavbách a v továrnách) a jsou proto ve větší izolaci. Proto jim chybí podpora ostatních žen a informovanost (Oishi 2002, Moreno-Fontes 2002, Asis 2003).

Kvůli obchodu se ženami, vykořisťování a diskriminaci vidí mnoho žen slibnější budoucnost ve sňatku s mužem v cílové zemi, ať se jedná o muže z Evropy, Severní Ameriky či Japonska. Těmto domluveným sňatkům velmi nahrává existence internetu, díky kterému je vybírání nevěst ještě snazší. Lze ovšem domyslet jak takový vztah následně vypadá a že iluze a představy obou účastníků mnohdy tvrdě narazí (Wichterich 2000).

Důležitým aspektem, na který literatura zaměřená na gender studies často upozorňuje, je neplacená práce žen. Jedná se zejména o práci v domácnosti a výchovu a péči o děti. Dle Wichterich (2000) tato práce pro ženy představuje dvě třetiny jejich celkové práce, zatímco pro muže jen jednu třetinu.

---

⁵ V roce 2000 se odhadovalo, že v cizině pracuje 3,5 milionu filipínských státních příslušníků (jiné prameny uvádějí dokonce 7 milionů) z toho 60 procent tvoří ženy (Wichterich 2000).

7.2. Organizace zabývající se ochranou migrantek

S rostoucím počtem migrujících žen proto bohužel roste i počet těch, které jsou diskriminovány či různým způsobem zneužívány. Fakt, že tyto situace nejsou ojedinělé, dokazuje zájem mnohých mezinárodních organizací.

Organizace spojených národů (OSN) zorganizovala konference v Káhiře či Peking, které se zabývaly migrací žen. Konference v Peking se konala v roce 1995, po konferencích v Mexiko City (1975), Kodani (1980) a Nairobi (1985) byla již čtvrtou světovou konferencí týkající se ženské otázky. Zástupci 189 vlád tehdy přijali Pekingskou deklaraci a akční platformu, které určují 12 oblastí, ve kterých by se mělo postavení žen zlepšit. V návaznosti na tuto konferenci se v roce 2000 konalo mimořádné zasedání Valného shromáždění, na kterém státy přijaly dodatečná opatření vycházející z akční platformy. Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (Convention on the elimination of all forms of discrimination against women, CEDAW) byla přijata Valným shromážděním OSN již v roce 1979 a až do současné doby byla ratifikována ve více než 160 zemích⁶. Její plnění sleduje Komise pro odstranění diskriminace žen. Rozvojový fond pro ženy při OSN (UNIFEM) má zvláštní program, který má za úkol hájit práva žen (Oishi 2002, www.un.org).

Valné shromáždění OSN přijalo také Usnesení o násilí na pracujících ženách-migrantkách (Resolution on Violence Against Migrant Women Workers) v roce 1994. Usnesení bylo rovněž přijato Komisí pro postavení žen a Komisí pro lidská práva OSN s cílem povzbudit členské státy k přijetí a implementaci efektivních opatření, která ochrání migrující ženy (Oishi 2002).

Také Mezinárodní organizace pro migraci (International Organization for Migration, IOM) se zabývá problematikou migrantek (např. fórum v Barceloně v roce 2004, konference v Ženevě v roce 2001, vznik The Working Group on Gender Issues, která vydává čtvrtletně Gender Bulletin) (Oishi 2002).

Mezinárodní organizace práce (International Labour Organization, ILO) poukazuje zejména na různé formy diskriminace a vykořisťování žen v pracovním procesu (www.ilo.org).

---

⁶ V roce 1982 vstoupila v platnost i v ČSSR, v roce 1987 jako zákon č. 62/1987 Sb. (Wichterich 2000, s. 205).

8. Formulace výzkumných otázek

Výzkumné otázky byly zkonstruovány na základě studia literatury, která se zabývá tématem genderu a mezinárodní migrace. Prostřednictvím vlastního výzkumu čínských migrantů v České republice se na ně tato práce pokusí odpovědět. Je třeba zdůraznit, že tyto odpovědi budou vycházet z kvalitativního šetření, kterého se zúčastnil relativně malý vzorek migrantů (viz kapitola 11.1.) a nelze je tedy v žádném případě zobecnit na celou populaci čínských migrantů v České republice.

1. Podle teorie „new economics of migration“ není migrace výsledkem rozhodnutí jednotlivce, ale větší skupiny vzájemně si blízkých lidí – rodiny nebo domácnosti (blíže kapitola 6.4.4.). **Je tedy rozhodování migrovat do jiné země založeno na společné dohodě členů rodiny, případně manželského či partnerského páru? Jak probíhá rozhodování svobodných žen a mužů?**
2. Teorie genderových rolí předpokládá, že rozdílné chování a jednání mužů a žen je ovlivněno souborem rolí, očekávání a nároků, které jsou v daném společenském kontextu přisuzovány a vyžadovány od jednotlivců v závislosti na jejich pohlaví. **Jak se liší důvody a motivace migrovat u mužů a u žen? Je pravda, že pro muže je častěji důvodem migrace ekonomické hledisko, oproti tomu žena při rozhodování bere v úvahu zejména „rodinné“ faktory (tzn. být pohromadě s partnerem/manželem, příp. dětmi)?**
3. **Ovlivňuje změna životního stylu vyplývající z migrace do jiné země také vztahy v rodině a mezi manželi (koncept power shift, neboli posun moci)? Dochází vlivem migrace ke změnám dělby práce v domácnosti a podílu jejích členů na rozhodovacích procesech?**
4. Výzkumy prokázaly, že ženy mají většinou tendenci k dlouhodobému usazení v cílové zemi (oproti tomu muži preferují návrat do vlasti) a že se integrují do cílové společnosti rychleji ženy než muži (blíže kapitola 6.4.4.) **Vyrovňávají se tedy po psychické stránce s migrací a se životem v nových podmínkách cílové společnosti rychleji muži nebo ženy?**

C. PŘEHLED VYBRANÝCH CHARAKTERISTIK TÝKAJÍCÍCH SE GENDERU

9. Mezinárodní migrace z aspektu gender – analýza statistických dat

9.1. Migrace žen a mužů v globálním pohledu

Data týkající se mezinárodní migrace nebyla přibližně do počátku 70. let 20. století klasifikována dle pohlaví migrantů. Předpokládalo se, že ženy, které migrují, jsou rodinní příslušníci mužů-migrantů. A protože všeobecně uznávaným názorem bylo, že muž zajišťuje finanční prostředky pro svou rodinu, byla ženská pracovní síla zanedbatelná a statistiky se zajímaly jen o ekonomickou stránku migrace. Do období prvních desetiletí 20. století muži v migračních proudech početně převyšovali ženy (Seller 1994 cit. v Boyd, Grieco 1998, s. 1), ovšem v následujících letech se začal tento poměr měnit.

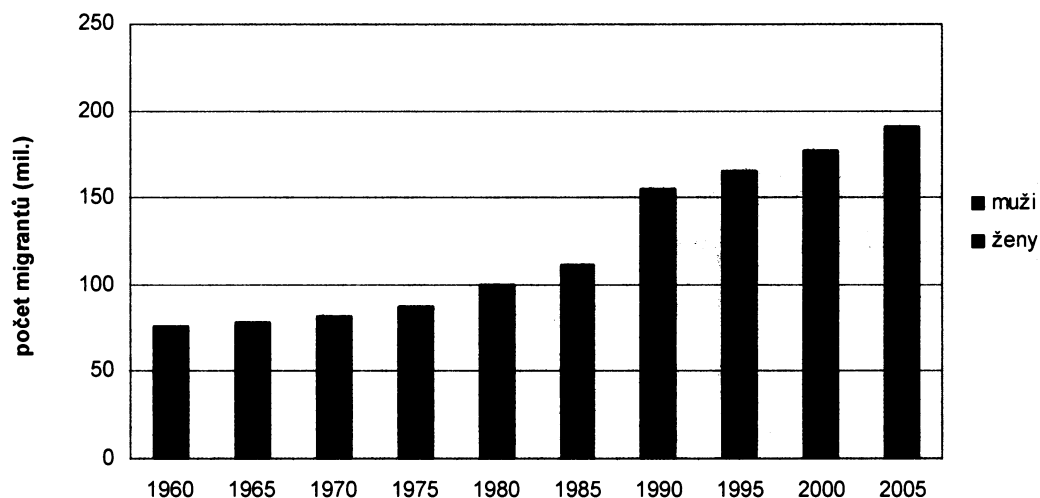
První odhady počtu mezinárodních migrantů⁷ za období od roku 1965 do roku 1990 zveřejnila Organizace spojených národů (Population Division) v roce 1998. Odhady na úrovni státu byly odvozeny od počtu osob narozených v zahraničí získaných ze sčítání lidu doplněnými o počet uprchlíků. Následně v roce 2002 Organizace spojených národů (OSN) uveřejnila odhady počtu migrantů kategorizovaných podle pohlaví za období 1960 – 2000 (Zlotnik 2003).

Počet migrantů v celosvětových migračních proudech se od roku 1960 stále zvyšuje. Zejména po roce 1990, kdy došlo k zásadním geopolitickým změnám (rozpad SSSR, konec bipolárního rozdělení světa), byl zaznamenán velký nárůst počtu migrantů – ze 111 milionů migrantů v roce 1985 vzrostl počet na 155 milionů v roce 1990. Podle nejnovějších odhadů OSN bylo v roce 1960 v celosvětovém měřítku 75 milionů migrantů, z toho 35 milionů tvořily ženy a 40 milionů muži. V roce 2005 dosáhl počet migrantů 190 milionů, a početní mezera mezi muži a ženami se o něco zmenšila – je odhadováno, že na celém světě je kolem 94,5 milionů migrujících žen a 96 milionů mužů (<http://esa.un.org/migration>). Tento vývoj současně s porovnáním podílů mužů a žen zachycuje graf 1.

---

⁷ Mezinárodní migrant je definován jako osoba, která změní zemi svého obvyklého pobytu, tj. zemi, ve které žije. Dočasné pobyty v zahraničí za účelem rekreace, obchodu, či ze zdravotních a náboženských důvodů nemají za následek změnu obvyklého pobytu (United Nations. Recommendations on Statistics of International Migration, Revision 1. Series M, No. 58, <http://unstats.un.org>).

Graf 1: Odhadovaný celosvětový počet migrantů dle pohlaví (1960 – 2005)

Zdroj dat: Organizace spojených národů (<http://esa.un.org/migration>)

Tabulka 1 názorně ukazuje podíl žen v migračních tocích v makroregionech světa podle odhadů OSN v pětiletých intervalech a to až do roku 2005. Již v roce 1960 tvořily ženy téměř 47 % všech migrantů, což je na tuto dobu relativně vysoký podíl. Do roku 2000 se podíl žen na celkovém počtu migrantů zvýšil o tři procentní body. Zlotnik (2003, s. 1) upozorňuje, že „přestože je tento trend v souladu s tzv. feminizací mezinárodní migrace, je tento nárůst malý v porovnání s vysokým stupněm feminizace, která existovala již v roce 1960.“

Tabulka 1: Podíl žen na celkovém počtu mezinárodních migrantů dle makroregionů (1960 – 2005), v %

	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005
svět	46,8	47,1	47,2	47,4	47,2	47,2	49,0	49,3	49,7	49,6
rozvinuté regiony ¹	48,9	48,9	48,9	49,3	49,8	50,1	52,0	51,9	52,1	52,2
méně rozvinuté regiony ²	45,3	45,6	45,8	45,5	44,8	44,4	45,7	45,8	46,1	45,5
Evropa	48,4	47,9	47,7	47,7	48,1	48,9	52,8	52,7	53,4	53,4
Asie	46,4	46,7	46,8	46,2	44,6	43,8	45,2	45,2	45,4	44,7
Afrika	42,3	42,3	42,7	43,0	44,1	44,4	45,9	46,6	47,2	47,4
Severní Amerika	50,5	51,0	51,5	52,1	52,6	51,9	51,0	50,8	50,4	50,4
Lat. Am. a Karibská oblast	44,7	45,7	46,8	47,6	48,2	48,9	49,7	50,0	50,2	50,3
Oceánie	44,4	45,7	46,5	47,4	47,9	48,4	49,1	49,8	50,6	51,3

Zdroj dat: Organizace spojených národů (<http://esa.un.org/migration>)

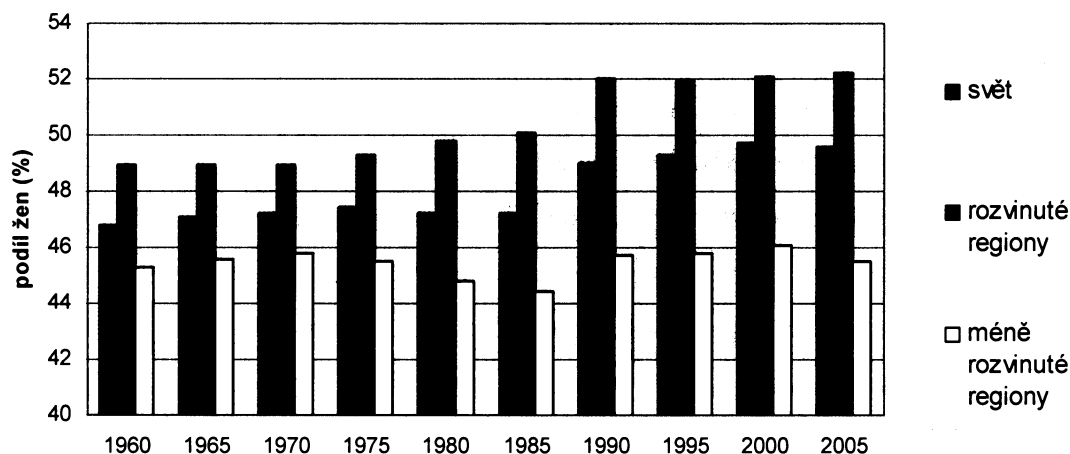
Poznámky:

1 = Evropa, Severní Amerika, Austrálie, Nový Zéland, Japonsko, býv. SSSR (pro roky 1960 - 1985)

2 = Afrika, Asie (kromě Japonska a včetně zemí býv. SSSR pro roky 1990 - 2005), Latinská Amerika, Karibská oblast, Melanésie, Mikronésie, Polynésie

Graf 2 zobrazuje podíl žen v migračních tocích na světě, v rozvinutých a v méně rozvinutých regionech. Při srovnání rozvinutých a rozvojových zemí je patrné, že větší podíl tvoří ženy ve státech rozvinutých, kde v roce 1985 dokonce podíl žen překročil hranici 50 % a ženy tedy v migračních proudech od tohoto roku početně lehce převyšují muže. V méně rozvinutých zemích se ve sledovaném období poměr žen a mužů téměř nezměnil a stále zůstává přibližně na 46:54. Zlotnik (2003) uvádí jako možný důvod různé faktory, které ovlivňují postavení žen v cílové i zdrojové zemi. Rozvinuté státy jsou pro migrantky atraktivní svými možnostmi v oblasti pracovních příležitostí a vzdělávání.

Graf 2: Podíl žen v migračních tocích na světě, v rozvinutých a v méně rozvinutých regionech (1960 - 2005)

Zdroj dat: Organizace spojených národů (<http://esa.un.org/migration>)

Poznámky: rozvinuté regiony = Evropa, Severní Amerika, Austrálie, N. Zéland, Japonsko, býv. SSSR (pro roky 1960-1985). Méně rozvinuté regiony = Afrika, Asie (kromě Japonska a včetně zemí býv. SSSR pro roky 1990-2005), Latinská Amerika, Karibská oblast, Melanésie, Mikronésie, Polynésie

Zatímco procentuální zastoupení žen na celkovém počtu migrantů se během posledních 50 let až tak výrazně nezměnilo, spíše se změnil charakter migrace v tom smyslu, že více žen migruje samostatně a za prací (Jolly, Reeves 2005). Ve vyspělých zemích je mírná převaha žen v migračních tocích vysvětlována faktory jako je imigrační politika nakloněná sjednocení rodiny, migrační programy cílené na pracující migrantky a změny sociálního a ekonomického statusu a rolí žen (Lee 1996, cit. v Ryan 2002, s. 95). Relativně vysoké počty migrantek ve vyspělých zemích (zejména v Austrálii, Kanadě a Spojených státech) jsou vysvětlovány přítomností migrantů z Asie, u kterých jsou ženy

početnější, zatímco z ostatních částí světa přichází relativně více mužů než žen (Ryan 2002).

Zvyšující se význam migrujících žen v migračních tocích je spojován s tím, že stále více žen migruje samostatně (bez manžela či partnera) a tím pádem je i ekonomicky aktivní. Ženskou pracovní sílu v současnosti již nelze považovat za marginální jev a předpoklad přijímaný vědci do konce 70. let 20. století, že ženy doprovázejí muže a pouze muži se zapojují do pracovního procesu, je dnes již považován za neplatný. Tento předpoklad způsobil, že většina vědeckých prací té doby se zaměřovala na mužskou migraci, neboť hlavním tématem v té době byly ekonomické dopady migrace. Význam ženské pracovní síly se zvýšil a s ním vzrostl i význam migrujících žen. Také odklon od výzkumu pouze ekonomických aspektů mezinárodní migrace a zájem také o aspekty společenské, psychologické a „rodinné“ způsobuje, že se migrantky dostávají do popředí zájmu (Zlotnik 2003, Piper 2005).

Ovšem je nutné si uvědomit, že statistiky mezinárodní migrace zahrnující gender jsou spíše vzácností a data jsou nepravidelná a těžko porovnatelná na úrovni států. Výzkumy také pochopitelně nemohou podchytit nelegální migranty a jejich ekonomickou aktivitu. Horší pozice žen na pracovním trhu, nedocení ženské pracovní síly v domácnosti, zapojení žen v sexuálním průmyslu – to vše jsou důvody proč je velká část migrantek „neviditelná“ a „neregistrovaná“. Ovšem studie o významu genderu v mezinárodní migraci se nemůže omezit na konstatování nedostatků oficiálních statistik týkajících se pracovní migrace, ale měla by zahrnout faktory ovlivňující problematiku rolí žen a mužů a jejich přístup ke zdrojům a práci (UNRISD 2005).

9.2. Cizinci v České republice se zaměřením na gender

9.2.1. Typ pobytu

Celkový počet cizinců na území České republiky je 280 111 (k 31.12.2005, Český statistický úřad, dále jen ČSÚ), z toho ženy tvoří 40,4 procent. Nejvyrovnanější podíl žen a mužů je mezi cizinci majícími v ČR pobyt trvalý (49 % žen a 51 % mužů). Důvodem je zřejmě fakt, že cizinci s trvalým pobytem mají v plánu setrvat na území ČR dlouhodobě a tak dochází k sjednocování rodin. U dlouhodobého a přechodného pobytu pro občany Evropské unie (EU) je naopak nejnižší podíl žen (34,1 %). Cizinců využívajících k pobytu v ČR víza nad 90 dní bylo zaznamenáno 21 805 (k 31.12.2005, ČSÚ),

přičemž ženy tvoří 39 %. U dlouhodobých a přechodných pobytů pro občany EU a u pobytů na víza nad 90 dní převládají muži zřejmě proto, že u krátkodobějších pobytů je pravděpodobnější, že cizinci jsou v ČR z důvodů ekonomických, které u mužů z celkového hlediska převládají. Na základě platného azylu pobývá v České republice 1 799 osob (k 31.12.2005, ČSÚ)⁸. Počty cizinců podle typu pobytu a pohlaví uvádí tabulka 2.

Tabulka 2: Počty cizinců v ČR dle typu pobytu a pohlaví (k 31.12.2005)

	Cizinci celkem*	Trvalý pobyt	Dlouhodobý a přechodný EU	Celkem trvalé, dlouhodobé a přechodné pobyty*	Víza nad 90 dní
celkem	278 312	110 598	145 909	256 507	21 805
ženy	112 481	54 180	49 796	103 976	8 505
muži	165 831	56 418	96 113	152 531	13 300
ženy (%)	40,4	49,0	34,1	40,5	39,0
muži (%)	59,6	51,0	65,9	59,5	61,0

Zdroj dat: ČSÚ (www.czso.cz)

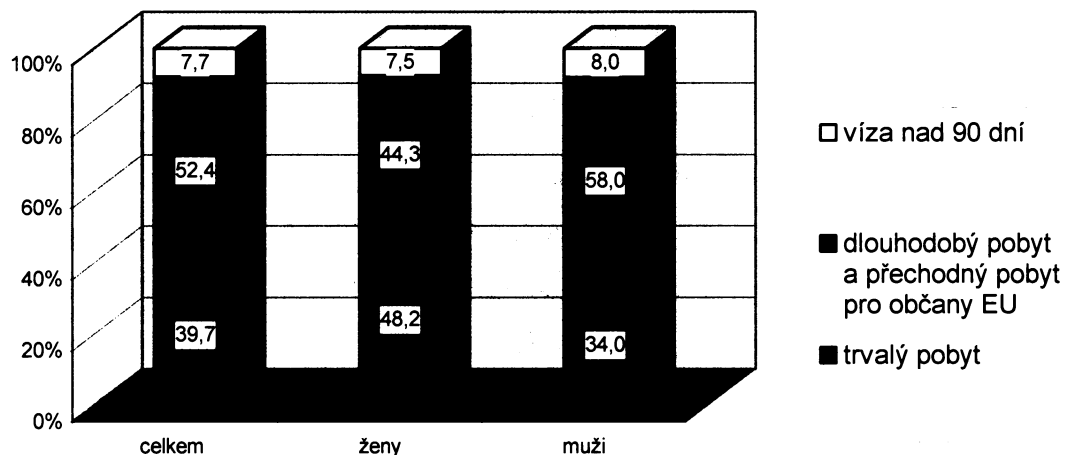
Poznámka: *bez cizinců s platným azylem

Struktura cizinců ve srovnání celkové populace cizinců a žen a mužů podle typu pobytu je patrná na grafu 3. V celkové populaci cizinek žijících v České republice představují největší podíl cizinky s pobytem trvalým (48,2 %), na rozdíl od mužů, kteří z celkového počtu všech mužů-cizinců mají nejčastěji pobyt dlouhodobý a přechodný pro občany EU (58 %).

⁸ Jednotlivé typy pobytů vymezuje zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců a zčásti také zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších úprav. Jsou rozlišeny tři kategorie cizinců: „občané EU“ (do této kategorie patří také občané Norska, Švýcarska, Islandu a Lichtenštejnska) a jejich rodinní příslušníci, „občané třetích zemí“, tj. zemí mimo EU a jejich rodinní příslušníci a „občané bez ohledu na hranice EU“. Pro účely této práce budou uvedeny definice typů pobytu vyskytujících se v kapitole 9.2. Občané zemí EU s povolením k přechodnému pobytu – tento typ pobytu má občanům EU ulehčit jednání s úřady, započítává se do doby rozhodné pro žádost o povolení k pobytu trvalému. Občanů třetích zemí se týkají následující typy pobytu: vízum nad 90 dní – tento typ pobytu nově nelze prodloužit, platí maximálně 1 rok, navazuje na něj povolení k dlouhodobému pobytu. Povolení k dlouhodobému pobytu – vydává se na dobu jednoho roku, po uplynutí této doby jej lze prodloužit. Povolení k trvalému pobytu – novela zákona (účinná od 28.4.2006) snižuje dobu požadovanou pro podání žádosti o povolení k trvalému pobytu, a to z deseti na pět let. Platný azyl – získají úspěšní žadatelé o azyl, rozsahem práv a povinností odpovídá trvalému pobytu (Cizinci v ČR 2005, www.opu.cz).

Graf 3: Cizinci v ČR podle typu pobytu a pohlaví (k 31.12.2005)

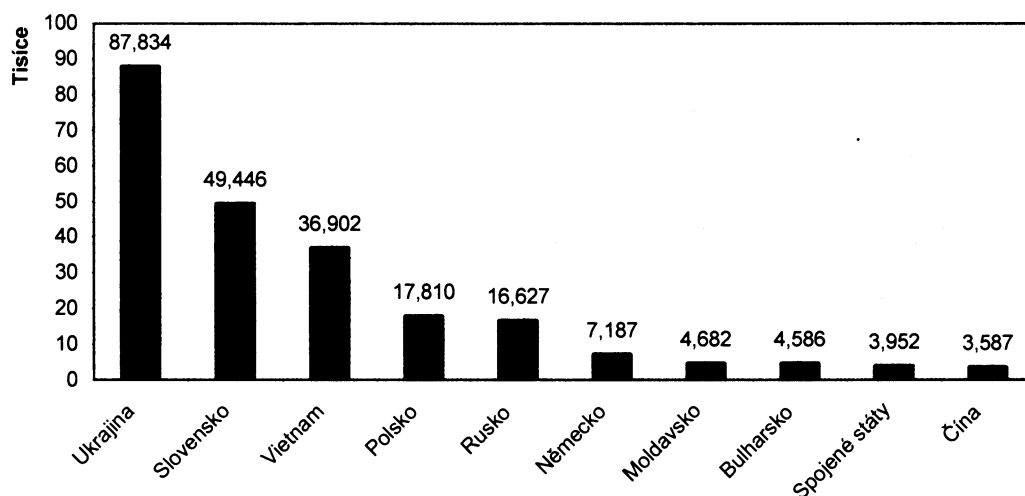

Zdroj dat: ČSÚ (www.czso.cz)

9.2.2. Občanství cizinců

Mezi cizinci evidovanými k 31. 12. 2005 bylo nejvíce zastoupené občanství ukrajinské, na druhém místě jsou občané Slovenska, dále Vietnamu, Polska, Ruska. Pořadí 10 nejčtenějších státních občanství se od roku 2004 mírně proměnilo (místa si vyměnilo Bulharsko s Moldavskem a 10. místo, které patřilo Srbsku a Černé Hoře, v roce 2005 obsadila Čína). Počty v ČR pobývajících cizinců dle jednotlivých 10 nejčtenějších státních občanství ukazuje graf 4.

Graf 4: Počty evidovaných cizinců 10 nejčtenějších státních občanství v ČR (k 31.12.2005)

Zdroj dat: ČSÚ (www.czso.cz)

Největší zastoupení žen mezi cizinci 10 nejčtenějších občanství je zaznamenáno u Ruska – ženy dokonce početně převyšují muže (tvoří 51,7 %). U celkové populace cizinců je významný podíl žen také u Polska (49 %) a Číny (43,3 %). Nejnižší podíl tvoří ženy u občanství německého (27,5 %) a moldavského (37,2 %).

Podíly žen se liší u různých typů pobytu. Tak například ženy polského občanství s trvalým pobytem tvoří 70,4 % z celkového počtu polských občanů s trvalým pobytem. Vysoký podíl žen s trvalým pobytem vykazuje také Ukrajina (64,3 %) a Rusko (58,6 %). U přechodných a dlouhodobých pobytů je nejvyšší podíl žen u ruského (49 %) a čínského občanství (41,8 %). Obecně lze z těchto údajů vysledovat, že ženy spíše inklinují k trvalému pobytu a často tvoří v rámci této kategorie významný, mnohdy nadpoloviční podíl. U přechodných a dlouhodobých pobytů je podíl žen celkově mnohem menší (v některých případech dokonce velmi nízký – např. 11 % u polských občanů a 18,2 % u cizinců původem z Německa). Údaje za 10 nejčtenějších občanství obsahuje tabulka 3.

Tabulka 3: 10 nejčtenějších státních občanství cizinců v ČR podle typu pobytu a pohlaví (k 31.12.2005)

Státní občanství	Cizinci celkem			Z toho: cizinci s trvalým pobytem			Z toho: cizinci s přechodným a dlouhodobým pobytem		
	celkem	ženy	ženy (%)	celkem	ženy	ženy (%)	celkem	ženy	ženy (%)
Celkem	278 312	112 481	40,4	110598	54 180	49,0	145 909	49 796	34,1
Z toho:									
Ukrajina	87 834	34 003	38,7	15 334	9 860	64,3	60 284	19 823	32,9
Slovensko	49 446	20 026	40,5	20 227	10 114	50,0	29 191	9 901	33,9
Vietnam	36 902	15 911	43,1	23 325	10 351	44,5	11 430	4 633	40,5
Polsko	17 810	8 721	49,0	11 384	8 013	70,4	6 414	707	11,0
Rusko	16 627	8 597	51,7	6 012	3 521	58,6	8 638	4 234	49,0
Německo	7 187	1 978	27,5	3 957	1 388	35,1	3 225	588	18,2
Moldavsko	4 682	1 741	37,2	678	370	54,6	2 877	1036	36,0
Bulharsko	4 586	1 631	35,6	2 337	884	36,1	1 781	631	35,4
Spojené státy	3 952	1 497	37,9	2 051	677	33,0	1 147	474	41,3
Čína (vč. Hongkongu)	3 587	1 553	43,3	1 471	680	46,2	1 853	774	41,8

Zdroj dat: ČSÚ (www.czso.cz)

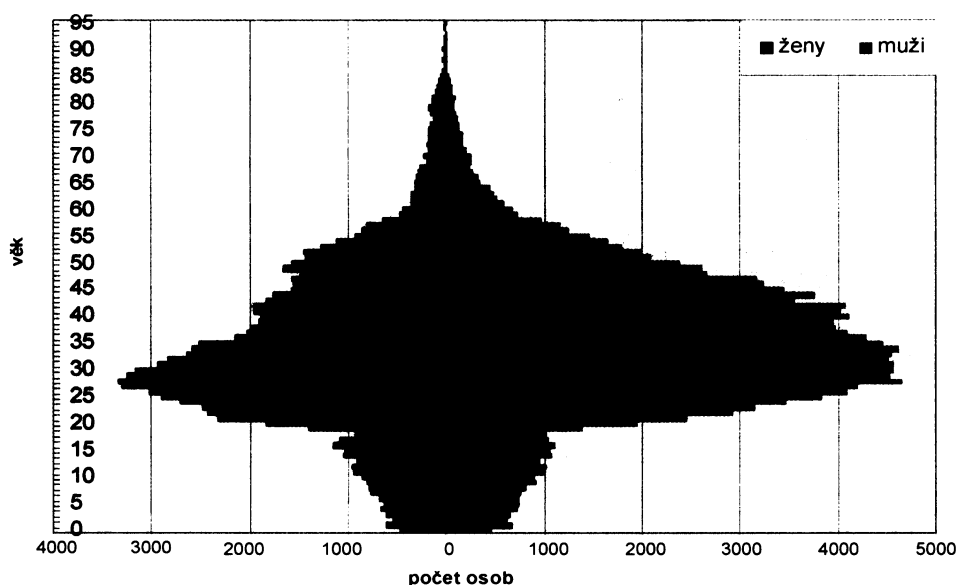
9.2.3. Věková struktura cizinců

Věková struktura cizinců se liší u žen a u mužů. Zatímco nejvyšší podíl cizinek ze všech cizinců v České republice se k 31. 12. 2004 nacházel ve věkové skupině 25-29 let (6,2 %), nejvyšší podíl mužů-cizinců ze všech cizinců byl pak zjištěn ve věkové kategorii 30-34 let (8,9 %) (Gender a cizinci 2006). Věkovou strukturu cizinců vyjadřuje graf 5.

Ve věku do 19 let včetně byly podíly žen a mužů u obyvatelstva ČR i u všech cizinců vyrovnané, přibližně padesátiprocentní. Zatímco v populaci ČR tento poměr přetrvával zhruba do věku 59 let, u cizinců žijících v ČR podíl žen klesal až do věku 44 let a ženy této věkové hranice tvoří pouze 32 % z celkové populace cizinců. Ve vyšších věkových kategoriích (72 let a výše u cizinců) převažovaly ženy nad muži jak u cizinců, tak u obyvatelstva ČR (Gender a cizinci 2006). Z toho vyplývá, že v produktivním věku je podíl mužů v populaci cizinců vyšší než podíl žen.

Nejvyšší podíly z celkového počtu cizinek v ČR zaznamenaly ženy ve věku 26 – 30 let (nejvyšší podíl mají ženy ve věku 28 let, a to 3,2 %). V případě podílu mužů se nejvyšší podíly přesunuly do rozmezí věku 28 až 34 let (nejvyšší podíl zaznamenal věk 28 let – 3,0 % mužů je v této kategorii). V celém rozmezí 28 – 34 let se nachází přibližně 21 % celkové mužské populace cizinců.

Graf 5: Věková struktura cizinců žijících v České republice (k 31.12.2004)

Zdroj dat: ČSÚ (www.czso.cz)

Při porovnání rozložení všech cizinců na území ČR a celé populace ČR podle věku je zřejmé, že mezi cizinci je výrazněji zastoupena věková kategorie 15-54 let (a to jak mezi ženami, tak mezi muži) a naopak, ve věkových kategoriích do 14 let věku včetně a především nad 55 let včetně byly zjištěny nižší podíly než je tomu mezi osobami v celkové populaci ČR (bez ohledu na jejich pohlaví) (ČSÚ, Gender a cizinci).

9.2.4. Prostorové rozmístění cizinců v krajích a okresech ČR

Největší počet cizinců, kteří jsou v ČR evidováni, se vyskytuje v kraji Praha (89 911 osob), na druhém místě se umístil Středočeský kraj, na třetím místě kraj Jihomoravský a na čtvrtém Ústecký (viz tabulka 4). Nejnižší absolutní počty cizinců byly zaznamenány v kraji Zlínském (5 926), Vysočina a Pardubickém. V relativním vyjádření na 1000 obyvatel středního stavu je nejvíce cizinců v Praze (77,1), v kraji karlovarském (47,5) a středočeském (31). Nejméně cizinců na 1000 obyvatel je v kraji Zlínském (10), Olomouckém (11,8) a na Vysočině (11,9). Nejvyšší podíl žen se z celkové populace cizinců vyskytoval v kraji Karlovarském (46,8 %) (ČSÚ, k 31.12.2005).

Tabulka 4: Cizinci v České republice podle typu pobytu, pohlaví a kraje pobytu (k 31.12.2005)

Kraj	Cizinci celkem	Počet cizinců na 1000 obyvatel středního stavu	Cizinci		%	Trvalý pobyt celkem	Trvalý pobyt		%
			muži	ženy	ženy		muži	ženy	ženy
Celkem	278 312	27,3	165 820	112 481	40,4	110 598	56 417	54 180	49,0
Praha	89 911	77,1	53 668	36 241	40,3	25 414	13 877	11 537	45,4
Středočeský	35 296	31,0	22 047	13 249	37,5	11 827	6 112	5 715	48,3
Jihočeský	10 583	16,9	6 062	4 521	42,7	4 526	2 222	2 304	50,9
Plzeňský	13 183	24,0	7 523	5 659	42,9	5 576	2 790	2 786	50,0
Karlovarský	14 432	47,5	7 674	6 754	46,8	9 343	4 811	4 531	48,5
Ústecký	22 121	27,0	13 189	8 932	40,4	11 728	6 016	5 712	48,7
Liberecký	11 671	27,3	6 224	5 447	46,7	5 415	2 217	3 198	59,1
Královéhradecký	11 291	20,6	6 304	4 987	44,2	4 697	1 922	2 775	59,1
Pardubický	6 414	12,7	3 723	2 690	41,9	2 695	1 176	1 519	56,4
Vysočina	6 186	11,9	3 604	2 564	41,6	2 053	963	1 090	53,1
Jihomoravský	24 220	21,6	15 347	8 871	36,6	9 229	4 992	4 237	45,9
Olomoucký	7 495	11,8	4 083	3 412	45,5	3 961	2 016	1 945	49,1
Zlínský	5 926	10,0	3 520	2 406	40,6	3 293	1 654	1 639	49,8
Moravskoslezský	19 331	15,4	12 668	6 642	34,4	10 786	5 615	5 171	47,9
Kraj nezjištěn	270		164	106		55	34	21	

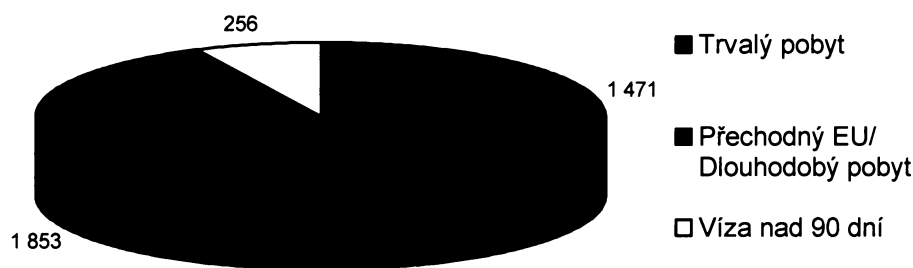
Zdroj dat: ČSÚ (www.czso.cz)

Mezi cizinci s trvalým pobytem na území ČR jich nejvíce bylo zjištěno opět v Praze (25 414). Nejméně cizinců s trvalým pobytem v ČR k 31. 12. 2005 se nacházelo v kraji Vysočina (2 053). Nejvyšší podíly žen u cizinců s trvalým pobytem v ČR byly zaznamenány v kraji Královéhradeckém (4 697 cizinců s trvalým pobytem v ČR, z toho 59,1 % žen) a Libereckém (5 415 cizinců s trvalým pobytem v ČR, z toho 59,1 % žen). Struktura cizinců podle krajů a typu pobytu je zachycena v tabulce 4.

9.3. Číňané v České republice

Čínské státní občanství je v České republice desátým nejčetnějším občanstvím cizinců (viz kapitola 9.2.2.). Na území České republiky v současnosti (k 31.12.2005) pobývá 3 587 čínských občanů (ČSÚ). Z celkového počtu tvoří ženy jen o něco málo nižší podíl než muži: žije zde 1 553 žen, což je 43 %. Většina Číňanů (51,7 %) zde žije na základě dlouhodobého pobytu, 41 % má trvalý pobyt a 7,1 % využívá k pobytu na území ČR víza nad 90 dnů (graf 6). Na základě platného azylu žije v České republice pouze 7 občanů s čínským státním občanstvím (ČSÚ, data k 31.12.2005, včetně Hongkongu).

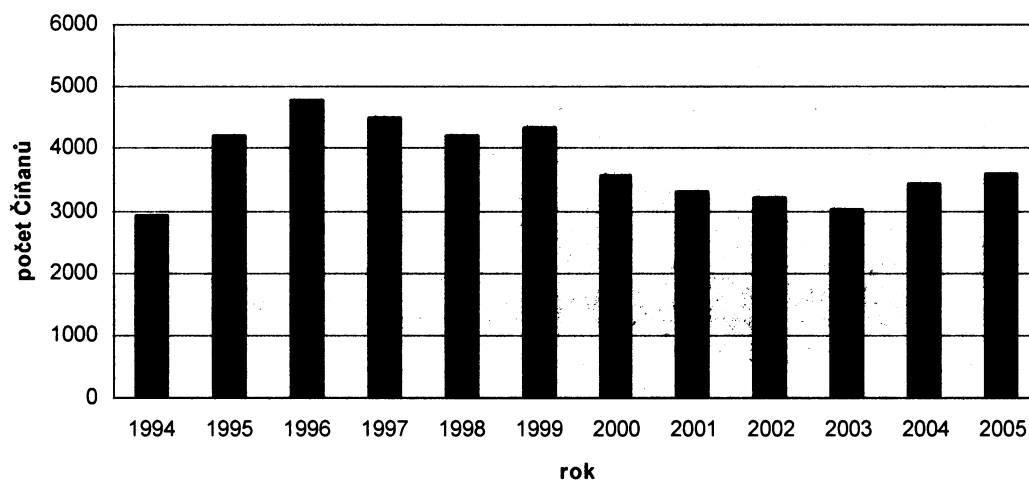
Graf 6: Číňané v ČR podle kategorie pobytu (k 31.12.2005)

Zdroj dat: ČSÚ (www.czso.cz)

Vývoj počtu Číňanů v České republice v 90. letech zachycuje graf 7. Nejvíce Číňanů s povolením k pobytu žilo v ČR v roce 1996 (4 774 osob). Tímto rokem vyvrcholil porevoluční nárůst následovaný (s výjimkou roku 1999) poklesem počtu čínských občanů na našem území, který trval až do roku 2003. Poslední dva roky je zaznamenán opětovný nárůst počtu čínských občanů.

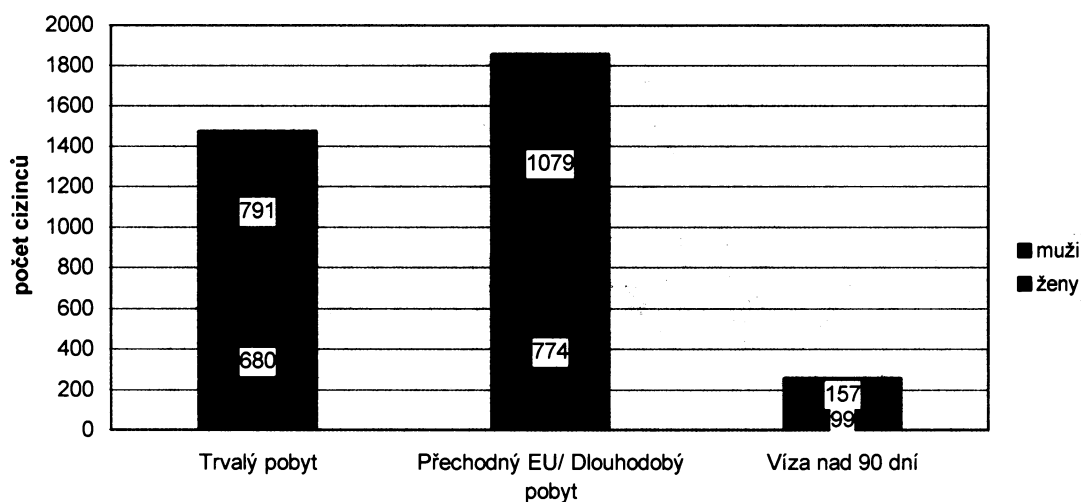
Graf 7: Vývoj počtu Číňanů v ČR s povolením k pobytu v letech 1994 – 2005 (k 31.12.)

Zdroj dat: ČSÚ (www.czso.cz)

Strukturu cizinců čínského původu podle pohlaví zobrazuje graf 8, ze kterého je patrné, že u pobytů na víza nad 90 dní je nejvyšší početní převaha mužů (muži tvoří 61 % v rámci této kategorie). Podobně u dlouhodobých pobytů muži s 58 % také početně převyšují ženy. U trvalého pobytu je poměr více vyrovnaný, muži tvoří jen o tři procentní body vyšší podíl než ženy.

Graf 8: Číňané v ČR podle kategorie pobytu a pohlaví (k 31.12.2005)

Zdroj dat: ČSÚ (www.czso.cz)

U čínských občanů žijících v ČR je velmi patrná územní koncentrace do hlavního města Prahy – celkem 72 % si vybralo hlavní město za svou destinaci. Dále 7,8 % všech Číňanů žije ve střeđočeském kraji, 4,2 % v ústeckém a 3 % v moravskoslezském. V kraji Praha se vyskytuje 22 Číňanů na 10 tisíc obyvatel, ve střeđočeském 2,4. V ostatních krajích je relativní počet Číňanů velmi nízký (méně než 2 Číňané na 10 tisíc obyvatel kraje). Počty Číňanů ve všech krajích ČR ukazuje tabulka 5.

Tabulka 5: Absolutní a relativní počet Číňanů v krajích ČR (2005)

Kraj	Počet Číňanů	Střední stav obyvatelstva (2005)	Počet Číňanů na 10 000 obyvatel
Praha	2 579	1 176 116	21,9
Střeđočeský	280	1 150 128	2,4
Jihočeský	43	626 766	0,7
Plzeňský	55	550 371	1,0
Karlovarský	31	304 587	1,0
Ústecký	150	822 977	1,8
Liberecký	46	428 268	1,1
Královéhradecký	41	547 849	0,7
Pardubický	51	505 553	1,0
Vysočina	58	510 000	1,1
Jihomoravský	94	1 130 282	0,8
Olomoucký	32	638 981	0,5
Zlínský	8	590 447	0,1
Moravskoslezský	110	1 251 767	0,9
celkem	3 578	10 234 092	3,5

Zdroj dat: ČSÚ (www.czso.cz)

10. Charakter čínské migrace

10.1. Vývoj čínské emigrace z globálního pohledu

Celosvětové odhady počtu čínských migrantů z roku 1980 hovoří o přibližně 27 milionech osob. V roce 1948 počet Číňanů ve světě dosahoval přibližně hranice 9 milionů lidí, tedy třetiny počtu z počátku 80. let (Poston, YuYu 1990). Počet čínských migrantů se zvyšuje i v posledních letech. V současnosti je odhadováno, že kolem 55 milionů lidí čínského původu žije mimo Čínu (Ryan 2002).

Čínští migranti jsou rozmístěni po celém světě, ale jejich rozmístění není rovnoměrné. Drtivá většina žije v asijských zemích (např. v Malajsii tvoří Číňané třetinu populace), z odhadovaného počtu 27 milionů osob jich na počátku 80. let asi 23 milionů žilo v ostatních státech Asie, zejména v Asii jihovýchodní. Většinové zastoupení Číňanů bylo v 80. letech zaznamenáno v Hongkongu, v Macau⁹ (98 % populace), v Singapuru (77 %) a na Vánočních ostrovech (55 %). Nejvíce Číňanů mimo Asii žije v Severní a Jižní Americe (asi 1,7 milionu) (Poston, YuYu 1990).

V Evropě bylo v roce 1980 oficiálně zaznamenáno 760 tisíc osob původem z Číny. V 80. letech byl největší počet Číňanů v evropských zemích ve Velké Británii (230 tisíc) a ve Francii (210 tisíc) (Poston, YuYu 1990). Počet Číňanů v Evropě se rapidně zvyšoval v průběhu 90. let a také došlo k diverzifikaci zdrojových oblastí – k tradičním emigračním provinciím Zhejiang a Fujian se přidal také severovýchod Číny (Dongbei), kde vzrůstala nezaměstnanost. V roce 2000 byl v Evropě odhadován počet legálních čínských migrantů přibližně na 200 tisíc osob, ovšem při zahrnutí Číňanů naturalizovaných a již narozených v Evropě se počet osob s čínským původem vyšplhal k jednomu milionu (Laczko 2003). V současnosti je v Evropě nejvíce Číňanů přítomno v Itálii (kolem 50 tisíc), Německu (kolem 45 tisíc) a Španělsku (36 tisíc) (Laczko 2003).

Střední a východní Evropa se stala po otevření hranic v 90. letech významnou tranzitní oblastí pro Číňany mířící do západní Evropy, ale pro mnohé z nich byla také cílovou stanicí (Moore 2002). Nejvíce Číňanů se usadilo v Maďarsku (počet se odhaduje

---

⁹ Hongkong byl 1. července 1997 připojen k Číně a je její zvláštní administrativní oblastí. Od roku 1841 do roku 1997 byl britskou kolonií. Macao je zvláštní administrativní oblastí Číny od 20.12.1999, do té doby bylo portugalskou kolonií (www.cia.gov).

na 15 tisíc osob) (Nyíri 2003). V porevoluční době mnozí využili možnost pobytu ve východoevropských zemích bez nutnosti víza (Laczko 2003).

Migrace čínských občanů byla v minulosti ovlivněna politickými a ekonomickými změnami a čínskou emigrační politikou. Koncem 70.let Čína například v rámci reformy zavedla velmi otevřenou politiku, zrušila některá administrativní omezení a umožnila svým občanům, aby pracovali a studovali v zahraničí. Důsledkem bylo výrazné zvýšení počtu čínských studentů v desítkách zahraničních států (odhady hovoří o 36 tisících studentů mezi lety 1978 až 1984, což je dvojnásobný počet než mezi lety 1950 až 1977) (Poston, YuYu 1990). V současnosti roste počet studentů a kvalifikovaných pracovníků zejména v severní Evropě. Většina studentů po dokončení studií setrvává v cílové zemi nebo migruje do jiné země, do Číny se jich vrací menšina (Laczko 2003). Reformy v Číně započaté v roce 1978 měly ovšem za následek také výrazné zvýšení migrace vnitřní, zejména z venkova do měst a ze severu na jih do zvláštních ekonomických zón (Moore 2002).

Samozřejmě také imigrační politika cílových zemí velmi ovlivnila čínskou migraci. Na konci 19. století byla v Austrálii, Kanadě, na Novém Zélandu a ve Spojených státech zaváděna imigrační opatření namířená proti Číňanům. Stejná práva jako ostatním cizincům byla v těchto zemích Číňanům udělena až v polovině 60. let 20. století (na Novém Zélandu po skončení druhé světové války) a diskriminace Číňanů tedy skončila až po necelých 100 letech. Po druhé světové válce byla opatření proti čínské imigraci zaváděna i v asijských zemích, zejména z důvodu ekonomické krize a neustálého populačního růstu Číňanů jak v Číně, tak v ostatních asijských zemích (Poston, YuYu 1990).

Mnoho Číňanů přišlo do Evropy během 1. světové války jako pracovní síla, a to zejména do Francie (150 tisíc osob), Velké Británie (50 tisíc) a Ruska (30 tisíc). Většina se ovšem po válce vrátila zpět, zejména z důvodu tíživé hospodářské situace v meziválečném období a kvůli zákonu z roku 1919 ukládajícímu registraci přistěhovalců, podle kterého všichni cizinci museli být ekonomicky soběstační. V 60. a 70. letech díky ekonomickému rozvoji v západní a severní Evropě vznikla poptávka po pracovních silách. Evropa se tak z emigračního regionu stala imigračním a v polovině 70. let přijala kolem 900 tisíc migrantů, mezi nimi také mnoho Číňanů (Poston, YuYu 1990).

I v současnosti je migrace Číňanů do Evropy podmíněna zejména potenciálními pracovními příležitostmi. Velká část čínských migrantů v Evropě zaplňuje mezery na místních trzích, zejména v gastronomii a obchodu s textilem a obuví. Ekonomický růst Číny také způsobuje, že si více lidí může dovést své děti studovat do zahraničí a v Evropě se stále zvyšuje počet studentů z Číny (Laczko 2003). Například v Německu se počet studentů z Číny zvýšil z 5 355 v roce 1998 na 12 tisíc v roce 2001 (Giese 2003). Čínská emigrace za obchodem a prací je charakteristická velkou flexibilitou ve výběru cílových oblastí vzhledem k měnícím se ekonomickým a administrativním podmínkám (Moore 2002). Dalším rysem často zmiňovaným v souvislosti s čínskou migrací je transnacionalizace. Číňané velmi často střídají místa svého pobytu např. v návaznosti na rozmach svých podnikatelských aktivit za hranice země, ve které pobývají. Mnozí posílají své děti studovat na univerzity do Spojených států a západní Evropy. Zároveň Číňané stále zvažují, ve které zemi je pro ně nejvýhodnější setrvat (zejména co se týká potenciální finanční úrovně, práv na legální status, kvality života, přístupu dětí ke vzdělání apod.). Je proto velmi časté, že Číňané cirkulují mezi několika zeměmi (Nyíri 2003). Hovoří se o transnacionální čínské komunitě, která je prostřednictvím rodinných a pracovních vztahů propojena s několika státy najednou (Giese 2003).

Dalším charakteristickým rysem je tzv. řetězová migrace (chain migration), což je tendence migrantů vybírat si destinace, kde se již usadili krajané ze stejné geografické nebo jazykové oblasti. Těmto oblastem Číňané říkají emigrantské vsi. Často se lidé ze stejné oblasti zaměřují na stejnou ekonomickou činnost v cílové zemi, např. migranti z provincie Zhejiang většinou na provozování restaurací a podnikání v oboru pohostinství a migranti z oblasti Fujian se zabývají spíše stánkovým prodejem textilního a obuvnického zboží, případně hraček a elektroniky, dováženého do čínských velkoskladů přímo z Číny (Obuchová 2002).

10.2. Čínská migrace do zemí střední a východní Evropy

První Číňané se v Evropě začali usazovat v 19. století, ovšem ve střední a východní Evropě jich byl velmi malý počet. I přes oficiální spřátelení Čínské lidové republiky a komunistické Evropy po roce 1949 se v tomto období migrace omezila na vládní a stranické delegace a výměny studentů a nedocházelo k migraci pracovních sil. Před rokem 1989 žilo ve střední Evropě jen velmi málo Číňanů (Moore 2002).

Změna nastala koncem 80. let, kdy ve střední a východní Evropě došlo k pádu komunistických režimů. Nyíri (2003) uvádí dva hlavní důvody masivního vzestupu migrace Číňanů do východní a střední Evropy po roce 1989. Za prvé, tvrdé policejní zakročení na náměstí Tiananmen (Náměstí Nebeského klidu) v Pekingu, při kterém bylo zabito 2 000 studentů demonstrujících za demokracii. Tento masakr vyvolal všeobecné znepokojení. Druhým důvodem byla recese čínské ekonomiky v letech 1989 až 1991, která ovlivnila jak soukromníky, ředitele státních společností (měli potíže s prodejem zboží), tak i zaměstnance (jejich platy byly vypláceny se zpožděním) (Nyíri 2003).

Migrační proudy čínských migrantů v 90. letech Nyíri (2003) schematicky rozlišuje takto:

1. migrace z ruského Dálného východu do evropské části Ruska
2. migrace z Moskvy do Maďarska, Rumunska a České republiky
3. migrace z Maďarska do Československa (později České republiky), Rumunska, Jugoslávie, Ruska a ostatních částí východní Evropy
4. migrace z Maďarska a České republiky do Německa, Rakouska a Itálie

Mezi nejvýznamnější destinace čínských migrantů v 90. letech patřilo Maďarsko, Rusko, Rumunsko a Česká republika. Důvodem byla mimo jiné jednoduchá cesta ke vstupu a získání legálního pobytu (často za využití služebních pasů). Maďarsko v roce 1988 zavedlo s Čínou bezvízový styk a od ledna 1989 do března 1991 vlivem tohoto opatření zaznamenalo příliv čínských migrantů v počtu kolem 45 tisíc. Moore (2002, s. 13) uvádí, že „během několika měsíců se Číňané v Budapešti, kde jim nekonkurovala silná vietnamská komunita jako v České republice nebo v Polsku, stali početnou a vlivnou etnickou skupinou“. Maďarsko se tak stalo první postkomunistickou zemí, kde se usadila významná čínská komunita úspěšná v podnikání a dlouho na sebe nenechal čekat ani vznik Organizace Číňanů žijících v Maďarsku a několika čínských časopisů (Moore 2002).

Bezvízový styk byl zrušen v roce 1992 a o rok dříve byl uveden do praxe projekt imigrační kontroly, v jehož důsledku měli všichni cizinci bez povolení k pobytu opustit zemi. Dvě třetiny Číňanů odešly do západní Evropy nebo do Československa, Polska či Rumunska a v Maďarsku do roku 1992 následkem těchto kroků poklesl počet Číňanů na 16 tisíc (Moore, Tubilewicz 2001). V současnosti je počet Číňanů v Maďarsku odhadován

na 15 tisíc (Nyíri 2003). Tento příklad ukazuje, jak významným faktorem byla pro migranty snadná možnost legálního vstupu do střední a východní Evropy v porevolučním období, kdy se teprve tvořila migrační opatření a zákony v nových postkomunistických státech (Moore 2002).

Většina Číňanů přišla do střední a východní Evropy z městských oblastí při pobřeží, které v minulosti nebyly tradičními emigračními zónami (do západní Evropy migrovali zejména obyvatelé venkovských oblastí). Během 90. let se zejména provincie Zhejiang a Fujian na jihovýchodě Číny staly zdrojovou oblastí čínské migrace do východní Evropy (Nyíri 2003).

10.2.1. Číňané na českém území

První, i když početně malá, čínská komunita vznikla v Československu před druhou světovou válkou. Byli to většinou mladí muži, kteří přicházeli zejména z provincie Zhejiang z okolí města Wenzhou. Na našem území se zpravidla oženili, založili rodiny a velmi rychle se v české společnosti asimilovali (Moore, 2002).

Ve 40. letech se v Čechách objevila další vlna Číňanů, kteří přijeli s celými rodinami a prostřednictvím svých kontaktů obchodovali na našem území. Ovšem po změně režimu a nemožnosti pokračovat v podnikání přesídlili do západní Evropy. V roce 1949 byly mezi Československem a Čínskou lidovou republikou navázány politické a obchodní styky, ovšem „přirozená“ migrace obyvatel za prací nebyla z důvodu politického režimu žádoucí. Na našem území žil proto velmi malý počet Číňanů (jakož i ostatních cizinců) a většina z nich získala české občanství prostřednictvím sňatku (Moore 2002).

Počátkem 90. let se objevili „noví čínští migranti“¹⁰. Do Československa lákala počátkem 90. let Číňany zejména možnost zaplnit mezeru na trhu v oblasti pohostinství a v obchodu s textilem. Číňané v těchto porevolučních letech hledali vhodné místo k obchodování a často vystřídali několik evropských zemí, aby zjistili kde jsou nejlepší podmínky pro podnikání (Moore 2002). Příčinu toho, proč valná většina z nich přijela s cílem založení vlastní firmy, lze hledat v důsledcích reforem čínské ekonomiky z konce 70. let. Přeměna na socialistickou tržní ekonomiku měla za následek mnoho

---

¹⁰ Takto bývají v literatuře označováni Číňané, kteří migrují od počátku 90. let do střední a východní Evropy (Moore 2002).

socioekonomických změn ve společnosti, mimo jiné lidé houfně opouštěli státní sektor a zkoušeli samostatně podnikat. Ti, kteří pocítovali nejistou budoucnost a špatné životní perspektivy, odešli zkusit své štěstí do zahraničí. Mimo to bylo na počátku 90. let ve střední Evropě snadné založit novou firmu a etnická ekonomika¹¹ umožňovala zaměstnávat ostatní krajany, takže byla jedním z faktorů, který ovlivňoval nově příchozí migranty. Touha po společenském a ekonomickém vzestupu a zlepšení životní úrovně byly hlavní důvody nové čínské migrace (Obuchová 2002).

První vlna čínských migrantů přišla v 90. letech do České republiky jak z Číny, tak ze západní Evropy nebo Maďarska¹². Nejjednodušší cesta k legalizaci pobytu v České republice byla prostřednictvím založení firmy (společnosti s ručením omezeným za účasti českého společníka). Z Číny přijížděli Číňané na služební pas, ke kterému nebylo zapotřebí vízum (podle dohody mezi Čínou a Československem z roku 1956). Povolení k dlouhodobému pobytu bylo možné každý rok prodlužovat a navíc byla možná rodinná sjednocení s tím, že členové rodiny také obdrželi stejné povolení. Proto vzrostl počet Číňanů s povolením k pobytu z 94 v roce 1990 na 4 774 osob v roce 1996 (Moore, Tubilewicz 2001).

Důležitým rysem čínské migrace je udržování obchodních kontaktů s Čínou a podpora některých čínských podnikatelů od státních firem v Číně. Nelze tedy omezit ekonomickou aktivitu Číňanů na provoz restaurací a maloobchod. V druhé polovině 90. let došlo k nasycení trhu a Číňané hledali další odvětví pro svou ekonomickou činnost – např. centra tradiční čínské medicíny, export českých výrobků do Číny, výroba potravin, výuka bojových umění, apod. (Moore, Tubilewicz 2001). Wang (1998) rozlišuje pět skupin Číňanů v České republice podle ekonomické aktivity:

1. vedoucí pracovníci pražských poboček čínských státních podniků, které exportují zboží do ČR

---

¹¹ Názor na definici etnické ekonomiky není jednotný. Nejužší vymezení zahrnuje firmy, které vlastní členové etnické skupiny. Např. Portes a Bach (1980, 1985, cit. v Model 1992, s. 64) považují etnickou ekonomiku za třetí sektor (podle teorie dvojího trhu práce je primární sektor tvořen kvalifikovanými odborníky, kteří mají možnost kariérního postupu a jejich práce vyžaduje vzdělání a kvalifikaci a je vysoce ohodnocena; sekundární sektor zaměstnává nekvalifikované pracovníky, jejich pracovní pozice nejsou stabilní, zaměstnává většinou imigranty a ženy). Etnická ekonomika dle autorů nabízí imigrantům stejné výhody jako primární sektor. Problematika vymezení etnické ekonomiky je složitá a pro účely této práce bude vymezena jako sektor, který zahrnuje firmy založené a vedené imigranty a který zaměstnává další krajany.

¹² Česká republika také od 90. let představuje významnou tranzitní zónu pro ilegální migranty směřující do západní Evropy (Moore, Tubilewicz 2001). Téma ilegální migrace je ale nad rámec této práce a nebude proto podrobněji řešeno.

2. zástupci soukromých čínských společností orientovaných na export
3. soukromí čínští podnikatelé, kteří nejsou závislí na čínských firmách
4. maloobchodníci a trhovci
5. ostatní – studenti, vlastníci restaurací, tranzitní migranti, atd.

Pro čínské státní podniky bylo výhodné udržovat kontakty s čínskými podnikateli, protože to pro ně znamenalo vstup na nové trhy a odbyt zboží. Pro čínské podnikatele v Evropě bylo výhodné využít nabídek zboží za dotované ceny a za výhodných podmínek (Nyíri 2003).

Na počátku 90. let, v roce 1993, drtivá většina Číňanů (90,5 %) preferovala Prahu (Statistika ministerstva vnitra ČR, cit. v Moore 2002, s. 18), ovšem tato preference postupně klesala a v roce 2005 (k 31.12.) bylo v Praze zaznamenáno již jen 72 % všech evidovaných Číňanů žijících v České republice (ČSÚ). Podobné preference hlavního města jsou patrné i v Polsku. Oproti tomu v Maďarsku, Rusku a Rumunsku bylo zaznamenáno, že Číňané obývají v relativně větší míře také menší města (zejména poblíž státních hranic) (Nyíri 2003).

Číňané si vytvářejí sociální sítě a jejich vazby s příbuznými a krajany ze stejného regionu jsou velmi silné, což podporuje fungování etnické ekonomiky (Wang 1998). Etnická ekonomika je patrně jedním z důvodů, proč se Číňané v České republice stali spíše izolovanou menšinou a nedochází k jejich integraci do majoritní společnosti. Většinou nevstupují na český trh práce (mají úspěchy v podnikání), nemají ambice učit se český jazyk a lpí na své kultuře (nepřebírají hodnoty české společnosti). Zajímavým rysem také je, že většinou neudržují kontakty s Číňany pocházejícími z jiných regionů (vidí v nich konkurenci pro své podnikatelské aktivity) a nejsou v rámci města prostorově koncentrováni (to je spíše dáno omezením v prodeji nemovitostí cizincům) (Smosky 1994). Prostorová koncentrace Číňanů ve městech je v zahraničí naopak velmi častá (tzv. „chinatowns“ např. v amerických městech).

Číňané v České republice nejsou homogenní skupinou (z hlediska místa původu, vzdělání, profese, společenské třídy, atd.) a nelze v pravém slova smyslu mluvit o čínské komunitě. Číňané žijící v České republice pocházejí z různých regionů v Číně a nelze je proto vnímat jako homogenní skupinu (liší se dialektem, vzděláním, profesí, velký rozdíl

je mezi Číňany z venkova a z měst, apod.). Číňané samotní vnímají silně sounáležitost s lidmi, kteří hovoří stejným dialektem. V České republice je nejvíce Číňanů původem z jihu a severu provincie Zhejiang, konkrétně z oblasti Qingtian, Wenzhou a města Hangzhou. Přestože pochází z jedné provincie, hovoří třemi různými dialekty (Moore, Tubilewicz 2001). Významnou skupinu v České republice tvoří také Číňané se severní Číny (Wang 1998).

Zpočátku proto byly snahy organizovat Číňany v ČR marné, Číňané neměli zájem. Čínská ambasáda sice podpořila vznik Čínské asociace, tento projekt ale skončil neúspěchem. V roce 1994 založil Jieke Huaqiao Zongshanghui Sdružení čínských obchodníků, ovšem jeho cílem byly spíše jeho osobní obchody než pomoc svým krajanům. V roce 1998 založila Tchang Jün-ling Rusková Sdružení Číňanů žijících v ČR, které si klade za cíl pomáhat krajanům v nejrůznějších životních situacích, např. s komunikací s úřady, při vyřizování víz, apod. Většina Číňanů má malou znalost českého jazyka a je spíše uzavřená a komunikuje se svou vlastní komunitou (se svými krajany ze stejného regionu), mimo jiné i z důvodu své ekonomické soběstačnosti (Moore, Tubilewicz 2001).

10.3. Čínská migrace z aspektu gender

Podíl žen v čínských migračních proudech stále stoupá. Podobně jako v jiných částech světa se i v Číně pozvolna mění společenské normy, zejména patriarchální uspořádání rodinných vztahů, které má vliv na migraci žen. „Zatímco v čínské patriarchální společnosti před rokem 1949 ženy pouze následovaly své manžele, kteří emigrovali dříve, v nové éře čínské migrace po roce 1978 a obzvláště pak v 90. letech přibývá nezávislých žen, které opouštějí Čínu. Od druhé poloviny 90. let začíná počet čínských žen přijíždějících do České republiky mírně stoupat a okolo roku 1998 se dostává na úroveň příjezdu mužů.“ (Moore 2002, s. 20). Přestože je v současnosti samostatná migrace žen vnímána bez dřívější stigmatizace, jedná-li se o rodinnou migraci, tak „ve většině případů nejdříve vycestuje muž a teprve po tom, až se usadí a začne podnikat, ho následuje manželka. Děti přijíždějí až v další fázi, anebo jsou ponechány v Číně v péči prarodičů.“ (Moore 2002, s. 20). Počet dětí, které se účastní migrace, je u Číňanů relativně nízký. Vůbec není výjimkou, když děti zůstávají v Číně, nebo migrují s rodiči, ale po nějaké době jsou posláni zpět do Číny (Nyíri 2003). Vzdělání dětí je jednou z priorit čínských rodičů, a tak děti často po dobu svých studií žijí odděleně.

Číňané přisuzují práci vysokou hodnotu a v cílové zemi se snaží dosáhnout lepšího finančního ohodnocení a postupu na společenském žebříčku. V socialistických zemích navíc bylo běžné, že ženy chodily do zaměstnání, zatímco jejich děti byly svěřeny do péče státních mateřských škol či jeslí. Zaměstnanost čínských žen v zahraničí je proto běžná. Nejčastěji jsou ženy (a ostatní rodinní příslušníci) zaměstnány v rodinných firmách (Ryan 2002).

D. VLASTNÍ EMPIRICKÉ ŠETŘENÍ

11. Výzkum Číňanů žijících v České republice

11.1. Popis výzkumu

Pro výzkum genderové problematiky na příkladu čínských migrantů v České republice byla zvolena kvalitativní metoda. Bylo uskutečněno 10 hloubkových částečně strukturovaných rozhovorů s 5 muži a 5 ženami, kteří po roce 1989 emigrovali z Číny do České republiky. Z důvodu orientace výzkumu na vztahy a role v rodině a genderovou tematiku byl kritériem výběru účastníků manželský stav. Dalším kritériem výběru byla také znalost češtiny na úrovni umožňující průběh rozhovoru¹³. Kontakty na účastníky výzkumu jsem získala prostřednictvím Krajského sdružení Číňanů žijících v České republice. Potenciální účastníci byli nejprve telefonicky osloveni a v případě ochoty podílet se na výzkumu byla sjednána osobní schůzka.

Počet účastníků je sice relativně malý, ovšem je nutno zmínit obtíže, které byly při vyhledávání vhodných účastníků výzkumu zaznamenány (již zmíněná neznalost českého jazyka, nedostatek času na rozhovor, apod.). Ve výzkumech podobného typu však není zásadní počet účastníků, ale získané informace, které představují unikátní výpovědi. Kvalitativní výzkum totiž „klade důraz na rozmanitost výsledků a nehledá jednu „dominantní“ nebo „správnou“ interpretaci“ (Hay 2000, s. 6). Pro účely této diplomové práce se proto domnívám, že počet účastníků je dostačující.

Důvod použití kvalitativního výzkumu vychází z povahy tématu této diplomové práce a také z vlastností a cílů kvalitativního výzkumu. Cílem kvalitativního výzkumu je „porozumění lidem v sociálních situacích“ (Disman 2002, s. 289), kvalitativní výzkum směřuje k odkrytí významu zjištěných informací. Na rozdíl od kvantitativního výzkumu se pomocí velkého počtu informací o velmi malém počtu jedinců snaží porozumět problému do hloubky a tím pádem generalizace na celou populaci není možná. Přesto jsou výsledná zjištění velmi cenná svou specifičností a kvalitativní výzkum může mít

---

¹³ Rozhovory byly vedeny v českém jazyce, výjimkou byly jen dva rozhovory: jeden byl realizován v angličtině (na přání respondenta) a jeden byl tlumočen a překládán z češtiny do čínštiny a naopak. Tlumočení ovšem nebylo možné zajistit u ostatních rozhovorů (z důvodů finančních) a proto byly ostatní rozhovory vedeny v českém jazyce. Jsem si vědoma toho, že vyjadřování respondentů v jazyce, jehož znalost není stoprocentní, má za následek zjednodušení některých výpovědí. Lepší možnost realizace výzkumu ovšem nebyla nalezena.

vysokou validitu, protože respondenti nejsou nuceni vtěsnat své odpovědi do nabízených kategorií, které jsou často součástí spíše kvantitativních výzkumů (Disman 2002). Vzhledem k povaze výzkumných otázek je použití kvalitativního výzkumu opodstatněné. Kvalitativní výzkum je užitečnou metodou při zkoumání zkušeností a postojů jednotlivců.

Metoda rozhovorů byla zvolena na základě porovnání výhod jednotlivých metod kvalitativního výzkumu. Hay (2000, s. 52) uvádí, že rozhovory jsou vhodné zejména k:

- zaplnění mezery ve vědění, které vznikají použitím ostatních metod (např. pozorováním nebo využitím dat ze sčítání)
- prozkoumání komplexního chování a motivace
- shromáždění různorodých názorů a zkušeností

Z výše uvedených výhod použití rozhovorů a vzhledem k typu výzkumných otázek stanovených v této práci byla metoda rozhovoru shledána nejadekvátnějším prostředkem k vlastnímu šetření. Pro výzkum bylo vypracováno základní schéma otázek, resp. témat (viz Příloha 1). Použití částečně strukturovaného rozhovoru umožňuje výzkumníkovi určitý stupeň flexibility, ale také usměrňuje hovor tak, aby byla vyčerpána všechna podstatná témata (Hay 2000).

11.2. Informace o účastnících

Většina účastníků výzkumu pochází z velkých měst, zejména z Pekingu (6 dotazovaných). Účastníci byli ve věku od 30 do 51 let. Dotazován byl vždy pouze jeden z manželů, který odpovídal za celý manželský pár. Výstupem výzkumu jsou tedy výpovědi obsahující informace o deseti manželských párech.

Pro porovnání doby příchodu obou manželů jsou relevantní pouze rozhovory č. 1, 7, 8 a 10, protože ostatní účastníci přišli do České republiky samostatně (až zde se seznámili se svými partnery), nebo v případě rozhovoru 5 se jedná o smíšené manželství s občankou České republiky¹⁴. U zmíněných čtyř manželských párů, které o migraci rozhodovaly společně, je patrné, že manželé přišli buď ve stejném roce (R1), nebo nejprve přišel muž a po nějaké době jej následovala jeho manželka (R8), případně manželka i s dětmi (R7 a R10). Když tedy někdo z rodiny vyjel jako první, jednalo se o

---

¹⁴ Rozhovory jsou v následujícím textu označeny vždy velkým písmenem R a pořadovým číslem rozhovoru (R1 až R10).

muže. Účastníci přišli do České republiky mezi lety 1991 až 1996, přičemž většina z nich kolem let 1992 až 1993. Základní informace o účastnících výzkumu jsou shrnuty v tabulce 6.

Tabulka 6: Informace o účastnících výzkumu

Číslo rozhovoru	Pohlaví	Místo původu	Rok příchodu	Věk	Věk dětí	Rok příchodu manžela/ky
1	žena	venkov. oblast u Šanghaje	1991	37	11 a 2,5	1991
2	žena	Jingzhou, Hubei	1993	43	17 a 9	1992
3	muž	Jingzhou, Hubei	1992	50	9	1993
4	muž	Peking	1991	40	11,9 a 3,5	1992
5	muž	Peking	1994	35	bezdětný	pochází z ČR
6	muž	Peking	1996	30	bezdětný	nezjištěno
7	žena	Peking	1995	48	17	1992
8	žena	Peking	1994	38	12 a 7	1992
9	žena	Zhejiang	1993	35	7	1992
10	muž	Peking	1992	51	22	1993

Zdroj: rozhovory s účastníky

Ekonomická aktivita účastníků před migrací a po ní prochází velkou změnou. Velký vliv má touha podnikat a založit vlastní firmu, která většinu čínských migrantů charakterizuje. Polovina dotazovaných působila v Číně ve školství. Z tabulky 7 je patrné, že účastníci výzkumu se v České republice zabývají zejména podnikáním s textilem nebo pohostinstvím (čínské restaurace a čajovny).

Tabulka 7: Ekonomická aktivita účastníků výzkumu

Číslo rozhovoru	Zaměstnání v Číně	Zaměstnání v ČR
1	nezaměstnaná	vlastní restaurace (s manželem)
2	učitelka angličtiny na VŠ	zaměstnaná v zahraniční firmě
3	manažer	vlastní firma obchodující s textilem
4	učitel	vlastní firma s textilem, čajovna
5	kuchař	zaměstnaný v čajovně
6	kuchař	zaměstnaný v čajovně
7	policistka	vlastní firma s textilem (společně s manželem)
8	učitelka ekonomie na VŠ	několik firem s textilem (společně s manželem)
9	učitelka	vlastní čajovna (společně s manželem)
10	učitel na univerzitě	vlastní firma zabývající se zemědělstvím

Zdroj: rozhovory s účastníky

11.3. Výsledky výzkumu

V této kapitole jsou analyzovány informace získané z rozhovorů. Mají povahu individuálních a specifických výpovědí a nelze je tedy zobecňovat na celou populaci Číňanů v České republice. Přesto ale nabízejí velmi cenný náhled do života konkrétních lidí a jejich postojů a zkušeností.

11.3.1. Důvody migrace, motivace a rozhodování

Důležitým faktorem, který ovlivňuje celý migrační proces, je postavení žen ve společnosti a míra patriarchálního uspořádání. Z výzkumu vyplývá, že postavení žen v Číně je ve městech rovnoprávné, je normální, že ženy chodí do zaměstnání, jsou nezávislé a rozhodují o svém životě. Na venkově je situace sice trochu jiná, ale celkově lze říci, že v současné čínské společnosti není výrazně zakořeněn patriarchát. Z toho mimo jiné vyplývá, že samostatná migrace žen je považována za zcela běžnou věc.

Každý migrant má své důvody, proč se rozhodl opustit zemi, ve které žil. Tyto důvody jsou velmi individuální, ale jejich společným rysem je touha po zlepšení životních podmínek.

Důvod, proč jsem uvažovala o emigraci z Číny byl ten, že jsem chtěla vylepšit své životní podmínky. Českou republiku jsem si vybrala, protože jsem byla v Číně informována, že je tu nejjednodušší cesta k vyřízení víza. Na konečné rozhodnutí migrovat měl největší vliv můj manžel, on to rozhodl. V době příchodu do České republiky jsem byla ještě svobodná a neměli jsme děti, vzali jsme se až později. My jsme se poznali v České republice, ale pak jsme odjeli do Číny a přijeli jsme sem zpět v roce 1991. Manželovy tety tu žijí a pozvaly nás. [...] V Číně jsem neměla práci, žila jsem na venkově a tam bylo práce málo. Pracovat jsem chtěla, ale bylo obtížné sehnat dobrou práci. Dnes je už zvykem, že většina žen pracuje. Můj manžel pochází ze

Šanghaje a pracoval v Číně jako technik. (R1)

Z úryvku rozhovoru je patrné, že svou roli při rozhodování migrantů hraje také snadné získání povolení k pobytu. Většina dotazovaných jej získala prostřednictvím založení firmy (blíže kapitola 10.2.1).

Další výpovědi nasvědčují tomu, že stimulem k migraci byla často touha po novém životě, po poznání nových kultur a nového životního stylu.

V Číně máme byt, měli jsme s manželkou dobrou práci, byli jsme zajištěni. Ale cítil jsem, že bych chtěl zkusit něco jiného, jiný život. (R10)

Chtěla jsem poznat jinou zemi, chtěla jsem do Evropy, poznat odlišné kultury a nové lidi, získat životní zkušenosti, a také protože jsem se rozvedla a chtěla jsem začít nový život. Rozhodovala jsem se sama a po dohodě s rodiči, kteří mne podpořili, jsem odjela do Evropy. (R2)

Mnozí migranti přijížděli z Číny do Evropy s tím, že ještě nevědí, ve které zemi se usadí (ať již dlouhodobě nebo krátkodobě). U čínských migrantů přijíždějících do východní Evropy bylo často první destinací Maďarsko (blíže kapitola 10.2.). Hlavními důvody, proč dotazovaní nezůstali v Maďarsku, byly pocity rasistické nálady v maďarské společnosti, nevlídné přijetí lidmi, arogantní jednání úředníků a relativně horší podmínky k podnikání než v České republice.

Chtěl jsem se podívat do Evropy a od konce 80. let bylo jednodušší emigrovat z Číny. Měl jsem kamaráda v Maďarsku, přijel jsem nejprve za ním. V Maďarsku ale nebyly moc dobré možnosti k podnikání. Další kamarád, který byl v České republice, mě pozval, abych přijel za ním. V Maďarsku jsem byl nakonec jen půl roku. V České republice jsou lepší lidé, lépe mě přijali. (R4)

Další dotazovaný se rozhodl pro Českou republiku po tříletém pobytu v Německu. Důvody, které uvádí, jsou podobné (vztahy s většinovou společností).

Žil jsem tři roky v Německu a pak jsem v roce 1992 přišel do České republiky. V Německu už se mi tolik nelíbilo, přišlo mi, že Němci nejsou až tak přátelští, spíš jen naoko, ale ve skutečnosti jsou trochu odtažití. Rád cestuji, projel jsem Evropu, mám rád evropskou kuchyni. V České republice jsem měl kamaráda. Tak jsem si řekl, že zkusím Prahu. (R 3)

Jako důvod příchodu je tedy jak u žen tak u mužů většinou označována touha po změně životních podmínek a šance získat v České republice dobrou práci. Velkou roli hraje doporučení a pomoc přátel-krajanů, kteří již v Evropě žijí. To potvrzuje platnost teorie sítí (network theory)¹⁵.

Mí kamarádi tu žili, chtěl jsem to taky zkusit, abych viděl, jak se tu žije. Česká republika pro mě představovala šanci získat práci. (R5)

Přijela jsem do České republiky v roce 1993 sama. Byla jsem svobodná, chtěla jsem se podívat do Evropy, cestovat, poznat nové země. Mí známí z Číny tu pracovali a mě napadlo, že bych to mohla taky zkusit. (R9)

Ekonomické důvody patrně hrají velkou roli u mužů i u žen. V některých případech měli dotazovaní již předem domluvenou práci nebo (v případě žen) přijely za

---

¹⁵ Teorie sítí zdůrazňuje význam tzv. migračních sítí, které zahrnují přátelské vazby mezi migranty, bývalými migranty a těmi, kteří zůstali ve zdrojové zemi. Jedná se o vazby příbuzenské, přátelské i vazby v rámci komunity migrantů. Tyto sítě zvyšují pravděpodobnost migrace, protože snižují náklady a rizika a zvyšují očekávané zisky. Představují jednu z forem sociálního kapitálu, protože pro migranty jsou zdrojem informací, pomoci (např. s nalezením zaměstnání či bydlení) a psychologické podpory. Příchodem dalších migrantů se sítě rozrůstají a to opět přiměje další k migraci, neboť díky vytvořeným sítím je další migrace ještě jednodušší. Tím se v cílové zemi vytváří komunity, které mají svou specifickou sociální a ekonomickou infrastrukturu (Massey et al. 1993).

svým manželem, který tu již založil firmu, aby mu pomáhaly s podnikáním. Dotazovaní nejčastěji uváděli, že důvodem jejich migrace byla touha po novém životě v Evropě, zlepšení životních podmínek a získání dobré práce. Zdá se, že důvody migrace se u dotazovaných mužů a žen velmi podobají.

Poté, co dotazovaní přijeli a zjistili, jaké jsou podmínky a vyhlídky na život v České republice, se rozhodli, že se tu usadí. Většinou jako důvod ženy i muži uváděli vhodné podmínky pro podnikání, „příjemné“ prostředí (česká architektura, relativně čisté životní prostředí, menší hustota zalidnění než v Číně, apod.) a dobré podmínky pro vzdělání svých dětí.

Jen u jednoho účastníka bylo z jeho vyprávění patrné, že jeho manželka váhala, zda migraci uskutečnit, a to z důvodu obavy ze ztráty svého zaměstnání a nejistoty pracovního zařazení v České republice.

Přišel jsem do České republiky v roce 1992. Předtím jsem byl tři měsíce v Maďarsku, cestoval jsem, abych viděl co a jak, jaké tam jsou podmínky pro zemědělství (mým cílem bylo pěstovat ovoce a zeleninu a přírodní poměry byly pro mě důležitým faktorem). Ovšem jednání s policií a úřady je v Maďarsku ještě horší než tady, proto jsem se s kamarády rozhodl, že se přesuneme do České republiky a založíme farmu tady. Hlavním důvodem mé migrace bylo zkusit tady obchodovat, pracovat. Poté, co jsem zjistil jak to tu vypadá a zda tu bude dobré žít, tak manželka s dcerou přijely v roce 1993 za mnou. Manželce se nejprve moc nechtělo, v Číně měla dobrou práci a nechtěla ji ztratit, ale když jsem ji řekl, že to tu bude dobré, nakonec souhlasila. Čínské ženy jsou pracovité a myslí spíše na ostatní než na sebe. Manželce hodně záleželo na vzdělání naší dcery, to je velmi důležité a tady to bude pro dceru lepší než v Číně. (R10)

Celkově lze říci, že muži a ženy měli velmi podobné důvody k migraci. Rozhodování probíhalo pochopitelně s ohledem na rodinný stav, svobodní se rozhodovali samostatně (ženy i muži), většinou za podpory svých rodičů. Postavení žen a mužů je víceméně rovnoprávné a z toho vyplývá, že migrace svobodných osob je jednak přijatelná a jednak má podobný průběh a důvody nezávisle na tom, zda migruje muž nebo žena.

Manželské páry se rozhodovaly dohromady, manželé společně zvažovali pozitivní a negativní dopady, které jim (a případně jejich dětem) migrace může přinést. U většiny manželských párů migroval nejprve muž a po několika měsících nebo letech jej následovala manželka, případně i děti. Tím se snížilo riziko z eventuálního neúspěchu migrace pro celou rodinu.

11.3.2. Genderové role a rodinná organizace

Výzkum genderových rolí v rodinách čínských migrantů přinesl velmi zajímavé výsledky. Rozdělení prací na ženské a mužské, stejně jako větší rozhodovací pravomoci muže jako hlavy rodiny jsou u dnešní městské čínské společnosti překonané. Velké rozdíly ale nadále existují mezi venkovským a městským obyvatelstvem.

Pro Čiňany je velice důležité vzdělání jejich dětí, do kterého neváhají investovat nemalé finanční částky. Také perfektní znalost čínštiny u dětí migrantů bývá rodiči vyžadována. Kvůli tomu některé děti migrantů zůstávají i mnoho let v Číně v péči prarodičů nebo na internátech a s rodiči se vídají jen v době prázdnin.

V rodinách na venkově má muž rozhodující slovo, ve městech je uspořádání více rovnoprávné. Moji rodiče například měli rozdělené role, otec pracoval na poli a matka se starala o děti a domácnost. Ovšem v současné době je situace jiná, muži se starají o děti a také uvaří. Tato generace klasické uspořádání změnila. Dříve měl hlavní slovo v rodině muž, dnes rozhodují oba manželé. [...] Máme dva syny, staršímu je 11 let a mladšímu 2,5 roku. Oba žijí v Šanghaji, mladší je u mé maminky a starší studuje a bydlí ve škole. Je to sice drahá škola, ale vzdělání je důležité. Velmi nám záleží

na tom, aby synové uměli perfektně čínsky. Starší syn se také učí angličtinu, chtěl by studovat v Anglii. Česká republika pro něj není z hlediska studia lákavá, uvidíme, jak se rozhodne, necháme to na něm. Až se mladší syn naučí dobře čínsky, tak přijede za námi a bude tu s námi žít. Teď se se syny vidáme jen o prázdninách. (R1)

Dělba práce v domácnosti je v čínských rodinách velmi rovnoprávná a manželé se o práce dělí. Postavení žen v Číně vyjadřuje následující výpověď.

Čínští muži pomáhají s pracemi v domácnosti, zejména když má žena náročné zaměstnání, tak se snaží rozdělit si s ní domácí práce - to platí ve městech. Na venkově ženy často nemají zaměstnání, nemají ekonomickou nezávislost, starají se o domácnost. Takto to bylo v celé Číně do převratu v roce 1949, poté a zejména v posledních 30 letech se poměry ve městech změnilly a ženy začaly ve větší míře chodit do zaměstnání. Dnes muž poslouchá, co si žena přeje. Na rozdíl od Japonska nebo Korey jsou v Číně ženy jako královny. Muži se samozřejmě podílí i na výchově a péči o děti. (R2)

Z rozhovorů vyplynulo, že čínští migranti v České republice jsou pracovními velmi vytížení a mají velmi málo volného času. Proto často dotazovaní uváděli, že u domácích prací a v péči o děti nezáleží na typu práce (mužská nebo ženská), ale na tom, kdo z manželů má zrovna čas, když je potřeba danou činnost vykonat.

Rozdělení rolí není nijak striktní, prostě každý udělá co je třeba. O děti se ale více stará manželka a její matka (moje tchýně). Záleží na tom, kdy má kdo čas. Někdy třeba v čínské rodině žena vůbec nevaří a vaří muž. Když žena neumí vařit, není to chápáno jako něco divného. Muži v tom nevidí problém. Migrace na

rozdělení rolí nemá vliv, je to zakořeněno v naší kultuře. (R4)

Dotazovaní uváděli, že migrace podle jejich názoru nemá vliv na rozdělení prací v domácnosti ani na vztahy v rodině. Udržování genderových rolí a rodinného života v takové podobě, na jakou jsou migranti zvyklí z Číny, vypovídá o významu, kterou pro ně uvedené uspořádání má.

Povinnosti v domácnosti nedělíme na mužské a ženské, ale kdo má zrovna čas a umí to, ten to udělá. Máme velmi mnoho práce, takže opravdu záleží na tom, kdo má zrovna čas. Stejně tak to platí i v péči o děti, když nepočítám péči o miminko, která je přece jen více v rukou ženy. Když je dítě větší, staráme se s manželem každý rovným dílem. Migrace nemá vliv na náš rodinný život, myslím, že v Číně bychom žili stejným způsobem, jen bychom vykonávali jiné zaměstnání. (R8)

Myslím, že migrace nemění vztahy v rodině. Je to individuální, záleží na původu, profesi, zda je člověk z venkova a nebo z města - od toho se odvíjí rodinný život. Je normální, že muž i žena pracují a v domácnosti se dělíme o domácí práce, i muži pomáhají. Myslím, že je to podobné jako u českých rodin. (R5)

Myslím si, že rodina funguje tady a v Číně podobně. Možná je rozdíl ten, že v Číně hodně lidí žije se svými rodiči i když už založí vlastní rodinu a hodně na své rodiče dají, poslouchají je. To tady tak nefunguje. Ale rozdělení prací v domácnosti není striktní, prostě kdo má čas, ten to či ono udělá bez rozlišení mužských nebo ženských prací. (R6)

Pouze dva dotazovaní vyjádřili názor, že rodina funguje v České republice podobně jako v Číně. Většina dotazovaných ale vypověděla, že fungování rodiny v Číně a v České republice je podle jejich názoru velmi odlišné (často lehce pohrdavým tónem naznačili, že chování českých mužů k jejich manželkám a jejich nerovnoměrné rozdělení prací v domácnosti jsou pro ně nepředstavitelné).

Rozdělení prací v domácnosti je jiné než v České republice. Číňan musí pracovat, musí doma pomáhat. V Číně je to lépe zařízené. Muži dělají domácí práce, i o děti se starají, ženy dostávají finanční pomoc od státu jenom po dobu prvního půl roku po narození dítěte a muži jim pomáhají s dětmi i s domácími pracemi. Nemáme rozdělené práce, muži i vaří, uklízí. Také malé děti se v Číně nevedou k ženským, resp. mužským činnostem, jako například dívky že by se učily vařit, šít, apod. a chlapci opravovat auta. Není v nich pěstováno rozdělení prací, muž přirozeně pomáhá ženě. (R10)

Všichni dotazovaní uvedli, že rozhodování o rodinných záležitostech vždy probíhá po diskuzi obou manželů.

Rozhodování o rodinných záležitostech řeší oba dva manželé. Radíme se spolu, vždy se snažíme najít kompromis, dohodnout se. Snažím se, aby žena byla spokojená, máme dobrý vztah. Mám přehled i o dětech, o tom co potřebují, starám se o ně. (R4)

Z rozhovorů vyplynulo, že rozdělení povinností v domácnostech čínských migrantů a vztahů v rodině a mezi manželi se migrací do České republiky nemění. Číňané nepřijímají zvyklosti české společnosti a považují své hodnoty za lepší, silně kulturně zakořeněné a proto netouží po jejich změně.

Již v období před migrací je postavení žen a mužů v rodině rovnoprávné (zejména ve městech, ve venkovských oblastech může být situace odlišná), a tento stav hodnotí jak muži tak ženy pozitivně. Důležitým faktorem je zkušenost žen se zaměstnáním ze zdrojové země, které je pro ně samozřejmostí. Dotazovaní se shodli na tom, že migrací se jejich rodinné a partnerské vztahy nemění. Proto nelze hovořit o tzv. posunu moci (power shift) vlivem migrace.

11.3.3. Ekonomická aktivita

Pracovitost a touha po založení vlastní firmy je pro Číňany charakteristická. Většina Číňanů přijíždí do České republiky s cílem založit firmu (převážná většina obchoduje s textilem nebo v oblasti pohostinství). Dotazovaní uváděli, že jim nevyhovuje zaměstnanecký status a jejich cílem je samostatné podnikání.

Zpočátku jsme měli finanční problémy, neměli jsme dost peněz abychom založili firmu. Pracovala jsem jako servírka, manžel jako kuchař. Pět let jsme šetřili a pak jsme si otevřeli restauraci. Teď máme vlastní podnik, nemusíme být ničí zaměstnanci a podnikáme sami na sebe. Jsme s prací spokojeni. Volný čas téměř nemáme, máme hodně práce. Náš svět je restaurace. (R1)

Podnikavost Číňanů označil jeden z účastníků šetření za faktor ekonomického růstu čínské ekonomiky.

Já si myslím, že jedním z faktorů proč Čína tak ekonomicky roste je to, že Číňané stále zkouší něco nového a učí se na zahraničních zkušenostech. Zajímají nás nové věci. (R10)

O odlišném pracovním nasazení Čechů a Číňanů se zmínilo několik dotazovaných. Jejich postřehy jsou patrné v následujících výpovědích.

Číňany zajímá trh, možnosti podnikání. Jde jim o službu

lidem, ne o rychlé zbohatnutí, radši prodají více zboží s menším ziskem - oproti tomu Češi chtějí větší zisky a hned, aby mohli jít domů a odpočívat. (R4)

Pro Číňany jsou hodně důležité peníze, protože chtějí zaopatřit děti, zajistit jejich vzdělání. To je velmi drahé, jsou proto velmi pracovití. Češi mají jinou pracovní morálku. Číňané jsou pilní, pracují i přesčas, oproti tomu Čechům jak skončí pracovní doba, tak utíkají domů. (R5)

Většina účastníků přijela do České republiky s cílem podnikat. Jejich snaha o ekonomické úspěchy a „obchodní duch“ jsou zakořeněny v jejich kultuře, za zásadní považují finanční zabezpečení vzdělání svých dětí. V porovnání s Čechy se považují za pracovitější a poctivější.

Fakt, že velká část Číňanů vlastně nevstupuje na český trh práce, ale realizuje se prostřednictvím založení vlastní firmy nebo prací ve firmě svých krajanů (etnická ekonomika), způsobuje vyrovnání nerovností mezi muži a ženami z hlediska možností uplatnění a případné diskriminace na trhu práce (např. z důvodu segregace trhu práce a z důvodu statusu cizince). Číňané v České republice sice vykonávají jiný typ zaměstnání než doma, ale většinou se nejedná o nekvalifikovanou práci (jako je např. běžné u migrantů z Ukrajiny).

Mobilita žen je často primárně ekonomicky podmíněna a z důvodu, že Číňané přisuzují práci velmi vysoký význam, nelze předpokládat, že ženy hrají zpočátku vedlejší roli v pracovní participaci migrujícího páru. Podle teorie genderových rolí by ovšem měla být ekonomická aktivita ženy méně významná než muže, což se nepotvrdilo. Jediným aspektem, který by částečně potvrdil teorii genderových rolí, je časnější příjezd mužů a následný příjezd dalších rodinných členů. Muž tedy jako „silnější“ člen rodiny vyjíždí, aby obhlédl situaci v cílové zemi a poté, co připraví podmínky, následuje ho manželka s dětmi. Přestože je zcela běžné, že ženy z Číny migrují samostatně, tak jedná-li se o ženy vdané, pak se zdá, že je velmi malá pravděpodobnost, že bude migrovat nejprve samotná žena a za určitou dobu ji bude následovat manžel.

11.3.4. Volný čas

Všichni dotazovaní uvedli, že mají velmi málo volného času. Proto se snaží trávit jej s rodinou. Ačkoliv mají každý z manželů okruh svých přátel, většina jich je společných pro oba dva. Vždy, když jsou svými známými někam pozváni, očekává se, že se zúčastní oba dva manželé. To zřejmě vyplývá z relativně menšího okruhu přátel-krajanů v České republice.

Volný čas trávíme nejvíce dohromady s rodinou, na návštěvy jsme zváni oba s manželkou. Máme ale také okruh svých přátel, já mužů, manželka žen, ale téměř vždy trávíme čas dohromady. (R10)

Většina dotazovaných také uvedla, že se přátelí i s Čechy, ale v daleko menší míře než se svými krajanů. Záleží především na tom, zda jsou v práci v kontaktu s Čechy.

Volný čas trávíme většinou společně s manželkou a dětmi. V Číně jsme měli třeba každý svůj okruh přátel, tady jsme radši spolu celá rodina, volného času máme málo. Když se scházíme s přáteli, baví se zvláště muži (o podnikání, řešíme obchody) a u vedlejšího stolu ženy (baví se o „ženských věcech“). Když jsme někam pozváni, vždy jdeme oba dva. Jsme otevřeni i přátelství s Čechy, ale jazyková bariéra to trochu znesnadňuje, Češi nemají až takový zájem. Myslím, že obecně Číňané nekomunikují moc s Čechy, protože mají kolem sebe svůj okruh lidí, pracují s ostatními Číňany a vlastně nepotřebují navazovat kontakt s Čechy. Já osobně jednám s Čechy, mám české obchodní partnery a prodavačky. (R4)

11.3.5. Pozitiva a negativa migrace do České republiky – zhodnocení migrace

Každý účastník hodnotil dopady migrace do České republiky. Ve výpovědích se dá najít několik podobných aspektů. Zejména jednání s českými úřady (hlavně s Cizineckou policií) bylo označováno za velmi problematické a nepříjemné. V této souvislosti Číňané uváděli, že nerozumí tomu, proč se jim Češi snaží znepríjemňovat prodlužování pobytu. Mezi přínosy života v České republice bylo často řazeno hezké prostředí, architektura měst, menší hustota zalidnění, menší znečištění vzduchu a příjemnější počasí.

Po příchodu do České republiky jsem byla velmi mile překvapena, jak je Praha krásná. V Číně jsem o České republice nic nevěděla, to spíše o Francii, Německu a Británii jsem měla nějaké povědomí, ale o ČR jsem věděla jen to, že tu právě skončil socialismus, četla jsem o sametové revoluci. Mí známí mi řekli, že Praha je krásná, a tak jsem se rozhodla, že sem přijedu. Když jsem přišla poprvé na Václavské náměstí, byla jsem úplně v šoku, je tu krásná architektura. [...] Nemohla jsem si zvyknout na české jídlo, hlavně na chleba a rohlíky, čínská kuchyně je velmi pestrá, české jídlo mi ze začátku trochu vadilo. Zpočátku jsem navštěvovala rodiče každý rok, na 3 měsíce. Zvykala jsem si tu pomaleji než můj manžel. [...] Přístup českých úřadů k cizincům a české zákony (trvalý pobyt až po deseti letech) - to nám vadilo, dělali nám potíže, na všem hledali problém. Ale cizinci přece pomáhají ekonomice, Češi si oblíbili čínské restaurace, oděvy a boty z Číny nosí skoro každý! Já mám Čechy ráda, jsou přátelští, mám tu hodně kamarádů a myslím si, že Čechům přítomnost Číňanů nevadí. V Číně jsem měla pohodlnější život, pracovala jsem méně, tady se musíme více snažit, protože jsme cizinci, musíme zajistit rodinu. Chceme tu zůstat určitě do té doby, než starší syn (nyní je mu 17

let) dostuduje, asi půjde na Karlovu univerzitu, vyniká v matematice a fyzice. Vzdělání je důležité. (R2)

Já se do Číny vrátit nechci, v České republice mám lepší život, mám prostor, není tu všude tolik lidí. Máme trvalý pobyt a proto už máme nějakou jistotu, chceme koupit byt. Cizinecká policie se vždy snažila nám znepříjemnit život, ztěžovala každý proces. Číňané ale přinesli nové šance, mají pozitivní dopad na ČR, zaměstnávají lidi a poskytují levné zboží. [...] Líbí se mi tu. Zvykl jsem si rychleji než manželka, umím lépe česky. Ona se za to stydí, že ještě tolik neumí, ale taky tu chce zůstat. Je více izolovaná, je doma s naší malou dcerou a svými rodiči a nepřijde do styku s Čechy. Má to trochu těžší. (R4)

Někteří dotazovaní uváděli, že jsou tu spokojeni a že by tu chtěli zůstat, jiní zatím nevěděli (a většinou odkazovali na to, že záleží zda tu budou mít i v budoucnu práci), a třetí skupina uvedla, že se chce vrátit do vlasti.

V České republice se mi sice líbí, ale chtěla bych se vrátit zpět do Číny, tam se mi lépe žije, život je tam lepší než tady. Zde jsme vlastně kvůli práci, kvůli naší firmě. O životě v jiné zemi neuvažujeme, já bych se chtěla vrátit do Číny. Asi bych řekla, že jsem si tu hůře zvykala než můj manžel, je tu jiný život než v Číně. Než jsme získali trvalý pobyt, tak jsme museli každý rok obnovovat naše víza a to bylo velmi nepříjemné, v jednání s úřady byly problémy. Teď mám hodně práce, nemám skoro žádný volný čas, to mi vadí. (R7)

Ještě nevíme, zda tu zůstaneme napořád. Nyní se nám tu ale líbí, je tu čistý vzduch, prostor. Těžké jsou

vztahy s Čechy (někteří jsou někdy odtažití). Také na úřadech s námi cizinci jednájí úplně jinak. [...] Manželka to tu měla ze začátku těžší než já, snášela to hůře. Neumí tak dobře česky a také jí chybí rodina, každý den je v kontaktu s rodiči přes internet. Také jí trochu vadila nejistota naší práce, protože je sezónní (v Číně jsme měli stálé platy). (R10)

Z rozhovorů víceméně vyplynulo, že ženy si v některých případech v České republice zvykaly pomaleji než muži, v jiných zase že oba manželé se adaptovali na život v ČR přibližně stejně rychle.

Mezi nejčastější problémy migrantů patřila neznalost českého jazyka. Někteří také uvedli, že původně chtěli v České republice pracovat po dobu několika let a poté se opět vrátit do Číny.

Pořád se tu necítím tak jako v Číně, dobře se mi tu žije, ale já jsem Číňan! Jinak myslím, že všude na světě jsou dobří i špatní lidé, nedá se říci, že by Češi byli špatní. Původně jsem myslel, že tu budu jen 2 až 3 roky, ale když jsem tu měl práci, tak jsem tu zůstal. Číňané podle mě většinou odjíždějí do ciziny, aby si vydělali peníze a vrátí se až když si je vydělají, ne dřív. Uvažuji o tom, že bych žil v nějaké jiné zemi, ale manželka by chtěla spíše do Číny. Nelíbí se jí, že hodně pracuji a nemám žádné volno. V Pekingu je ale špatné počasí, to mi trochu vadí. (R5)

Když jsem přijel do ČR, tak se mi tu líbilo, byl tu čistý vzduch (teď už je to trochu horší), oproti Číně to byl rozdíl. Ze začátku jsem měl problém se zorientovat, hlavní problém byla neznalost češtiny, pak byl i nákup potravin problematický. Původně jsem tu chtěl zůstat tak dva, tři roky, ale mám tu teď práci.

Asi se za pár let ale vrátím zpět do Číny, přeci jen tady to pro mě není doma, nemám tu rodiče a ostatní členy rodiny. (R6)

Dobrá práce je důvodem delšího setrvání migrantů, ať už se jedná o muže nebo o ženy. Nelze určit, zda muži nebo naopak ženy preferují spíše návrat do Číny nebo setrvání v České republice. Tento postoj je velmi individuální a proměnlivý v závislosti na neustálém zvažování toho, co je pro celou rodinu nejvhodnější. Necelá polovina účastníků uvažuje o návratu do Číny a jedná se o muže i o ženy.

Problémem byla neznalost češtiny, ale postupem času se to zlepšovalo. Jinak jsem neměla žádný problém. Je tu jiný život. Ale žije se nám tu dobře a chceme tu zůstat natrvalo. Máme tu práci a to je hlavní. Už jsme si tu zvykli. Do Číny ale jezdíme za rodinou často. (R9)

Je tu příjemné počasí a velmi se nám líbí architektura a historické části měst. V současnosti tu máme oba dva práci, zabýváme se velkoobchodem s textilem a máme několik firem. Asi tu zůstaneme, jsme tu již za ty roky zvyklí a hlavně tu máme dobrou práci. Pro nás je velmi důležitá práce, všechno ostatní je podružné. Český životní styl nás moc neovlivnil, ale samozřejmě si musíme zvykat na určité odlišnosti. Češi jsou podle mě většinou hodní lidé. Nelíbí se mi chování některých lidí na úřadech, jsou arogantní, když vidí, že jsme Asiaté. Jsou na nás nepříjemní a ostřejší než na místní lidi. Taký si myslím, že někteří Češi si myslí, že jim Číňané berou pracovní příležitosti a peníze. Uvažujeme o návratu do Číny, ale zatím tu máme práci a děti tu vyrostly, takže ještě uvidíme. (R8)

Pouze jedna dotazovaná uvedla negativní zkušenost s rasistickým podtextem, konkrétně přepadení skupinou Romů.

Největší problém v ČR byl, když jsem byla přepadena skupinou asi 4 Romů v autobusu. Sebrali mi všechny mé peníze a chovali se velmi agresivně. Ostatní lidé v autobusu mi vůbec nepomohli, byla jsem z toho úplně v šoku. Ostatně viděla jsem jak Romové okrádají i jiné lidi. Taky nám vykradli byt. Policie proti tomu nic nedělá. Na Romy si dávám pozor. Jinak jsme tu spokojeni, máme dobrou práci. Chceme tu zůstat. (R1)

V době realizace výzkumu většina účastníků uvedla, že v současnosti jsou v České republice spokojeni. Mají dobrou práci, líbí se jim klidnější prostředí (většinou pocházejí z čínských velkoměst s několika miliony obyvatel), mají zde přátele. Zachovávají si své zvyklosti a normy chování, jak ilustruje poslední citace z rozhovoru.

Nemám rád život ve velkém městě, v Pekingu je hrozný ruch, všude plno aut a lidí. Tady máme dům se zahradou a to je rozdíl, je tu klid. Doma vaříme čínská jídla, posloucháme čínskou hudbu, dokonce teď už se díváme i na čínské televizní programy, takže žijeme jako v Číně, ale v české přírodě a v klidu! (R10)

E. SHRNUÍ VÝSLEDKŮ

V této kapitole budou shrnuty výsledky výzkumu a bude zodpovězeno na výzkumné otázky stanovené na počátku práce. Znovu je třeba zdůraznit, že výsledky nelze aplikovat na celou populaci čínských migrantů v České republice. Důvody jsou uvedeny v kapitole 11.1.

Výzkumná otázka č. 1: Je rozhodování migrovat do jiné země založeno na společné dohodě členů rodiny, případně manželského či partnerského páru? Jak probíhá rozhodování svobodných žen a mužů?

Ano, v případě manželských párů probíhalo rozhodování společně, manželé zvažovali pozitiva a negativa, které jim a celé jejich rodině migrace může přinést. To potvrzuje platnost teorie „new economics of migration“. U většiny manželských párů, které se zúčastnily výzkumu, migroval nejprve muž a po několika měsících nebo letech jej následovala manželka, případně i děti.

Svobodné ženy i svobodní muži se rozhodovali samostatně. Postavení žen a mužů je v čínské společnosti víceméně rovnoprávné a z toho vyplývá, že migrace svobodných osob je jednak přijatelná a jednak má podobný průběh a důvody nezávisle na tom, zda migruje muž nebo žena. Nejdůležitější faktory samostatné migrace žen jsou tradice zaměstnávání žen, napojení země na globální ekonomiku, mobilita žen z venkova do měst a rovný přístup mužů a žen ke vzdělání (Oishi 2002). V případě Číny se zdají být tyto atributy naplněny.

Výzkumná otázka č. 2: Jak se liší důvody a motivace migrovat u mužů a u žen? Je pravda, že pro muže je častěji důvodem migrace ekonomické hledisko, oproti tomu žena při rozhodování bere v úvahu zejména „rodinné“ faktory (tzn. být pohromadě s partnerem/manželem, příp. dětmi)?

Celkově lze říci, že muži a ženy měli velmi podobné důvody k migraci. Z výzkumu vyplynulo, že pro ženy (svobodné i vdané) a pro muže bylo často hlavním důvodem migrace pracovní uplatnění a získání dobré práce. Jedním z důvodů může být vysoký význam pracovních úspěchů v čínské společnosti dále podpořený tím, že

v současné Číně je velmi vysoká zaměstnanost žen. Většina účastníků přijela do České republiky s cílem obchodovat a založit vlastní firmu. Potvrdilo se, že touha po společenském a ekonomickém vzestupu a zlepšení životní úrovně jsou hlavními důvody nové čínské migrace.

Naopak důvody „rodinné“ povahy nebyly u žen zaznamenány, vzhledem k důrazu na vzdělání dětí (zvládnutí čínštiny) některé rodiny dokonce nechávají své děti v Číně v péči prarodičů nebo na internátu. Někteří účastníci uváděli, že v budoucnosti je pravděpodobné, že jejich dítě bude studovat na univerzitě v západní Evropě nebo ve Spojených státech. Čínské rodiny tedy z důvodů kvalitního vzdělání svých dětí neváhají žít po určitou dobu odděleně.

Jako nejčastější důvod migrace uváděli dotazovaní pracovní uplatnění a touhu po novém životě v Evropě. Ovšem nezanedbatelným „push“ faktorem byl také stav životního prostředí a vysoká hustota zalidnění v Číně. Mezi motivací a důvody migrovat nebyly u mužů a žen shledány rozdíly. Teorie genderových rolí předpokládá, že rozdílné chování a jednání mužů a žen je ovlivněno souborem rolí, očekávání a nároků, které jsou v daném společenském kontextu přisuzovány a vyžadovány od jednotlivců v závislosti na jejich pohlaví. Z hlediska motivací a důvodů migrace nejsou v tomto případě role čínských žen „tradičně ženské“ (tj. rodinné), ženy migrovaly zejména z důvodů ekonomických.

Výzkumná otázka č. 3: Ovlivňuje změna životního stylu vyplývající z migrace do jiné země také vztahy v rodině a mezi manželi (tzv. power shift, neboli posun moci)? Dochází vlivem migrace ke změnám dělby práce v domácnosti a podílu jejich členů na rozhodovacích procesech?

Dotazovaní se shodli na tom, že migrace nemá na rodinnou organizaci a vztahy v rodině žádný vliv. Zdá se, že nedochází k tzv. posunu moci vlivem migrace. Již v období před migrací je postavení žen a mužů v rodině rovnoprávné (zejména ve městech, ve venkovských oblastech může být situace odlišná), a tento stav hodnotí muži i ženy pozitivně. Důležitým faktorem je velmi vysoká zaměstnanost žen v období před migrací i po ní.

Rozdělení povinností v domácnostech čínských migrantů a vztahů v rodině a mezi manželi se migrací do České republiky nemění. Číňané nepřijímají zvyklosti české

společnosti a považují své hodnoty za lepší, silně kulturně zakořeněné a proto netouží po jejich změně. Rozhodování v čínských rodinách probíhá formou dohody a kompromisu obou manželů.

Výzkumná otázka č. 4: Vyrovnávají se po psychické stránce s migrací a se životem v nových podmínkách cílové společnosti rychleji muži nebo ženy?

Z výzkumu vyplynulo, že ženy si v některých případech v České republice zvykaly pomaleji než muži, v jiných zase že oba manželé se adaptovali na život v České republice přibližně stejně rychle. Touha po návratu do vlasti spíše závisí na tom, zda tu migranti (nezávisle na tom, zda se jedná o muže nebo o ženy) mají dobrou práci. Rozdíly mezi muži a ženami z hlediska případného návratu do Číny nebo setrvání v České republice nebyly zaznamenány.

Čínským migrantům činí problémy zejména neznalost nebo omezená znalost českého jazyka, jednání s úřady (nepříjemné zacházení ze strany úředníků), v menší míře vztahy s Čechy. Naopak velmi pozitivně hodnotí pracovní možnosti, čistší ovzduší a „příjemnější“ životní prostředí než v Číně.

F. ZÁVĚR

Otázka genderu v procesu mezinárodní migrace byla dlouhou dobu přehlížena a teprve v posledních dvou desetiletích se objevily snahy o nápravu. V Severní Americe a v zemích západní Evropy prošel výzkum rolí žen a mužů v migračním procesu přirozeným vývojem. Od přehlížení žen a zaměření výzkumů na ekonomickou migraci mužů se pod vlivem feministického hnutí a změn ve společnosti výzkumy zaměřily také na migrující ženy. Po vlně kritiky, která se týkala oddělování žen a mužů při studiu migrace, se výzkumy začaly zabývat genderem – kategorií, která odráží komplexní vztahy žen a mužů.

V České republice se výzkum mezinárodní migrace stává aktuálním až s otevřením hranic po roce 1989. Podobně jako u mezinárodní migrace nemá ani výzkum genderové problematiky prakticky možnost navázat na předchozí výzkumy. Je třeba učit se na zahraničních zkušenostech a snažit se pochopit specifika mezinárodní migrace v českém kontextu. Vedle kvantifikace migračních toků a statistických údajů je nutné zaměřit se také na subjektivní zkušenosti migrantů.

Cílem této práce bylo zhodnotit význam genderu v procesu mezinárodní migrace a pokusit se pomocí vlastního kvalitativního šetření odhalit význam rolí žen a mužů u čínských migrantů, kteří přišli do České republiky po roce 1989. Domnívám se, že tyto cíle byly naplněny. Šetření přineslo velmi zajímavé informace o genderových rolích a rodinném životě čínských migrantů. Využití částečně strukturovaných rozhovorů umožnilo nahlédnout „pod povrch“ a výpovědi účastníků byly pro studium této problematiky shledány velice přínosnými.

Bylo by jistě zajímavé uskutečnit výzkum ve větším rozsahu, např. s větším počtem účastníků a s migranty pocházejícími z rozdílných prostředí jak v Číně tak v České republice. Podobný výzkum zaměřený na migranty z dalších zemí by také přinesl zajímavé poznatky. Dá se říci, že co se týká výzkumů genderových rolí migrantů je Česká republika teprve na začátku dlouhé cesty. Doufám, že tato diplomová práce alespoň trochu přispěje k získání poznatků v této problematice.

Je jisté, že větší znalosti týkající se migračních zkušeností žen a mužů a jejich rolí v různých společenských kontextech mohou přispět k formulaci vhodnějších migračních

opatření. V neposlední řadě jsou znalosti přínosem pro ty, kteří se při své práci s migranty každodenně setkávají. Je třeba si uvědomit, že mezinárodní migrace může mít na muže a na ženy velmi rozdílný dopad. Prostřednictvím citlivého včlenění genderové problematiky do migračních politik, opatření a programů je možné uvést získané poznatky do praxe a usnadnit tak migrantům a migrantkám jejich mnohdy nelehkou cestu.

SEZNAM LITERATURY

ASIS, M.M.B. (2003): **Asian women migrants: going the distance, but not far enough.** Migration information source, 3 s.

<http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?ID=103>

BOEHM, D.A. (2004): **Gender(ed) migrations: shifting gender subjectivities in a transnational Mexican community.** Working paper. Center for comparative immigration studies and Center for U.S. – Mexican Studies, University of California-San Diego, 22 s.

<http://repositories.cdlib.org/ccis/papers/wrkg100/>

BOYD, M., GRIECO, E. (2003): **Women and migration: incorporating gender into international migration theory.** Migration information source, 7 s.

<http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?ID=106>

BOYD, M., GRIECO, E. (1998): **Women and migration: incorporating gender into international migration theory.** Working paper. Center for the Study of Population, Florida State University, 40 s.

<http://www.fsu.edu/~popctr/papers/floridastate/98-139.pdf>

CASTLES, S., MILLER, M.J. (1993): **The age of migration.** Guilford Press, New York, 307 s.

CIZINCI V ČESKÉ REPUBLICE (2005). Český statistický úřad, Scientia, Praha, 217 s.

de SNAIJER, E. (2002): **The immigration of Dutch women to North America: a rational and compassionate analysis.** Thesis, Dartmouth College, Hanover, New Hampshire, 123 s.

DISMAN, M. (2002): **Jak se vyrábí sociologická znalost.** Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha, 374 s.

DRBOHLAV, D. (2003): **Ethnicity and international migration: focus on family and religion. Overview of selected aspects, features and trends.** Studi Emigrazione/Migration Studies, XL, n. 151, s. 621 - 643

FAFEJTA, M. (2004): **Úvod do sociologie pohlaví a sexuality.** Nakladatelství Jan Piszkiwicz, Věrovany, 159 s.

GALLIANO, G. (2003): **Gender. Crossing boundaries.** Wadsworth, Canada, 418 s.

GENDER A CIZINCI (2006), analýza Českého statistického úřadu, zveřejněna dne 3.2.2006

<http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/p/1126-05>

GESCHWENDER, J.A. (1992): **Ethnicity and the social construction of gender in the Chinese diaspora.** Gender and Society, Vol. 6, No. 3, s. 480 – 507

GIESE, K. (2003): **New Chinese migration to Germany: historical consistencies and new patterns of diversification within a globalized migration regime.** International Migration, Vol. 41, No. 3, s. 155 – 185

HAVELKOVÁ, H. (2004): **První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly.** In: Formánková, L., Rytířová, K. (eds.): ABC feminismu. Nesehnutí, Brno. s. 169 – 183
<http://zenskaprava.ecn.cz/cz/publikace.html>

HAY, I. (ed.) (2000): **Qualitative research methods in human geography.** Oxford University Press, Victoria, Australia, 222 s.

HORÁKOVÁ, M. (2001): **Zaměstnávání cizinců v České republice (část I: Integrace cizinců na trhu práce v České republice).** Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. Praha, 32 s.
http://www.vupsv.cz/Integrace_cizincu-cast_I.pdf

HOY, C. (1999): **Gender preference for children and its consequences for migration in China.** Geografiska Annaler. Series B, Human Geography, Vol. 81, No.1, s. 41-53.

JOLLY, S., REEVES, H. (2005): **Gender and migration.** Overview report, Bridge, Institute of development studies, University of Sussex, Brighton, 64 s.
http://www.bridge.ids.ac.uk/reports_gend_cep.html#migration

KADIOGLU, A. (1994): **The impact of migration on gender roles: findings of field research in Turkey.** International Migration, Vol. 32, No. 4, s. 533 - 560

KING, R., THOMSON, M., FIELDING, T., WARNES, T. (2004): **Gender, age and generations.** State of the art report Cluster C8, SCMR-Sussex Centre for Migration and Population Studies, University of Sussex, 96 s.

KOFMAN, E. (1999): **Female 'Birds of Passage' a decade later: gender and immigration in the European Union.** International Migration Review, Vol. 33, No. 2, s. 269 – 299

LACZKO, F. (2003): **Understanding migration between China and Europe.** International Migration, Vol. 41, No. 3, s. 5 – 19

MAŘÍKOVÁ, H (ed.) (2000): **Proměny současné české rodiny (rodina-gender-stratifikace).** Sociologické nakladatelství, Praha, 170 s.

MASSEY, D. (1994): **Space, place and gender.** Polity Press, London, 280 s.

MASSEY, D., McDOWELL, L. (1994): **A woman's place?.** In: Massey, D.: Space, place and gender. Polity Press, London, s. 191 – 211

MASSEY, D. S., et al. (1993): **Theories of International Migration: A Review and Appraisal.** Population and development review 19, č. 3, s. 431 – 463

McDOWELL, L. (1992). **Doing gender: feminism, feminists and research methods in human geography**. Transactions of the Institute of British Geographers, New Series, Vol. 17, No. 4, s. 399 – 416

MODEL, S. (1992): **The ethnic economy: Cubans and Chinese reconsidered**. The Sociological Quarterly, Vol. 33, No. 1, s. 63 – 82.

MOORE, M. (2002): **Číňané v České republice, 1992-2002: Zrod a formování symbolické komunity**. Studie pro Ministerstvo vnitra ČR a Multikulturní centrum Praha, 37 s.

http://www.migraceonline.cz/studie_f.shtml?x=140344

MOORE, M., Tubilewicz, C. (2001): **Chinese migrants in the Czech Republic: Perfect strangers**. Asian Survey, Vol. 41, No. 4, s. 611 - 628

MORENO-FONTES, G. (2002): **The importance of considering gender issues in migration**. International Labour Organization, 2 s.

<http://www.ilo.org/public/english/protection/migrant/projects/gender/index.htm>

MOROKVASIC, M. (1984): **„Birds of passage are also women“**. International Migration Review, Vol. 18, No. 4, Special Issue: Women and Migration (Winter, 1984), s. 886 - 907

NYÍRI, P. (2003): **Chinese migration to Eastern Europe**. International Migration, Vol. 41, No. 3, s. 239 - 265

OBUCHOVÁ, L. (2002): **Čínská komunita v České republice 2001**. Orientální ústav AV ČR, Praha, 35 s.

OISHI, N. (2002): **Gender and migration: an integrative approach**. Working paper. The Center for comparative immigration studies, University of California – San Diego, 21s.

<http://repositories.cdlib.org/ccis/papers/wrkg49/>

PESSAR, P.R., MAHLER, S.J. (2003): **Transnational migration: bringing gender in**. International Migration Review, Vol. 37, No. 3 (Fall 2003), s. 812 - 846

PIPER, N. (2005): **Gender and migration**. Studie pro Global Commission on International Migration, 55 s.

http://www.gcim.org/en/ir_experts.html

POSTON, D.L., YUYU, M. (1990): **The distribution of the overseas Chinese in the contemporary world**. International Migration Review, Vol. 24, No. 3 (Autumn 1990), s. 480 – 508.

RYAN, J. (2002): **Chinese women as transnational migrants: gender and class in global migration narratives**. International Migration, Vol. 40, No. 2, s. 93 – 116

SAKKA, D., DIKAIYOU, M., KIOSSEOGLU, G. (1999): **Return migration: changing roles of men and women**. International Migration, Vol. 37, No. 4, s. 741 - 764

SINKE, S.M. (2006): **Gender and migration: historical perspectives**. International Migration Review, Vol. 40, No. 1 (Spring 2006), s. 82 – 103

SMETÁČKOVÁ, I. (2005): **Gender a osobnost člověka**. In: Smetáčková, I., Vlková, K.(eds.): Gender ve škole. Otevřená Společnost, o.p.s., Praha, s. 18 – 25.
<http://www.osops.cz/cz/projekty/genderova-rovnost/publikace-gender-ve-skole>

SMOSKY, M. (1994): **Chinese immigrants in the Czech Republic**. Semestrální práce v rámci Amerického semestru studentů Dartmouth College na Přírodovědecké fakultě UK, 26 s.

SOKOLOVÁ, V. (2004): **Současné trendy feministického myšlení**. In: Formánková, L., Rytířová, K. (eds.): ABC feminismu. Nesehnutí, Brno, s. 199 – 213
<http://zenskaprava.ecn.cz/cz/publikace.html>

STRÍLKOVÁ, I. (2006): **Dilemata pozitivní diskriminace a gender mainstreaming jako možné řešení?**. Genderonline, 5 s.
<http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2006020603>

SZCZEPANIKOVÁ, A. (2006): **Migration as gendered and gendering process: a brief overview of the state of art and a suggestion for future directions in migration research**. Multikulturní centrum Praha, 8 s.
http://www.migraceonline.cz/clanky_f.shtml?x=1690888

SZCZEPANIKOVÁ, A. (2004): **Gender a mezinárodní migrace: úvod do problematiky**. Multikulturní centrum Praha, 8 s.
http://www.migraceonline.cz/studie_f.shtml?x=191798

ŠIKLOVÁ, J. (1999): **Gender studies a feminismus na univerzitách ve světě a v České republice**. In: Věšíňová-Kalivodová, E., Maříková, H. (eds.): Společnost žen a mužů z aspektu gender. Open Society Fund, Praha, s. 9 - 19

ŠTAMBERKOVÁ, J. (2002): **Možnosti obrany proti diskriminaci na trhu práce**. In: Český helsinský výbor: Prosazování rovnosti mužů a žen na trhu práce v České republice. Český helsinský výbor, Praha, s. 47-63

UNITED NATIONS RESEARCH INSTITUTE FOR SOCIAL DEVELOPMENT (UNRISD) (2005): **Gender equality: striving for justice in an unequal world**. Geneva, UNRISD, 336 s.
[http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/\(LookupAllDocumentsByUNID\)/1FF4AC64C1894EAAC1256FA3005E7201?OpenDocument](http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/(LookupAllDocumentsByUNID)/1FF4AC64C1894EAAC1256FA3005E7201?OpenDocument)

WANG, X. (1998): **Chinese enterprises in Prague: the formation of an ethnic economic niche**. Semestrální práce v rámci Amerického semestru studentů Dartmouth College na Přírodovědecké fakultě UK, 17 s.

WICHTERICH, Ch. (2000): **Globalizovaná žena. Zprávy o budoucí nerovnosti**. proFem o.p.s., Praha, 226 s.

YING, K., DRBOHLAV, D. (2004): **Gender differences in the migratory experience of elderly, post-soviet immigrant couples in West Hollywood, California**. In:

Drbohlav, D., Kalvoda, J., Voženílek, V. (eds.): Czech geography at the dawn of the millenium. Palacky University in Olomouc, Olomouc, s. 329 – 347.

ZLOTNIK, H. (2003): **The global dimensions of female migration.** Migration information source, 4 s.

<http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?id=109>

ZUEVA, A. (2005): **Gendered experiences in migration from Russia to Hungary in the 1990s.** Multikulturní centrum Praha, 9 s.

http://www.migraceonline.cz/clanky_f.shtml?x=780441

Internetové zdroje:

www.cia.gov/cia/publications/factbook/index.html	The World Factbook
www.czso.cz	Český statistický úřad
www.feminismus.cz	Gender studies, o.p.s.
www.genderonline.cz	Oddělení Gender & sociologie, Sociologický ústav AV ČR
www.ilo.org	International Labour Organization
www.mvcr.cz	Ministerstvo vnitra ČR
www.opu.cz	Organizace pro pomoc uprchlíkům
www.un.org	United Nations
http://esa.un.org/migration	UN Population Division
http://unstats.un.org	UN Statistics Division

PŘÍLOHY

Příloha 1: Struktura rozhovoru

- Ve kterém roce jste přišel/la do ČR?
- Jaký byl hlavní důvod Vaší emigrace? Proč jste se rozhodl/a opustit Čínu?
- Proč jste se rozhodl/a právě pro ČR? Jaké faktory byly pro Vás nejdůležitější při Vašem rozhodování?
- Popište prosím, jak probíhalo rozhodování o migraci ve Vaší rodině?

- Co jste od života v ČR očekával/a? Jaké jste měl/a plány a představu o Vašem novém životě v ČR? Měl/a jste v plánu zůstat zde dlouhodobě?
- Měl/a jste kontakt na své krajany v ČR, věděl/a jste o nějakém svém známém v ČR?
- Popište prosím Vaši rodinnou situaci před migrací. Byl/a jste v té době ženatý/vdaná? Měl/a jste děti? Jaké bylo Vaše zaměstnání?

- Se kterými členy rodiny jste přišel/přišla do ČR?
- Popište Vaše pocity po příchodu do ČR. Líbilo se Vám tu? Co byl pro Vás největší problém?
- Měl/a jste před svým příchodem do ČR kontakt na ostatní Číňany, kteří zde již pobývali? Pokud ano, pomohli Vám?

- Jaké je Vaše současné zaměstnání? A zaměstnání Vaší/eho manžela/ky?
- Myslíte si, že se příchodem do ČR nějakým způsobem změnil váš rodinný život? Jak?
- Změnil se Váš vztah s manželem/kou? Změnila se dělba práce v domácnosti a v péči o děti v porovnání s životem v Číně?
- muži: Do jaké míry se podílíte na výchově a péči o děti? Kolik času jim věnujete a při jakých aktivitách? ženy: Do jaké míry se Váš partner/manžel podílí na výchově a péči o děti? Kolik času jim věnuje a při jakých aktivitách?
- Jak trávíte svůj volný čas a s kým (s rodinou nebo bez ní)? Změnil se způsob trávení Vašeho volného času? Máte přátele i mezi Čechy?

- Co se Vám nelíbí na životě v ČR?
- Splnila se Vaše očekávání od migrace? V čem ano a v čem ne?
- Chtěl/la byste tu zůstat natrvalo? Uvažujete o migraci do jiné země? Do které?
- Co je pro Vás nejtěžší, s čím máte problém se vyrovnat při pobytu v ČR? Myslíte si, že jste si na život v ČR rychleji zvykl/a Vy nebo Váš manžel/ka?

- Osobní údaje: pohlaví, věk, vzdělání, místo původu v Číně